

Net Hurbil Teherango artisauak maisu dira Ikea altzarien kopiak egiten

ARGIA

2005eko martxoaren 13a | LXVIII. urtea | 1.983 zenbakia | 3,30 euro

Josu Ortuondo, EAJko eurodiputatu
“Aukera Guztiak ekimena? Bai, baina ez ditzatela gero eserlekuak hutsik utzi”

Margaret Bullen antropologoa:
“Nola liteke emakumearen liberaziorako etxetik kanpora irtetea lanera, ordainetan beste emakume batek egiten badu lan hori?”

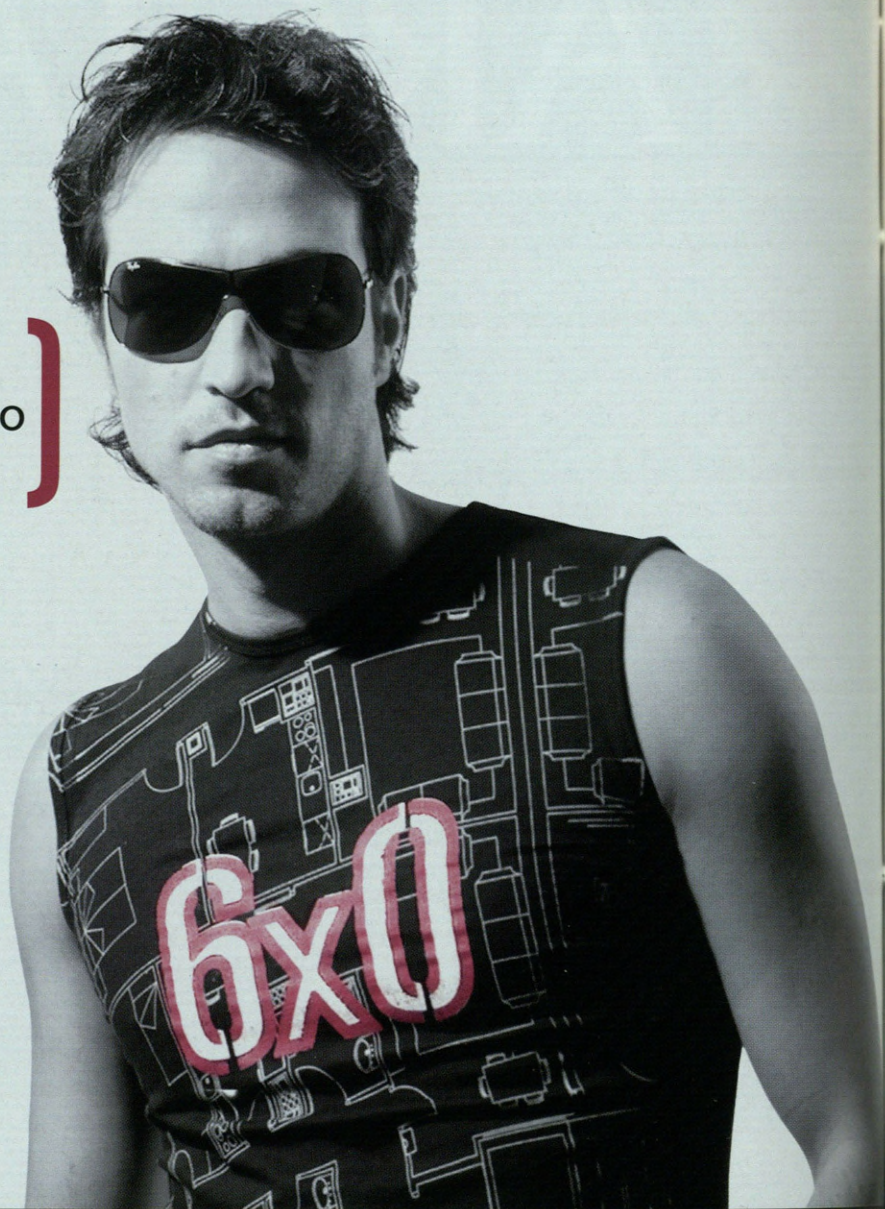
■ IRITZIAK

Itxaro Borda
Igor Elortza
Inma Errea
Gotzon Garate
Iñaki Mendiguren
Ricardo Ortega

6x0 Hipoteka gaztea

EUSKADIKO KUTXA

**[Sei hutsari ezetz
aurkitu hau bezalako
hipoteka bat]**

Hipoteka Gaztea 6x0=

%0_{ko}
interesa lehenengo
6 hilabeteetan

Epearen gainerako aldian: Euriborra + 0,60
Irekitzeko Komisioa: %0,50
Amortizazio Aurreratuaren Komisioa: %0
Kitapen Aurreratuaren Komisioa: %1
Kuota malgua*
Epea: 35 urte arte
Zenbatekoa: tasazio-balioaren %100 arte**

U.T.Bren adibidea: %2,852

2005-01-24ko EBO_n argitaratutako urtebeterako
azken Euriborraren (%2,301) arabera kalkulatua,
180.000 €ko maileguarentzat, 25 urterako.

*KUOTA MALGUA: Kuotaren zenbatekoa aldatzeko aukera. Ordaintzeko eguna hautatzeko aukera. Tartearen kapitalaren bi gabealdi eskatzeko aukera. ** Kasu horretan, abal-emateen berme osagarria eskatuko da eta epearen gainerako aldian Euriborra + 0,80ko interesa aplikatuko da. Eskaintza hau 2005/02/21etik aurrera egingo da EAEko sukurtsaletan, 35 urte arteko gazteentzat.

**EUSKADIKO KUTXAREN
ZURE ALDEKO APUSTUA**

asteko gaia

- Emakumeak: Itzaleko kulturgileen historia. 4
URKO APAOLAZA

pertsonaia

- Margaret Bullen: "Munduan ez da gizarterik matriarkala izan denik". MIEL A. ELUSTONDO 11

gaiak

- Errebotea: Xisteraren berpiztea. MIKEL GARCIA 17

iritziazen leihoa

- Gora Pro Nobis: ASISKO URMENETA 21
• Literatura kritika. GOTZON GARATE 22
• Ezker Batua/Berdeak hauteskunde aurrean. RICARDO ORTEGA 23
• Luparekin: Ez dut moztuko bizarra. IGOR ELORTZA 24
• Txandan: A.B.O. ITXARO BORDA 25
• Hiruko txikian: 7:35. J. M. OSTOLAZA 25
• Esan edo ez. INMA ERREA 26

erdiko kaiera

- Musikan hasiberriak, pasioari leku egin nahian. MIKEL GARCIA 27
• Aritz baílara: Aterik gabeko galeria. ARITZ GARATE 32
• Ezpalak: KATIXA GARATE 34
• Argitalpenak: Jose Mari Esparzari galdezka. PILAR IPARRAGIRRE 36
• Denbora-pasak 38
• Ihesi: Oma, arbasoen aterpe. M. DEOGRACIAS 40
• Makina bat kontu. JABIER AGIRRE, JAKOBA ERREKONDO, JOXERRA AIZPURUA 44
• Winston Arizmendi 46

termometroa

- Josu Ortuondo: "Erreferenduma ez da oso legitimoa izan, onartu nezake, baina, zer aldatzen du horrek?". MIKEL ASURMENDI 47
• Etxeko langile emakumeek 500 euro baino gutxiago kobratu eta 40 lan ordu baino gehiago dituzte. DANIEL UDALAITZ 50
• J. M. Elexpuru: "Herri hizkerari eusteko, idazten erakutsi behar litzateke". AINHOA LENDINEZ 52
• Bero beroan 54
• Net Hurbil: Teheranen ere Ikea nahi dute, kopian bederik. PELLO ZUBIRIA 56

azkena

- Zahietan zuhur, irinetan ero. 58
IÑAKI MENDIGUREN

Josu Ortuondo

«Hauteskundeak erreferendumaren aurre-saioa izango dira»

DANI BLANCO

Jeltzale honen aburuz, Europako erreferendumean izandako parte-hartzeak ez dio Itunari berebiziko legitimitatea eman. Bestalde, Estatutu Berriak ez ditu EAJren helburu guztiak betetzen, baina berau omen da 2005ean lortu daitekeen onena. Aukera Guztiak herri ekimenari ongi

etorria eman dio, baina ez zaio egoki iruditzen Legebiltzarreko eserlekuak bete gabe uztea. Datozen hauteskundeak erreferendumaren lehen saiotzat ditu. 47

Margaret Bullen

«Munduan ez da gizarterik matriarkala izan denik»

Margaret Bullen antropologoa da. Ingalaterran jaio zen 1964an, baina hamahiru urte darama Euskal Herrian.

Emakumearen egoera ikertzen dabil aspalditik. Iaz *Tristes espectáculos: las mujeres y los alardes de Irun y Hondarribia* lana plaza-ratu zuen. Emakumei buruzko hainbat mito gezurtatu dizkigu. 11

NET HURBIL

Ikea Iranen

Barakaldon ireki berri dute Ikea altzari denda galanta, Euskal Herriko lehenengo. Iranen, berriaz, aspaldi ohitu ziren herritarrak Ikeako altzariak erostera. Hobeto esanda, irandar aberatsenak atzeritit Ikeako altzariak inportatuta erostera ohitu dira. Eta hain aberatsak ez direnek bertako artisauei Ikeako katalogoa eskatzen diete. Altzaria aukeratu eta artisauek kopia txukun-txukunak egiten dizkiete. 56

Larrun 84. zenbakiari buruzko oharra

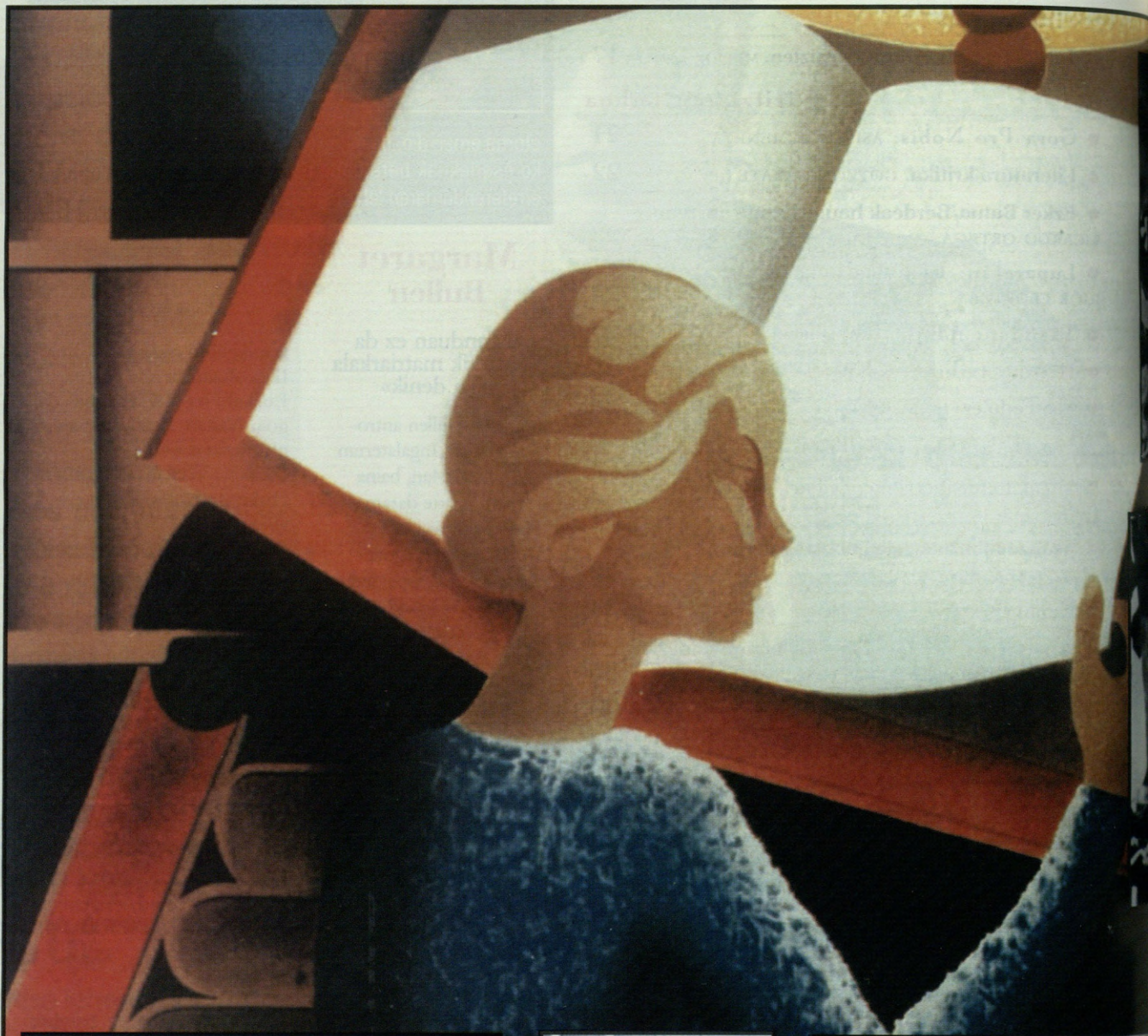
Joan den asteko alean iragarri genuen Abiadura Handiko Trena jorratzen zuen LARRUNeko 84. zenbakia. Ale honetan argitaratzekoa zen gaia, baina izandako zenbait arazo medio, gaia datozen asteetan plazaratuko da LARRUNen bertan.

Jabetza: Komunikazio Biziagoa, S.A.L. Lehendakaria: Joxe Mari Irazusta. Zuzendaria: Xabier Letona. Zuzendaritzaren albokoa: Pello Zubiria. Idazkaritza Teknikoa: Ixabel Bereziartua. Produkzioa: Berdaitz Goia. Erredakzioa: Mikel Asurmendi, Estibx Eizagirre, Katixa Garate, Nagore Irazustabarrena, Onintza Irueta, Izaskun Jauregi. Argazkilaria: Dani Blanco. Sustapena: Kike Amonariz. Harpidetzak: Aloña Soraluze. Argitalpenak: Bego Zuza. Bezeroen harrera: Olatz Korta. Publizitatea: Iñigo Txintxurreta, Aloña Soraluze. Administrazioa: Marijo Aiertza, Mari Karmen Lioarte. HELBIDEAK: Gipuzkoa: Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria. Tel: 943 371545. Faxak: 943 373403 (erredakzioa), 943 361048 (komertziala). Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa: Xalbardin baita. 64122 Urruña. Tel: 559 476000. Faxe: 559 476001. Nafarroa: Gazteluko Plaza 44, 3 eskuina. 31001 Iruñea. Tel: 948 222285. POSTA ELEKTRONIKOA. Erredakzioa: kazeta@argia.com. Komertziala: komertzial@argia.com. Interneten: www.argia.com. Lege gordailua: NA 80-1963. ISSN: 0213-909X. Batzorde parekidea: 72562 E. Inprimategia: Antza S.A.L. Informatika: Adur Software Productions. S.Koop. Elk. Urtebeteko harpidetza. Hego Euskal Herria: 123 euro. Ipar Euskal Herria: 149 euro. Espainia: 123 euro. Beste atzerriak: 157 euro. Airez: 245 euro. Komunikazio Biziagoa S.A.L. Ametzagaitza Taldeko parteidea da.

Azala: Antza. Argazkia: Dani Blanco.

• ASTERO GAIA •

Itzaleko

kulturgileen historia

Kulturaren itsasoa zabala da, zabala eta anitza. Baina historia beti erabili izan da norbere intereserako, arma garrantzitsuegia da zientzia hau. Emakumeak kulturaren itsaso horretan izan duen partehartzea, interesatuen enbatak estali izan du. Oraingo historialarien zeregina da laino ilun horiek haize freskoz uxatu eta emakume hauen historia azaltzea. Hemen adibide batzuk ipiniko ditugu, baina adibideak ez dira salbuespen izaten, ur tanta batzuk itsaso zabalean baizik.

URKO APAOLAZA

EUSKAL HERRIKO KULTURAREN historiografiari argazki bat egin eta begirada bat emanez gero, konturatuko gara irudi estatiko horretan badela zerbait azaltzen ez dena, edo beste modu batean esanda, pertsonaia garrantzitsu eta ospetsuak biltzen dituen tribuna horren atzean badira beste pertsona batzuk ezkutatuturik. Badaude dirurik gabeko laborariak, kultura herrikoiairen piper eta gatza, badaude gatazka eta gerlatan galtzaile irten ziren sortzaileak, pentsaera ezberdina izanagatik isildu zituztenak eta badaude emakumeak, ohitura sozialen menpean, euren sormena etxe barruan utzi behar izan zutenak.

Emilianaren bide luzea

Gutako askok ez du jakingo Emiliana Zubeldia zein izan zen, ezta zer egin zuen ere. 1888an jaio zen Jaitzen, Nafarroan, baina urte gutxi zituela Iruñera aldatu zen bere familiarekin. Iruñea garai haietan berpizkunde musikal eta kulturalaren zurrunbiloan zegoen: txistularien banda, orfeoia edo Sarasateren udako kontzertuak dira horren lekuko. Emiliana familia "onekoa" zen, bere alabak modu egokian hezten saiatzen zen familia errespetatukoa, goi-burgesian moldatzeko kultura maila exijitzen zitzaion eta ez da zaila beraz, gure neskatalak musika ikasketak horregatik hasi zituela asmatzea. Lehenik Iruñeko Udal Musika Akademian ibili zen eta gero Madrilgo Kontserbatorioan.

XVIII. mendeko ilustrazioak aldaketak ekarri zituen emakume batzuentzat, familia aberatsetako emakumeentzat alajaina. Ordu-ra arte emakumeak ez zuen kulturaren jabe egiteko eskubiderik, bere zeregina etxea eta familia ziren, emakumeak behe-mailako izaikiak zirela uste zen, arrazoitzeko gaitasunik gabeak, adimena ez zen beraien izaera naturalean sartzen. Dena den, arlo publikoan

Emakume
Abertzaleen
Batzako lehenda-
karitza 1933.
urtean, Bilbon,
Euskal
Emakumearen
Omenaldian.

emakumea "kultura" kontzeptuarekin bate-
raezina omen zen arren, pribatuan, marko
mugatuan bada ere, emakume asko kulturaren
hartzaile eta sortzaile izan ziren. Erdi Aroko
unibertsitatean gizezkoak bakarrik sar-
zitezkeen, elizgizon izatea ezinbestekoa bai-
tzen horretarako, baina nobleziako emaku-
meek jauregi eta gazteluetako horma trinkoen
barruan irakurmena eta idazmena jorratzen
zuten eta musikagintzan ere ibiltzen ziren;
komentueta berriz, mojek latinezko irakur-
keta teologikoak burutzen zituzten. XV. men-
deko Lizarran, emakumezko komunitate
jakintsuena San Pedro auzoko juderian zego-
en, emakume hauek hainbat hizkuntza zekiz-
kiten: hebraiera, okzitaniera, euskara...
Dueña izeneko judutar baten etxean, 24 libu-
ru aurkitu zituzten, hauen artean garai haieta-
ko judutarren obra nagusiak: *Pentateukoa* eta
Talmuda. Dueñak, liburuak etxean ezkutatzen
zituen ordea, eta bere jakintza auzoko emaku-
meentzat eraiki zen "sinagoga txikian" lan-
tzen zuen eta ez sinagoga nagusian.

Baina XVIII. mendetik, burgesia berrian
eta baita aristokrazian ere, ikuspegi hori alda-
tuz joan zen, ilustrazioaren aterkipean, emaku-
meek sentimenduen mundu pribatuan
autoritatea zutela onartu zen. Ikuspegi honek
badu tranpa txiki bat noski, emakumearen
kultura mailak, aristokraziaren ekitaldi eta
ospakizunetan, senarra edo familia lotsagarri
ez uzteko modukoa izan behar baitzuen baka-
rrik. Emakumearen kultur sorkuntzak, fami-

lian eta gizarte ohitura patriarkalean loturik
jarraitzen zuen horrela, mundu publikoaren
eta norbanakoaren eskubideetatik urrunegi.

Hegoak zabaltu zituen

Horrelako emakumea nahi zuen Iruñeko
Zubeldia familiak bere alaba Emiliana: musi-
kari bikaina bai, baina kristau ona bezala, bere
familia eta senarraren esklabo. Tuterako kimi-
ko batekin ezkondua eta ageriko kezkarik ez
izateko bizimoduarekin, gure musikariak,
familia burges batean pianoa jotzen zuen
"señoritare" ezaugarri guztiak zituen; baina
oraindik ez zuen ama izan nahi, musikagintzan
jarraitu nahi zuen eta Belle Epoque garaian
Parisera joan zen ikastera. Erabaki honek bere
senarra eta ingurukoekin betirako haustea eka-
rri zuen, bere anaiari egindako ezkutuko bisita
motzak kentzen baditugu, ez zen inoiz gehia-
go Euskal Herrira itzuli.

1930eko hamarkadan Amerikarako jauzia
eman zuen, bere iragana ezabatu eta bizitza
berri bati ekiteko. Geroztik, bere izena ez da
Iruñeko inongo bibliografian azaltzen, deserro-
tutako konpositore honek ez du kasik lekurik
izan bere hiriko musikaren historian —etxetik
alde egiteko erabakiaren ondorioak—. Baina
Amerikan arrakasta ezagutu zuen, Brasilen, Rio
de la Platak herrialdeetan, Habanan eta batez
ere New York eta Mexikon, bizitza profesional
meteoriko eta oparoa izan zuen Augusto Nova-
ro mexikar musikari famatuaren ondoan. Eus-
kal Herria ez zuen sekula ahaztu ordea, bere

konposizioetan zortzikoak eta euskal kantu tradizionalak etengabe azaltzen ziren eta Amerikako euskaldunekin nahiz bertako euskal etxeekin elkarlanean jardun zuen denbora luzez. Izan ere, Emiliana abertzalea genuen, bere anai-arrebek gerra zibilean jasandako errepresioak sorturiko erremina zuen barnean, 60ko hamarkadan ETA sortu zenean ere ez zuen begi txarrez ikusi, Frankoren kontrako euskal borrokarekin bat egiten zuen seinale.

Emiliana Zubeldia 98 urterekin hil zen Hermosillon, Mexikon. Hogeita hamabost urte zituela hegoak zabaldu zituen eta baita hegan egin ere, baina gaur egunera arte ez da hemen bere hegaldiaren berri jakin. Orain berriz, enparantza, kale eta musika eskolek bere izena daramate, aldizkarietan azaldu izan da noiz edo noiz eta berari buruzko dokumentalik ere badago.

XX. mendeko bultzada

XX. mende hasieran emakumeen eskubideen aldeko borrokak bultzada handia izan zuen mundu guztian, mugimendu sufragistak eta lan arloko gatazkak dira horren lekuko. Olatu hark

BODEGUEAK

Marie Diharassarri sararra, Pedro Ariztia senarra-ekin. 1910ean harekin ezkondu zenean bilakatu zen Maddi Ariztia.

Emakumeak kulturari

Euskal Herria ere zipriztindu zuen, baina bertoko egoerara moldaturiko feminismoa sortu zen hemen. Emakume Abertzale Batza garai hartako emakumezko euskal erakunde handienetakoa zen. Izaera katolikoa izanagatik, sorturiko beste emakume-talde katoliko askorekin egin bezala, Elizate feminismo aurrerakoia erakunde aurkako tresna moduan erabili zuela diote batzuek –Troyako zaldiaarena alegia–. Baina badago, talde hauetan emantzipaziorako jokabideak ikusten dituenik ere. Ez da, ordea, gure asmoa eztabaida honetan sartzea.

Nolanahi ere, abertzaletasun katolikoak eta urte haietan kaleratu zen *Euskal-Esnaleak* euskal emakumeen kultura garatzeko aukera bat eman zien. Euskararen aldeko aldez-kari honek literatur lehiaketak eta hitzaldiak antolatzen zituen eta bertan hainbat emakumek parte hartu zuen: Marie Diharassarri, Maddi Ariztia izenez ezagunagoa, Ignazia Pradere edo Rufina Azkue bezalako idazleak aurkitzen ditugu hemen. Antzerkigintzan ere ezin dugu ahaztu Katarine Eleizegi bezalako emakumea, *Garbiñe* obra idatziz arrakasta zer den ezagutu zuena.

Baina adibideak besterik ez dira hauek eta ez

ASTE SANTUA05

JAI EGUNETAN

Martxoaren 23tik 28ra

ONDARROAKO ARRIGORRI ITSAS PENTSIOA >

Bizkaiko kostaldean ezagutzeko aukera paregabea

☎ 94 613 40 45 / 605 711 684

BAKAIKUKO BASERRIA, NAFARROA >

Familientzako egonaldi bereziak

Egonaldia + mantenu osoa (haurrak prezio berezia)

150€ pertsonako / 120€ Zenbat Gararen Lagunak

☎ 94 423 75 91

PAZKO ASTEAN

Martxoaren 29tik Apirilaren 3ra

ARRIGORRI ETXEA BAKAIKUN >

- EGA ikastaroa
- HE1 eta HE2 ikastaroak
- MINTZAMENA ikastaroa

195€ mantenu osoa + klaseak

175€ Zenbat Gararen Lagunak

☎ 94 423 75 91
bulegoa@zenbatgara.org

www.zenbatgara.org

salbuespenak, historiografiaren akatsa izan da emakume ospetsuak salbuespen gisara azaltzea. Ez ziren bi, lau edo hamar izan, hamaika baizik. Renoko Unibertsitateko irakaslea den Linda Whitek eginiko ikerketa batek garbi utzi zuen hori. Bertan, XX. mendeko euskal emakume idazleak aztertzen ditu eta literaturan aritu ziren 121 emakume egon zirela dio, 43 gerra aurrean eta 78 gerra ostean, idazle kopuru osoaren %32. Pentsatzen dena baina askoz emakume gehiago aritu zen literaturgintzan, baina historiografiak gizonezkoak saritu izan ditu ia beti, eta emakumezkoak ez daude argazkirako tribuna gainean.

Kultura herrikoian, emakume bertsolaririk ba ote?

Garai bateko bertsolariak aipatzen ditugunean, guztion burura plaza eta tabernatan kantuan aritzen ziren gizonezko inprobisatzaileak datozkigu. Definizio motza da hori, motz inprobisazioaren aldetik, "bertso jarriak" bezala ezagutzen direnak ahazten baititugu, baina baita motz generoaren aldetik ere: ez dira gutxi bertsolari izandako emakumeak. Historian zehar emakumeek gehiago landu izan dituzte orain aipatu ditugun bertso jarriak, baina horrek badu bere zergatia, bertsoak jartzea, inprobisatzea baino askoz errazagoa baitzen garai haietako emakume batentzat, isilean egin daitekeen lana baita hori. Izan ere, gizartean gaizki ikusirik zegoen emakumea publiko aurrean inprobisatzen aritzea, egia esan, edozer ekintza publiko egitea ere gaizki ikusia zegoen, emakumea etxerako zen. Gauzak horrela, zenbat bertso anonimo idatziko ote zituzten Euskal Herriko emakumeek?

Negarra kantuz egin

Emakumeen bertsozaletasuna ez da herengungoa ordea, XV. mendean jadanik hauek idatziriko bertsoak edo eresiak ditugu. Eresia hildakoei eginiko kantua zen, hiletetan eta belategietan erabiltzeko sortua. Erdi Aroko leinuen arteko borroketan eta zaldun giroan kokatu behar dira guregana iritsi zaizkigun eresia gehienak, oinaztar eta ganboatarren arteko desafioen eta 1448ko Arrasateko erreketaren ingurumarian. Ezagunak dira Sancha Ochoak bere senarra segada batean hil zutenean eginiko eresiak, baita Lasturko Miliaren heriotzarenak, bere ahizpak egin zizkion barruan zeraman haurra erditzerakoan hil zenean; ezagunak ere Olasoko kantua, aita hil dion gizonarekin ezkontzera doan alabarena edo Alosko Usoaren eresia, sasikume bat izan eta familiaren ohorea zikindu zuen emakumearena.

Hauek guztiak familia nobleetako emakumeak ziren, gaztelu eta dorreetan giltzapean egoten

BIDEGILAK

ziren horietakoak, baina kantu hauek garbi adierazten dute emakumeek orduan jasaten zuten egoera zein zen, nahiz eta maila sozial altukoak izan. Emakumeen morrontzak ez zuen mugarik, Bizkaiko Foruak debekatu egiten zien inor hiltzen zenean ilea edo aurpegia laztantzea eta "negarra kantuz egitea", mila marabediko isuna zen horren ordaineko zigorra.

Bertsolaritza modernoari ekarpena

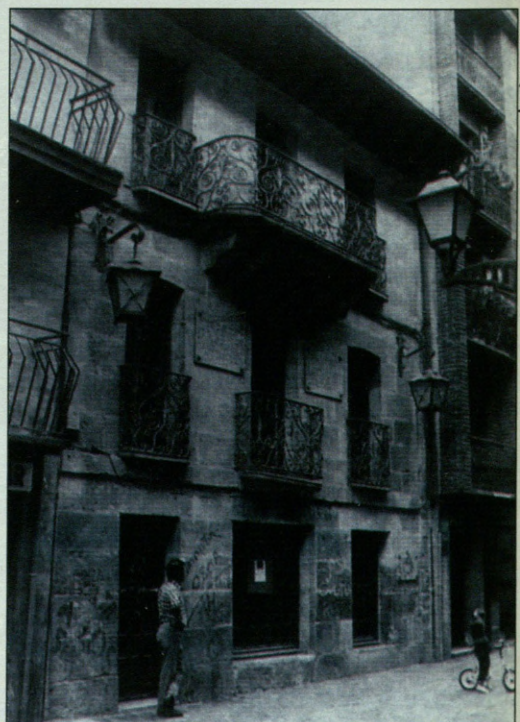
Bilintzek zera kantatu zuen behin: "...dama bertsolari bat nola bazegoen/zeiñak Euskalerrian parerik etzuen". Emakume bertsolari bat, noiz eta XIX. mende bete betean? Zein zen baina plazagizon guztien gainetik zegoen dama bertsolari hura? Bere izena eta sorlekua bakarrik dakizkigu: Hondarri-

biko Joxepa. Bilintzek Joxepari idatziriko bertsoak oso adierazgarriak dira, bertsotan aritzen ziren emakumeak bazeudela jakitera ematen baititute. Horietako bi, Euskal Jaietako bertso lehiaketetan parte hartzen zuten Maria Etchegaray eta Marie Argain, azken honek 1895eko Ezpeletako lehiaketa irabazi zuen gainera.

Bertsolari sagak oso ezagunak dira eta horietako baten parte izan zen beste Joxepa bat, Joxepa Antoni Aranberri Petriarena, Xenpelar zenaren iloba. Joxepa Antonik txikitatik ikasketarako gogo handia erakutsi zuen, baina bertsotarako grina josteko tailer batean sortu zitzaion, bertan elkartzen ziren emakumeak kantuan aritzen ziren eta tarteka Xenpelar neskatoak bertsoak

Katariñe Eleizegi (1889-1963) emakumezko lehen euskal antzerki idazlea. **Garbiñe** izeneko obrak egin zuen eza-gun.

Errenteriako etxe honetan jaio zen Xenpelar bertsolaria, baita bere iloba Joxepa Antoni Aranberri Petriarena ere.

AUNAMENDI

Lola Valverde. Historialaria

Lehen emakume feminista euskaldunak

Madame d'Abbadie d'Arrast, ezkondu aurretik Marie Coulon ize-nez ezaguna, Parisen jaio zen 1837an eta handik 21 urtera Charles d'Abbadie d'Arrastekin ezkondu zen, famili ospetsuko hirugarren semearekin. Hala ere, semeetan ezagunena Antoine izan zen, lore-jokoak eta euskal festak antolatu zituen aditu eta mezenasa. Charles, Marie eta euren seme-alabek Baigorri zuten Echauz gazteluan igarotzen zuten urtearen zati luze bat eta Parisen bestea. Ordutik hona, ziurtasunez jasotako berri bakararra Mariek argitaratutako *Causeries sur le Pays Basque. La femme et l'enfant* (Paris 1909) liburua zen (1). Gai-nontzekoa haren alaba Lisette-

indar fisikoa, kemena eta adorea. Ama-alaben ustez, jatorrian gizon-emakumeak berdinak izan omen ziren, emakumeek mendez mende inoiz berreskuratu beharreko indarra galdu zuten arren. Halako emakume euskaldunak "Eskualdun Emazteki Azcarrak" ziren Mariieren hitzetan. Horietako bat Erausoko Katalin bera zen, haren indar fisikoa, gorputz erresistentzia eta energia zirela eta, Mariek liburu orotan eredu gisa azaltzen zuena. Gogora dezagun orduko gizartearen emakume ereduia andere tisiko, zurrin eta ahularena zela.

Lisette d'Abbadie d'Arrast, Pauen jaioa 1859an, Echauzen zendu zen 1902an. Hortaz, 43 urte zituenean. Ezkongabe. Bizitza emakumeen eta justizia sozialaren aldeko borrokan

rekin edota Antoinen emaztearekin (Virginie Vincent de Saint-Bonnet-ekin) izandako errakuntza okerrak baino ez dira. Badakigu, ordea, Marie Coulon protestantea zela eta horrek zenbait arazo eragin zizkiola bere senarraren familiarekin, seme-alabak ere protestantismoan hezi baitzitu. Frantziako Emakumeen Kontseilu Nazionalak (CNFF) eta Emakumeen Eskubideen aldeko Belgikako Ligak antolatutako Frantzia eta Belgikako lehen Kongresu feministetan parte hartu zuen, izan ere, CNFFeko kidea baitzen. Emakumeen sufragio eskubidea defendatzen zuen. Askatutako Emakumeen Patronatuaren Obra taldeko Idazkari Nagusia izan zen; taldeak espetxeratutako emakumeak bisitatzen zituen eta haietaz arduratzen zen kartzela utzi ondorenean. Era berean, alkoholismoak emakumeengan dituen eragin kaltegarrien aurka ziharduten zenbait taldetan lan egin zuen. Finean, emakumeen eskubideen aktibista sutsua izan zen eta emakumeen gizarteko egoera hobetzeko borroka egin zuen. Hainbat eta hainbat egunkari eta aldizkaritan idatzi zuen, gehiengotik emakumeekin zerikusia zuten gaien inguruan, gerora Lisette haren alabak egingo zuen moduan.

Ama zein alabaren iritziz, biziki garrantzitsua zen emakumeek indar fisiko handia izatea; horretarako, gimnasia egiten zuten egunero eta Euskal Herriko mendiak oinez zeharkatu zituzten. Horrela, hainbat txokotako biztanleak ezagutu zituzten, baita haien bizimodu eta ohiturak ere, gerora horrenbeste idazki eta liburutik islatuko zituztenak. Emakume euskaldunak bazituzten eurek hainbeste estimatzen zituzten

eman zuen. Urte bete lehenago Charles aita hil zen, hau ere Echauzen. Marie, ordea, 1913an hil zen, eta senarra eta alaba tartean hil bazitzaizkion ere, bere militantzia sekula ez zen eten. Ondorioz, esan genezake lehen emakume feminista euskaldunak izan zirela Marie eta Lisette d'Abbadie d'Arrast.

(1).- Auñamendi argitaletxeak 1959an gaztelaniaz argitaratu emana: *Charles sobre el País Vasco. La mujer y el niño* (Euskal Herriari buruzko solasaldiak. Emaztea eta umea).

Virginie Vincent de Saint-Bonnet, Antoine d'Abbadieren emaztea.

BIDEGILEAK

inprobisatzen zituen. Erronkak ere izan zituen, nahiz eta hauek bertso paperean izan, Errenteriako Enrique Elizetxeari adibidez erantzun zorrotza bota zion, honek neskatzarren kontrako bertso batzuk idatzi zituenean:

Ez nuben bada pentsamendurik
zuri bertsuak jartzeko,
bañan lagunak esan dirate
isilik ez egoteko;
motiborikan ez degu eman
zu horrela mintzatzeko,
ez diran gauzak esan dituzu
miña da minberatzeko.

Petriarenatarretan azkeneko bertsolaria 1943an hil zen, 78 urte zituela, minbiziak jota. Eta berarekin batera galdu ziren osabak idatziriko hainbat eta hainbat eskuizkribu, inork ez zuelako haiek guztiak jasotzen jakin.

Komentuetan moja bertsolariak ere aurkitzen ditugu, irakurtzekoak dira Aiako Sor Justina Aldalur eta Zarauzko Sor Niño Dios-ek idatzi zituztenak esaterako. Jostun taldeen artean edo komentu barrutan bertsoak egitea ohikoa zen beraz, non bestela? Azken urteetako Arozena edo Lujanbio bezalako plazandrerik kasik ez zegoen garai haietan, baina emakume bertsolariak bai, hori seguru.

Bizenta Mogel eta Elgezabal

Emakumeak, euskara eta kultura bat eginik lantzen ditugunean, ezin dezakegu inolaz ere herri honek eman duen idazle ezagun bat alboratu, Bizenta Mogel dugu hau, mogeldarren kastari eutsiz, literatur ondare handia utzi zigun emaku-

mea. *Peru Abarka* idatzi zuen Joan Antonioren iloba, Azkoitian jaio zen 1782an, baina aita medikua hil zenean osabarengana joan zen anaiarekin batera Markinara. Bertan ikasi zituzten ondo idazteko ikasi beharreko guztiak, osaba irakasle zutela, noski.

1804an, orain 200 urte justu, eta osaba hil zen urte berean, kaleratu zuen Bizentak bere lehen liburua, *Ipui onak* izenburupean. Hizkera eta joseran mogeldarren ukitua duen obra da, onarpen handia izan zuen hasiera hasieratik eta hainbat berrargitarapen egin zaizkio bi mende hauetan zehar. Ipuinak, euskaraz erdaraz bezain ongi idatzi zitezkeela erakutsi nahi zuen Bizenta Mogelek eta garai haietako alegia ezagunenak gure hizkuntzan jarri zituen horretarako. Beste moduko lanak ere egin zituen bere bizitzan, esaterako, gogoangarriak dira bere eskuz sortu zituen gabon kantak; urte haietan horrelako kantuak oso modan zeuden eta aditu batzuen ustez gaur egun ezagutzen dugun bertsolaritza klasikoaren "protobertsolaritza" ziren.

Euskal emakume idazle honek harridura eragin badu, bere lanetan erakutsi zuen emakume kontzientziagatik izan da, garai hartan guztiz ezohikoa baitzen hori. Bizenta Mogelek bazekien egiten ari zena ez zela ongi ikusia izango, bera bezalako neskak batek ezin zuela urrutira jo horrelako lanbide batetan. Baina hala ere ez zen kikildu eta horretan tematu zen; bere ingurukoek kritika, irain eta berak aitortu zuen bezala "zigor zaurigarrien" beldurrik ez zuela, idazteari ekin zion. *Ipui Onak* liburuaren sarreran esaten duena benetan kontuan hartzekoa da bere pentsaera ezagutzeko:

"...Badakit, entzunaz beste gabe, neskak gazte baten izena dagoala itxatsirik liburutxo onen aurrean, jardungo dutela siñuka ez gutxi, diotela beren artean, iñoren lumaz janzi nai dutela bela txikiak; au da, besten bearrak artu nai ditudala neretzat: ez dagokiola neskak bati bururik ausitze liburuginen: asko duela gorua, naiz jostorratza zuzen erabiltzea. Nolako arrota-suna berriz latinezko izkuntzarekin liburu onen asmoa agertzea? Orretarako bear litzake jakitea Euskera, Gaztelania, eta Latinezko iru izkuntzak. Zein gauza sinisgaitza neskak batengan!..."

Gauza sinisgaitza bai, baina ez "neskak" honek liburu bikain hori idazteagatik, baizik eta liburua ezagutarazterakoan, emakumeak zegoen jardunari muzin egin eta bere burua benetako literaturagile bezala azaltzeagatik. Bizentak ez zuen obra hura nahigabean idatzi, familiaren idazle giroan hezia zegoen eta bere kalitatearen eta jakinduriaren kontzientzia osoa zuen. Baina bazekien emakume izanagatik ez zuela beste idazleen famarik izango, ez zuela bere lumaz errespetu handirik irabaziko eta esaldi paregabe honekin adierazi zuen barruan zeraman uste hori: "Berdin arteak ez du emango sagarrik", arteak adar ederrak dituela baina... ■

• PERTSONAIA •

Margaret Bullen

Mitoak agerian uzten

Margaret Bullen antropologoa da. Peruko Arekipako bi herri berri izan zituen aztergai doktorego-tesia egiten ari zen garaian. *El poder y lo popular, cultura y comunicaciones en dos pueblos jóvenes de Peru*. Kitxua eta aimara andinoak herri handietara lanera jaitsi eta nozitzen zituzten aldaketak aztertu zituen. Lekualdaketa horrek haiengan eragiten zuen aldaketa: identitatean, hizkuntzan, kulturean... Kitxua eta aimara gabe, Irun eta Hondarribiko alardeen gaineko lana argitaratu zuen iaz: *Tristes espectáculos: las mujeres y los alardes de Irun y Hondarribia*. Bi herri han, bi herri hemen... eta emakumearen egoera ikergai aspaldian.

MIEL A. ELUSTONDO

Argazkiak: Dani Blanco

«Munduan ez da gizarterik matriarkala izan denik»

Euskal Herriko emakumea hartu duzu ikergai, kulturaren transmisore izan den aldetik. Zertan da emakumearen lana arlo horretan?

Kultura transmititzea zer den zehaztu behar lehenengo, hau da, kultur ezaugarriak gure ondorengoei uztea: transmisio "bertikala", nahi izanez gero. Ezaugarri horien artean da hizkuntza, jakina. Nik esango nuke oso ukitu erromantikoa nagusitu dela emakumeak egin duen transmisio lanari dagokionez. Etxean jardun duela, seme-alabekin, hizkuntzaren transmisioa berak egin duela... Horrelakoak esaten dira. Adibidez, "ama hizkuntza" esaten da, nahiz eta "aita hizkuntza" ere badagoen. Gure etxean, esaterako, denetarik hitz egiten dugu: gure seme txikiak euskaraz hitz egiten du. Euskara dela eta, "aita hizkuntza" du euskara, nik ingelesez hitz egiten diot eta. Beste bi umei dagokienez, berriz, gaztelaniaz mintzo

dira ondoen; nik ingelesez hitz egiten diet eta beraien aitak, berriz, euskaraz. Hortaz, non da "ama" hizkuntza? Baina horrela hitz egiten dugu. Horixe da ohitura. Kulturaren transmisioa dela eta, emakumeak jokatzen duen rola dela eta, zehazki, arlo pribatura mugatzen da gehienbat, eta gizonak jokatzen duen rola baino gutxiago baloratzen da, gizonak baitira idatzizko literaturaren transmisore, eta horrek izan du prestigio handiena orain arte. Alde horretatik jo dut nire azterketan.

Baitezpadako lana egin duela esango genuke?

Ez dago esaterik bataren lanak bestearenak baino garrantzi handiagoa duenik. Hori baino bihurriagoa da kontua. Orain arte baloratu ez diren gauzak baloratzea da koxka. Seguru, batak lan handiago egin duela arlo batean, eta besteak bestean. Baina ez dago lehiarik. Baloratu ez diren gauzak baloratzea da kontua. Horretan naiz ni. Eta emakumearen historiari dagokionez, jakina da haren lanari ez zaiola garrantzirik eman, etxe barruan egin duen lana ez dela behar bezala baloratu: seme-alabei erakutsi dien hizkuntza, kontatu dizkien ipuinak, kantatu dizkien kanta, erakutsi dizkien jolasak... ez da behar bezala baloratu. Edo herri mugimenduetan egin duten lana! Dela Korrika-n edo bestelakoetan. Horri balioa eman behar zaio. Zeinek egin duen gehiago, zeinek gutxiago... kontua ez da neurtzea, egindakoa baloratzea baizik.

Eta euskal kulturaren baitan jokatu duen rola, berezia da, edo Mendebaldeko kulturaren emakumeak ohi duen lana bete du, beste zehaztapenik gabe? Matriarkatua dut gogoan...

Antropologiari dagokionez, eta emakumearen ikasketei dagokienez, bateko eta besteko kulturetan diren emakumeen arteko berdintasun

Nortasun agiria

Margaret Bullen (Ingalaterra, 1964). Antropologoa. Espainiar eta Frantses Filologiak ikasi zituen eta doktoregotesia lantzen ari zen Liverpooletan gaur egun senar duena ezagutu zuenean. Honek ekarri zuen Hendaiara. Hamahiru urte darama Euskal Herrian. Lehenengo, Donostian irakasle Renoko (Nevada) Unibertsitateko USAC programaren baitan, Euskal kultura irakasten. Irakatsi ez ezik, ikasi eta ikertu du. Euskara ere ikasi du hamahiru urte honetan, hiru ume hazteak eta eguneroko lanak galarazi ez dioten tarteetan: HABE eta AEK probatu ditu eta Irungo Hizkuntza Eskolan ari da. Egun, UPV-EHUn da irakasle.

eta ezberdintasunak zehaztea izango litzateke lana. Antropologo asko saiatu da ikerketa horretan. Emakumearen otzantasuna eta genero ezberdintasuna unibertsalak diren ala ez aztertzen saiatu dira. Eta ematen du unibertsalak direla. Baina, horrekin batera, oso era ezberdinetan gauzatzen da mendeen hartze hori. Aldatu egiten da kultura batetik bestera, eta gizarte batetik bestera. Ez dago esaterik, beraz, euskal kulturaren emakumeak halako egoera jakin bat izan duenik, emakumearen

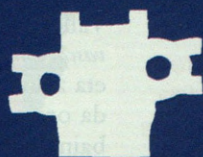
**“Oso ukitu erromantikoa
nagusitu da emakumeak
egin duen transmisio lanari
dagokionez. Adibidez, ‘ama
hizkuntza’ esaten da, nahiz
eta ‘aita hizkuntza’
badagoen”**

egoera guztiz dinamikoa baita eta eragileak beraiek aldarazten ari dira momentu oro. Euskal kulturari dagokionez, zenbait arlotan emakumeak beste leku askotako emakumeek bizi duten egoera biziko du, baina beste zenbait arlotan, berriz, berezko idiosinkrasia izango du, berezko kultur ezaugarriak.

Eta non da “euskal matriarkatua”?

Matriarkatuarena, topiko handi bat iruditzen zait. Gainera, asko ikertu da. Ni kontu

Argitalpen honen edizioan lankide:

kutxa

gizarte ekintza

hori desmitifikatzen saiatzen naiz. Ez naiz arkeologoa, ezta Historiaurrean aditua ere, ez dakit behar beste eta ezin esan garai hartan matriarkaturik ote zegoen edo jainkosa bat gurtzen zuen erlijiorik. Matriarkatu horrek mitoak ditu oinarri, Barandiaranek bildutako ipuinetan ageri den Mari, alegia. Mitoak interpretatzen hastea beste upel bateko ardoa da. Barandiaranek Mari aukeratu zuen, beste hamaika mitoren artean, lamiak eta beste. Hortik ezin esan garai batean euskal emakumeak aparteko ahalmena zuenik. Baina, horrez gainera, emakumeak baserrian izan duen rola aztertzen bada, erritoen iraupenean

Atzerritarren lepotik

"Hemen, familia aldatzen ari da, emakumea etxetik kanpo ari da lanean. Aldiz, emakume atzerritarra etxean ari da lanean. Erronka berria du hori feministak: nola liteke emakumearen liberazioa, etxetik kanpora irten lanera, ordainetan beste emakume batek egiten badu lan hori? Atzerritik etorritako emakume horiek, gehienetan; familia utzi dute sorterrian eta, onenean, amama dute seme-alaben kargu. Zaila da egoera. Kontua da arazoa etxean konpondu beharrean, kanpora jotzen dela hori konpontzera, eta besteren lepotik konpontzen dela arazoa, etxean lan kooperazioa eragin gabe".

izan duen inportantzia eta abar, suaren eta kandelen zeremonia, hildakoen arima bizirik iraunarazteko lanak, eta hau eta hori, emakumearen rola nabarmendu egiten da. Horretan ez da dudarik. Baina matriarkatua izan dela baieztatu baino lehen, emakumeak benetan boterea izan duela frogatu beharko genuke; arlo pribatuan, etxe barruan nagusi izatea ez da nahikoa. Zenbait daturen arabera hemengo baserriko emakumeak beste zenbait emakume besta zenbait lekutan izan duen inportantzia baino handiagoa izan du: dirua kudeatu du, erritoak zaindu ditu... Baina hortik euskal gizartean emakumeak agindu duela esatera, matriarkatua horixe da eta, alde handia dago. Kontrola, boterea, erabaki garrantzizkoak... ez ditu hartu emakumeak. Ikerketa mordoa egin bada ere, ez da munduan gizarterik matriarkala izan denik. Amerikako zenbait tributan emakumeak gizonezkoak baino protagonismo handiagoa du arlo jakin batzuetan, baina bat bera ere ez da matriarkala.

Aldiz, ematen du mitoa oraindik indarrean dela. "Euskal matriarkatua", alegia.

Horretan oso lan interesgarria da Teresa del Valle eta Carmen Diezek egindakoa: *Mujer vasca, imagen y realidad*. Alegia, zein den irudia eta zein errealitatea. Matriarkatua topiko bat da oraindik. Beharbada ez unibertsitatean, baina bai kalean. Oinezkoek, uste hori dute oraindik. Irun eta Hondarribian ere, alarde mistoaren kontra dauden emakumeek horixe diote: "Guk ez dugu feministen irakaspenik behar: matriarkalak gara, geuk agintzen dugu", diote.

Bertsoa

DOINUA:
LAGUNDURIKAN DANOI

Genero banaketan
guztia aztergai
bihurtu dugu eta
lanak hortan darrai.
Bakoitza da bakoitza
ala bestea nahi?
Bakoitza da bat eta
bestea ere bai,
baina nor da noiz zer den
konturatzeko gai?

Aitor Mendiluze

Emakumeak abertzaletasunaren barruan izan duen presentzia eta egin duen lana ere aztertua duzu. Sorne Unzueta ez da hil zaharra...

Emakumeak herri mugimenduan parte hartu du. Lan interesgarriak egin dira gai horren inguruan. Mertxe Ugaldek, adibidez, emakumeek PNV barruan egindako lana aztertua du. Gaur egun, gero eta emakume gehiago ikusten dira, eta ikusiko dira, politikan. Horien rola ere aztertu egin beharko litzateke. Emakumeek mugimendu nazionalistan lan handia egin dute. Batzuetan, familia barrutik egin dute, edo etxean. Begoña Aretxaga zenak, emakumeak hileta elizkizunean jokatzaren zuen rola aztertu zuen, lan etnografiko fina. Ardura politikorik gabeko emakumeak egindako lana da. Beste lan bat aipatzekotan, Elixabete Garmendiak Yoyesi buruz egindakoa: emakume bat ETAn, haren proiektua emakume zen aldetik, eta erakundeko militante zen aldetik; eta emakume zelako erakundean goraino heldzeko izan zituen eragozpenak eta gairitu behar izan zituen aurrejuzkuak. Zer pentsatua ematen du lan horrek. Gaur egun protagonismo handiagoa du emakumeak politikan, baina erabakiak hartzeari dagokionez, oraindik bada zer eginik.

"Inmigrazioa alderdi maskulinitik aztertu da. AEBetan, artzaina izan da. Hego Amerikan, indianoa... baina emakumea behin ere bistara ekarri gabe"

Senideak elkarteko bilkura eta gainerakoetan bistan dira emakumeak. Ez dakit gehiago ere ez ote diren.

Egoera askotan, jendea elkarriketatzen dute-nean, amak erantzuten du. Beharbada horixe da ama horren rola: askotan, familia buru balitz bezala mintzo da, familia atzera batzeko

Irun eta Hondarribiko alardeak

"Ikuskaria triste da oraindik, baina eboluzioa ere ikusten da. Erasoa eta biolentzia ez dira hain nabarmen gaur egun. Hasieran bezain nabarmen ez behintzat. Keinu esperantzagarriak ikusi behar dira, oraindik egoera tristea den arren. Keinu horietan, adibidez, Irunen, desfile paraleloari begiratu behar diogu, harrera handiago duen ez duen, edo alarde batetik bestera igaro den jendea, edo esperantza neska-mutiletan jarrita duen jende taldeari... Elkarrizketa honetan zehar ere horixe ari gara behin eta berriz esaten: zenbat kostatzen zaigun jaso dugun herentzia aldatzea. Ez dira gure bizitzak bakarrik, baita aurrekoenak ere, eta beraz, denbora behar du horrek. Urrats handiak egin dira, eta egingo dira: berdintasun legea ere hor da, onartu berria, ikusiko dugu nola aplikatzen den..."

ahaleginetan. Beharbada horixe da estereotipoa. Gainerakoan, politikan eta bestetan, goi karguetan gizonetako dira gehienak. Emakumezkoek ez zaie behar besteko protagonismoa ematen. Eta, bestalde, kritikoago gara emakumeekin: gutxi dira eta nabarmenago. Haien gainean hitz egiten denean, gehienetan gaizki hitz egiten da. Condoleezza Rice bat eta... Tira, beharbada Condoleezza Rice ez da adibide onena.

Eta zergatik ez zaio behar besteko garrantzia aitortzen emakumeari?

Aldatzen ari da hori ere. Bidean gara. Ematen du emakumeen gaiak emakumei zuzentzen zaizkiela. Desoreka hori iraultzeko asmotan, adibidez, *Andra* kazeta sortu zen, baina ez du eraginik Gipuzkoan gehien irakurtzen den prentsan. Emakumeen lana nabarmenarazteko, doi-doi emakumeena bezala azaldu behar du oraindik. Hurrengo aldi batean, gizonaren ekintza eta emakumearena, biak integratuko dira, biak batera, berdin. Baina oraindik bidean gaude.

Emakumeak diasporan izan duen rola ere aztertu duzu. Zerk bultzatu zituen horretara?

Emakumeak euskal kulturari ikertzen hasi nintzen eta, ondorioz, ezin alde batera utzi orain arte idatzitako lanak. Besteak beste, William Douglassenak. Neu ingelesa naiz, ez naiz amerikarra, baina diasporako emakumearen irudiari begira hasi nintzen, leku batetik bestera dabilen horren irudiari, haren identitateari. Nola aldatzen den jakin nahi nuen. Inmigrazioa, bestalde, alderdi maskulinitik aztertu da. AEBetan, artzaina izan da. Hego Amerikan, indianoa... baina emakumea behin ere bistara ekarri gabe. AEBetan, Douglassen liburu eder horiek idatzi zituen: *Beltran* eta (*Beltran: Basque Sheepman of the American West*), Joxe Malleak artzainek arboletan egindako marrazkiak aztertu zituen... Baina, izan, Jeronima Echeverriaren lanak bistaratu zuen emakumea lehenengo

**Eusko Jaurilaritzako Kultura Sailak
diruz lagundutako aldizkaria**

Gipuzkoako Foru Aldundia

Gizarte eta Erakunde Harremanetarako
Departamentua

Argitarapen honen edizioa laguntzaile.

kutxa

gizarte ekintza

aldiz. Horren lana da abiapuntua. Horixe gertatzen da: alegia, nahiz eta ikertzaileak sentiberatasun handiko izan, era batera baino ez zaigu azaldu errealitatea.

Uste nuen zenbat eta gizarte aurreratuagoa, orduan eta protagonismo handiagoa zuela emakumeak. Diasporaren mundu kongresuetan nabarmen ageri da hori...

Arriskugarria da horrela hitz egitea. Gizarte bera aztertu behar da horretarako, eta inmigrantearen ibilbidea bera. Gizarteak zein leku ematen dion emakumeari, errebindikazioagatik den ala ez... Batzuetan zuk esandakoa pentsatzen dugu. Eman dezagun Kandan eta AEBetan gizarte aurreratuago dela; baina beharbada legez besterik ez dira aurreratuak, baliteke praktikan, etxean edo kaleko bizimoduan, horrelakorik ez izatea. Esaterako, AEBetako zenbait ikasle ditut eta haiek diotenez, hemen bertan familia eta laneko bizitzak askoz ere hobeto uztartzen dira han baino; familiaren aldeko neurri gehiago direla hemen esango dizute, eta amatasun baimenak emango dizkizute adibide. Batzuetan, ikusten den alderdi horrek engainua besterik ez du: "Zein aurreratuak, Zein liberatuak!...", baina atzeko alde ikusi eta orduantxe kontuak!

Emakumea bistara ekarri

"Egun, jende gehiago ari da emakumearen lana bistara ekartzeko lan horretan: Begoña Petxarroman, adibidez. Ea lana bukatzen duen eta irakurtzeko modua dugun. Petxarromanek AEBetako artzainen ondoan ari ziren emakumeen lekukotasunak bildu zituen. Etnografia purua egin zuen; interpretazio lana dator gero. Barandiaranek ere horixe egin zuen: bildu. Hark bildu izan ez balu, akabo. Horixe etortzen zait burura askotan: hiltzen ari den jende horrek informazio pila du. Horien lekukotasunak bildu beharra dago. Diasporan horixe da polita: ez da gizonari lekua kentzea, baina emakumeari ere hitza ematea".

Diaspora aipatu dugu, Euskal Herriatik haranzko jende mugimendua, nahiz eta oraintxe bestelakoa dugun joera: honanzkoa, alegia...

Euskal Herrian mugimendu txikia da oraindik, baina Jaurilaritzak, erakundeek, antropologek... joera hasi berri honen aztarnak aztertzeke borondatea dute. Identitatea, hizkuntza... gauza askori eragingo dio mugimendu honek. Hemen, gainera, hizkuntzarekiko sentsibiltate handia dago: urte askoan egin da lan euskara eskoletan irakats dadin. Orain datorren jendeak, berriz, bestelako hizkuntza beharrak ditu beharbada, eta hortaz, nola lagundu horiei da kontua, euskal kultura eta identitate-tik betiere. Migrazioari dagozkion ikasketetan, emakumea ikusezin dela konturatu gara, beste hamaika arlotan bezain ikusezin. Begoña Petxarromanek eta biok emakume inmigrantei buruzko lana egin dugu Gipuzkoan eta Araban, lan munduan duten sarrera aztertuz, batez ere. Jakina da inmigranteek etxeetan lan egiten dutela, edo ostalaritzan. Guk haien lan egoera aztertu dugu, nola lotzen diren familiekin, eta orain horren jarraipena egin nahi dugu.

Aizu, eta lehen femeninitasuna besterik ez zen aipatzen. Orain, maskulinitasuna ere aztergai da, oker ez banaiz...

Bai, femeninitasuna bezala. Alardean, adibidez, genero ikuspegitik aztertzen hasi eta gizarte azzertzera jotzen duzu: emakumeak beste pertsona batzuekin bizi dira, gizonekin batera. Hortik, izateko eta jokatzeko postura jakinak hartzen ditu emakumeak eta, ondorioz, kultura batek halako femeninitasuna, edo maskulinitasuna sortzen du. Ez da "emakume gara eta kito". Ez gara izaki biologiko soilik, soziokulturalak ere bagara. Femeninitasuna, eraikitako identitatea da, emakume izateko modua. Genero ikasketetan emakumea bistaratzea izan da lehenengo lana. Gero, jabetu gara, emakumea bistaratu egin behar dugula baina gizonarekin harremanetan. Hurrena, gizonak aztertu behar ditugu, gizon direla onartuz, baina gizon izatea -maskulinitasuna-, kultur eraikuntza dela jakinez. Emakume izateko era asko dago, eta gizon izateko era asko ere bai. Maskulinitasunak arau hegemonikoa du, eredu dominatzailea, gizonak rol hori jokatu behar duela dio arau horrek. Gaur egungo gaia da, eta zenbait lankide maskulinitasuna eta bide segurtasuna ari dira aztertzen.

Bide segurtasuna? Zer esan nahi duzu?

Maskulinitasuna eta trafiko istripuak, gazte jendearen gidatzeko modua. Azkar gidatzea, hau da, arriskupean gidatzearen eta gizon izatearen arteko lotura. Autoaren rola eta norberak autoarekin duen rola. Aplikazio praktikoa ematen du, ezta? ■

Xisteraren berpiztea

Oiartzungo Udala Beheko Plaza berritzen ari da. Lanen helburuetako bat plazaren jatorrizko erabilera berreskuratzea izango da; errebote jokorako kantxa izatea, alegia. Oiartzunen, Euskal Herriko beste txoko askotan bezalatsu, errebote jokoa oso errotuta zegoen, dagoeneko ia desagertua baldin badago ere. Egun, paretaren aurka jokatzen diren pilota modalitateak ezagunagoak ditugu, baina horiek berriak dira plaza libreteko joko zuzenekin alderatuta. Eta joko zuzenen erregina eta modalitate euskaldunena errebotea dela diote adituek. Berriro ere xistera eta eskularruari bidea zabaltu dio Oiartzungo plazak.

MIKEL GARCIA

Argazkiak: Dani Blanco

ANTZINA, OIARTZUARREK pilota joko zuzeneta-rako zaletasun handia erakutsi zuten eta errebotean eta laxoan aritzeko Beheko Plaza eraikitzea erabaki zen, XVIII. mende erdialdean. Ospe handiko plaza izan zen eta garaiko pilotaririk onenak aritu ziren bertan. XX. mende hasieran, herriak oraindik 24 errebote jokolari zituen, hiru talde osatzeko adina. Espainiako Gerra Zibilearekin batera, ordea, kirola desagertu egin zen, beste hainbat lekutan bezala.

Harrigarria dirudien arren, plaza, edo eremua behintzat, mantendu egin da, pareta eta guzti. Denborarekin, idi-probentzako leku bilakatu zen eta urte batzuetatik hona aparkalekua izan da. Duela bizpahiru urte, Udalak herri erdialdea zaharberritzeko proiektuak aurkeztu zituen eta Beheko Plazarekin zer egin erabakitzeke orduan, pilotaren munduan dabiltzanek

pilota plaza berreskuratzea proposatu zuten. Jada, bukatzeaz daude Oiartzungo plazari jatorrizko izaera itzuliko dioten lanak, inaugurazio egunetik gertu.

Hego Euskal Herrikoena baino Iparraldeko plazen antza handiagoa izango du Oiartzungoak, handiagoa izango baita. Hala dio proiektuaren sustatzaileetako bat izan den Anton Mendizabalek. Pilotazale izanik, baikor ikusten du ekimena. Eraikin arkitektoniko historiko bat errekupeeratzeaz gain, errebote jokoa berreskuratzeke bidea zabalduko baitu plazak. Taldea osatzeko lanean ari dira dagoeneko.

Gaur egun, Hegoaldean, Donostiako Zubietan auzoan eta Villabonan soilik dute errebote taldea. Lehen, herri askotan ohikoa zen klaustroetan, arkupetan eta ondoren plaza libretean errebotean aritzea, baina Gerra Zibilak min handia egin zien plaza horiei. Gehienak hiriguneetan zeuden eta suntsitu ez zituztenak guda ostean etxebizitza bilakatu zituzten. Desagertze isilaren arrazoiak ugariak izango ziren, ziur aski, baina Mendizabalek dioenez, “horrelako kirol bat urte batzuetan geratu egiten bada eta belaunaldi berriek ez badute jarraitzen, erabat ahazten da”. Neurri handi batean, hala gertatu dela dirudi. Esku pilota tradizio handieneko kiroltzat joko dute askok, baina paretaren aurkako pilota jokoak XIX. mendearen erdialdean sortu ziren eta ezker paretak mende eta laurden besterik ez du. Pilotaren hastapenetan, joko zuzenetan aritzen ziren; nagusiki bote luzean, laxoan eta errebotean, hain zuzen ere.

Iparraldean joko zuzenak presentzia handiagoa dute, baina gainbeheran daude baita ere. Pierre Sabalo Frantziako Pilota Federazioko

kide ohiaren esanetan, garai batean erlijioaren pare zen errebotea eta kasik herri guztietan bazen joko. Oraindik ere, “herri gehienetan bada elizaren ondoan plaza luze bat eta buru batean aurkituko da morru pareta. Gibelean, orde, aparkalekua egingen da orain”. Jokoa beharakada nabaria da. Duela hamabost urte, errebote partida batek 2.000-2.500 lagun biltzen zituen eta egun, aldiz, 600 bat baino ez ditu elkartzen. “Geroz eta gazte guttiago heldu dira eta azkenean afiziona galtzen da”. Xistera txikia ez da internacionala eta horregatik jaitsi dela dio. “Gazte bat, 18-19 urterekin, paletan edo frontenisean plantatzen bada, laster izango

da internacionala, ekipamenduak eta bidaiak izango ditu. Xisteran, orde, ez da posible”.

Iparraldean hamabost bat plaza libre izango direla uste du Sabalok. Denera, 78 kirol elkarte daude eta soilik horietatik zortzi dira errebote klubak. Baionakoa, esaterako, zaharrenetako zen, baina orain ez du ekiporik. Donapaleu, Donibane

Lohitzune, Hazparne, Atharratze, Angelu, Azkaine, Senpere eta Donibane Garazi dira taldeak dituzten herriak.

Hegoaldean, esan bezala, Villabona eta Zubietako pilota eskoletara mugatzen da kopurua. Gerra Zibilarekin galdutako errebotearen tradizioa berreskuratzeke, Zubietan Jokogarbi elkarteak jaio zen 1956an. Gaur egun auzoko pilota eskola hortik sortu zen 1996. urtean. Zubietan, gehienez, 450 bat biztanle dira eta klubak ia gazte guztiak biltzen ditu, hogeita hamar inguru. Udaberrian eta udan plaza librean jokatzen dute eta neguan, berri, ezker paretako frontoi estalian, jokoa pixka bat moldatuta. Mikel Bengoetxea eskolako delega-

“Gazteen ereduak Aimar Olaizola eta Ronaldinho dira, dirua eta profesionalizazioa. Hau, aldiz, modalitate amateur da, mugatua”

MIKEL BENGOTXEA

Joko zuzenak

BOTE LUZEA

Bost pilotarik osatzen dute taldea eta tenisaren antzekoa da, aurrez aurreko jokoa, eskuz, paretarik gabeko zelaian. Airez jotzen zitzaion gehienbat, trapuzko pilotekin eta sakea egiteko sarritan botarria erabiltzen zuten. Pilotasoroetan jokatzen hasi ziren. Gero, jokoa herrietako plaza eta kale zabaletara eraman zuten.

LAXOA

Bote luzearen moldaera da, baina eskularruz eta pilota pisutsuagoekin aritzen dira kantxa handiagoan. Aurrez aurre lau pilotari dabilta taldeko: atzeko biek eskularru luzea erabiltzen dute eta erdirago dauden biek, berri, eskularru motza. 9 jokora da lehia.

ERREBOTEA

Aipatu jokoen eboluzioa da. Bost jokalarik osatutako talde bi lehiatzen dira kantxa laukizuzenean, aurrez aurre. Atzeko pilotariak saskia edo xistera erabiltzen dute eta erdirago daudenek eskularrua. Sakea eskuz egiten da, pareta nagusitik 32 metrora egon ohi den botarritik. Sakeak paretan jotzen du eta errestoa errebotez egin behar da —hortik modalitatearen izena—. Tantoak hamabosteko partzialekin zenbatzen dira, 40 tantoko mugarekin, eta 13 jokotara lehiatzen dira.

PASAKA

Trinketean jokatzen da, binaka. Sare batek bi taldeak banatzen ditu eta eskularru motzarekin jokatzen da, baina eskularrua nahiko berezia da. 13 jokotara lehiatzen dira.

DANI BLANCO

Zubietako (Donostia) pilota eskolako haurrak, ezker paretako frontoian errebotean entrenatzen.

tuak kontatu digu duten erronka berria errebotea zabaltzea eta hedatzea dela, “baina zaila da kanpotik gazteak erakartzea, jendea oso eroso bizi delako bere herrian eta bertan aurkitzen duenera egokitzen da”.

Villabonako pilota eskola zaharragoa da eta herriko plaza librea bere horretan mantendu da. Bi klubek harreman estua dute eta Gipuzkoako Endika Abril txapelketa elkarrekin antolatzen dute abuztutik azarora bitartean, Iparraldeko hainbat talde gonbidatuz. Dena den, Iparraldean jokatzen den Euskal Herriko txapelketa da garrantzitsuen eta bertan emaitza onak lortzeko prestatzen dira taldeak batik bat. Txapelketak A eta B maila ditu eta bigarrenen lehiatzen dira Zubietako eta Villabonako. Iparraldeko taldeek Frantziako txapelketan parte hartzeko aukera ere badaukate.

Orokorrean, denboraldian zehar lehiaketa eta partida nahikoa dagoela dio Bengoetxeak, ez da kexatzen. Gainera, errebote taldeez gain, laxo ekipoa ere badaukate Zubietan, Nafarroako Laxoa Elkartek Baztan Malerrekan antolatu ohi duen txapelketan parte hartzeko. Laxoa Elkartea 1979. urtean jaio zen, pilota joko zaharrak mantentzeko xedez. Nafarroan joko horietarako tradizioa beti gorde izan dela azpimarratu digu elkarteko kide Txuma Primek. Hegoaldean, laxo eta pasaka eskola eta txapelketa bakarrak elkarte nafarrarenak dira eta pozik daude lortutako emaitzekin: laxoko hamahiru bat talde eta pasakako hamar inguru dituzte; “jende aunitz, horrelako joko zaharrak izateko”.

Ez dira errebotean aritzen, baina “pilota letra larriz” begiratu nahi dutela dio Primek,

“zabal eta mugarik gabe”. Horregatik, atzerriko hainbat eskolekin harremana gordetzen saiatzen dira, laxoaren ezaugarri antzekoak dituen joko ugari baitago munduan zehar. Valentzia, Kanaria Uharteak, Italia, Holanda, Belgika, Irlanda, Mexiko, Ekuador, Venezuela, Argentina eta Bolivia adibide bakan batzuk baino ez dira.

Hutsetik

Hemendik gutxira, txoko berria izango du erreboteak. Hori bai, hutsetik abiatu beharko dute oiartzuarrek, lehen herrian indarra izandako kirola egun bizilagun gehienek ez baitute ezagutu ere egiten. Horretarako, bi ildo nagusi dituen Errekuperazio Plana diseinatu dute Oiarpe pilota taldearen baitan jaiotako ekimenaren sustatzaileek. Batetik, Joko Garbi eskola sortzea izango da helburu nagusietakoa. “Hortik aterako dira, gerora begira, Oiarzungo errebote taldean arituko diren neska-mutilak”, dio Anton Mendizabalek. Ez da ohikoa halako jokoetan emakumezkoak ikustea, baina joko garbia neskentzako modalitate atsegina izan daitekeela uste du Mendizabalek. “Ez dago eskuarekin kontakturik, saskiarekin jokatzen da eta beraz indarra ez da hain erabakigarria, beste faktore batzuk garrantzitsuagoak dira”. Errebote eskolarako maisua prest dute jada, Donibane Lohitzuneko Pello Etxaleku.

Era berean, ekipa Senior bat berehala antolatzea da planaren bigarren ildo nagusia. Zergatik lehenbailehen? Gazteak atera arte urteak pasako direlako eta aurrean eredu behar dutelako, helduak jokatzen ikusiz erre-

boteari merezi duen garrantzia emateko. Baina Oiartzunen ez dago errebote jokalaririk. Talde bakoitzeko bost jokalarik behar direnez, horietatik bi postu oiartzuarrek beteko dituzte: gelditzailearena eta sakatzaile edo botariarena, jokatzeko ez baita ezaguera tekniko berezirik behar. Saskiarekin aritu behar direnen postuak betetzeko, Pello Etxaleku bera eta Villabona eta Zubietatik utzitako jokalariek nahi dituzte. “Beraz, hasieran oiartzuarrek ekipoaren erdia baino gutxiago izango dira, baina behintzat ekipoa berehala osatu ahal izango dugu, plazak segituan bere zentzua izan dezan eta gazteek jokia nola den ikus dezaten, erdua izan dezaten”, dio Mendizabalek. Azken finean, bizilagunak eta ikusleak errebotera berriro ohitu nahi ditu ekimeak.

Eskola eta taldeak sortzeko oztopoetako bat dirua da. Inbertsioa handia da, saskiek 180 euro eta pilotek 36 eta 60 euro artean balio dutelako. Gainera, kanpoan jokatzenez, hezetasunarekin-eta materiala errazago izorratzen da. Baina Udalean, Pilota Federazioan eta publizitatean bilatuko dute babesia Oiartzungo kideek.

Horrez gain, jokoaren ezagutza falta traba handia da jendea erakartzeko. “Gazteen ereduak Aimar Olaizola eta Ronaldinho dira, dirua eta profesionalizazioa”, azaldu du Mikel Bengoetxeak, “hau, aldiz, modalitate amateur-ra da, mugatua, eta zaila da gazteen artean saltzen”. Zenbaitetan alderantzizkoa ere gerta daitekeela uste du Mendizabalek, pilota geroz eta elitistagoa izanik aukerarik ez dutenek era honetako jokamoldeetan jarraipena bilatu dezaketelako. Gainera, errebotea pedagogiko-ki oso joko interesgarria dela argi dute denek. Normalean pilotan buruz buruko edo binakako partidak jokatzenez dira eta nabarmen geratzen dira akatsak. Taldean, beti ere errazagoa da denentzako leku bat topatzea eta bakoitzari egokien doakion txokoa aurkitzea. “Oso joko didaktikoa da, jende gehiagok parte hartzen du, lotsak galtzen dira eta ezin-

Goian, Oiartzungo Beheko Plaza: XX. mende hasierako errebote partida bat (ezkerrean) eta berritzeko lanak (eskuinean). Behean, Nafarroako Laxoa Elkartek antolatzen duen laxo txapelketako finala.

tasunak ez dira hain nabarmenak”, azpimarratu digu Mendizabalek. Gainera, tantoaren borrokaz gain eremua defenditzeko lehia ere garrantzitsua da eta beraz joko konplexua eta aberasgarria da, taktika eta estrategia kontuan hartzen dituen.

Horregatik, eta gure arbasoen kulturaren zati bat delako, diru publikoarekin babestu egin behar dela uste dute zaleek. Pierre Sabalo kexu da, Frantziako Ministerioak ez dielako sekula dirurik eman: “Kulturak ez du bere esku hartu eta Kirol sailak ez du garrantzitsua ikusten, errebotea internazionala ez denez etxerat dominarik ez dugula ekarriko ikusten duelako”. Itxaropenerako ateak zabaltzen ari dira, ordea. Galdutako memoria historikoa berreskuratzeko lagungarria izango da Oiartzungo proiektua eta Errekuperazio Planak beste herri batzuetarako balio dezake etorkizunean. Lehenengo urratsak emanak daude behintzat. ■

MILIOIKA EURO EBASTEAGATIK
ERORI OTANO PRESIDENTE OHIA,
ZER ETA ETIKA IRAKASLE
DAUKAGU TUTERAN...

... HONTANG BAIONAKO
FISKAL ZORROTZAK,
LANKIDE BATI BANKU KARTA
LAPURTU, ETA PUTETARA JOAN
ZAIGU... DEONTOLOGIA
KONGRESU BATEAN.

... ETA DUELA 25 URTEKO ZEPOAN
EZARRI GINTUEN ALDERDIAK
OMEN DAUKA ORAIN GURE
ASKATZEKO PLANA...

PARADOXAK
BATZEN GAITU...

Literatura kritika

Sarritan esan ohi da ez dela euskal literaturaren kritika seriorik egiten. Felipe Juaristi kritikari entzutetsuak behin baino gehiagotan azaldu du uste hori.

Edozein azterbide erabiltzen dela ere, hiru alderdi azertu behar ditu kritikak: liburuaren mamia, konta moldearen teknika eta hizkuntza.

Gehien-gehienetan kritika mamiari eta teknikari egiten zaio. Batez ere mamiari. Hizkuntzaren kritikarik, ordea, ia inoiz ez da egiten.

Ezin dugu ahaztu, baina: "*Literatur is the art of words*". Literatura hitzen artea da. Hemen-txe idazle handien usteak:

"*Great literature is simply language charged with meaning to the utmost possible degree*" (Ezra Pound: *How to Read*). Goiko literatura hauxe duzu: hizkuntza bikaina gogoe-ta sakon-sakonei lotua.

Andre Brink, Hego Afrikako idazle ezagunak honelaxe zioen: "*The novel from Joyce onward makes its medium—language—its subject*". Eleberraren helburua, Joycetik aurrera hizkuntza bera da.

"*Language is the dress of thought*" (Samuel Johnson). Hizkuntza pentsamenduaren jantzia duzu.

"*Proper words in proper places make style*" (Lubbock, Percy: *The Craft of Fiction*). Estiloa hitz egokiek toki egokietan egiten dute.

"*My definition of literature would be just this: words that have become deeds*" (Robert Frost). Literaturaren definizioa hauxe izan liteke, nire ustez: eginak bihurtu diren hitzak.

R. W. Emersonek uste berdintsua zuen: "*In good writing, words become one with things*" (Ralph Waldo Emerson, *Journals 1831*). Idazle onak hitzak eta gauzak bat egiten ditu.

"*A writer and nothing else: a man alone in a room with the English language*". (John K. Hutchens). Idazle izatea hauxe da eta ez besterik: gela batean bakarrik egotea ingeles hizkuntzarekin.

Literatura ez da filosofia, soziologia edo historia bakarrik. Literatura hitzez egindako artea da.

Shakespearek, Cervantesek, Quevedok,

Dickensek, Dostoevskyk, Flaubertek, Faulknerrek bi alderdiok bildu zituzten: gogoeta miresgarriak eta hizkuntzaren maisutasuna.

Esaten zutena mamitsua zen, sakona, giza-kia eta gizartearen barrena zulatzen zuena, eta bide batez ongi esanda, aioski, distiratsuki, bikainki, hutsik gabe. Anitzen ustez orain arte munduan izan den idazlerik onena Shakespeare izan da.

Ez dira gutxi toki hori Cervantesi ematen diotenak.

Idazle biotan horixe ikusten dugu: alde batetik harritzeko moduko gogoetak eta bestetik hizkuntzaren jabetasuna.

Gure artean, ordea, ez zaio hizkuntzari, euskarari, garrantzirik ematen. Ezagutzen dut gazte jator bat, bi hilabetez euskaraz ikasi, ipuin luze bat idatzi eta txapelketan lehenengo saria irabazi zuena. Ingalaterrara joan, bi hilabetez ingeleza ikasi eta irabaziko al zuen inork literatura saririk?

Euskarazko literaturan maiz euskara oso zaborrez idatzitako lanak irakurtzen ditugu. Lan horietan dauden hutsak gaztelaniaz baleude, ez lituzkete inola ere argitaratuko.

Diglosia gorrian bizi gara eta maiztxo gure euskara txepela eta erdararen kalkoa da. Euskararik onena baserrietan egiten da. 37 urtean zazpi probintzietako baserrietan ibili eta gero esan dezaket hau. Euskaltzaindian zenbat dira, eguzkiz eguzki euskaraz ari diren Goizueta, Sunbilla edo Errezilgo baserritarrak bezain ongi mintzatzen direnak?

Jakina, euskararen kritika egiteko, nork berak idazleak bezainbat edo gehiago jakin behar du euskaraz. Nor ausartu katuari lepoan zintzarri ipintzen?

Hauxe da egia, ordea: hizkuntzaren kritika egin gabe, ez da egiazko kritikarik egiten. Idaztea biolina jotzea bezala da. Alferrik esango duzu Beethovenen 9. Sinfonia jotzen ari zarela, gaizki jotzen baduzu.

Euskararen biolina ongi jo nahi duenak, berriz, hiru alderdiok bete behar ditu: euskara hutsik gabea, ulerterraza eta aberatsa erabili behar du. ■

Gure artean, ordea, ez zaio

hizkuntzari, euskarari,

garrantzirik ematen. Ezagutzen

dut gazte jator bat, bi hilabetez

euskaraz ikasi, ipuin luze bat

idatzi eta txapelketan lehenengo

saria irabazi zuena.

Ingalaterrara joan, bi hilabetez

ingeleza ikasi eta irabaziko

al zuen inork literatura saririk?

Euskarazko literaturan maiz

euskara oso zaborrez idatzitako

lanak irakurtzen ditugu. Lan

horietan dauden hutsak

gazelaniaz baleude, ez lituzkete

inola ere argitaratuko

Ricardo Ortega

EZKER BATUA/BERDEAK-EKO KIDEA ETA LASARTE-ORIAKO ZINEGOTZIA

Ezker Batua/Berdeak hauteskunde aurrean

Iragarrita zegoen bezala otsailaren 22an EAEko Eusko Legebiltzarra desegiteko eta hauteskundeak deitze-ko Lehendakariaren dekretua agertu zen. Aurreko egunean Lurzoruaren Lege proiektua, hirugarren aldiz, bozkatu zen Legebiltzarreko azkeneko osoko bilkuran eta, legegintzaldian zehar beste zenbaite-tan bezala, Sozialista Abertzaleak taldeak PP eta PSOErkin bat egin zuenez gero, ez zen legea onartu. Lurzoruaren Legea, batzuen eta besteen hauteskunde interesak edota mende-kua hartzeko gogoia direla eta, bertan behera gelditu da. Hau ez zen nolanahiko lege-proiektua, baizik eta espekulazioari aurre egi-teko eta etxebizitza arazoa behin betiko kon-pontzeko giltzarria izan behar zuen legearena. Hala eta guztiz ere, PSOEek eta Batasunak eskuin poli-tikoarekin eta lur-jabe eta espekula-tzaileekin bat egin dute. Bere larruan gozo biziko al dira?

Orain bukatu den legegintzal-diaren ardatza, ordea, Euskadiko Erkidegoaren Estatutu Politikoa Eraberritzeko Proposamena izan da. Joan den abenduaren 30ean Legebiltzarrak onartu zuen propo-samena. Gerora Diputatuen Kon-gresuak atzera bota zuen, negozia-zioari uko eginez. Hurrengo batean izan beharko du, ez baitago beste biderik. Tamalez, IU ez zen PP eta PSOEtik bereizteko gauza izan. Javier Madrazok, gogor kriti-katu zituen IU eta Gaspar Llama-zares bere ausardia eta kemen poli-tikorik ezagatik, eta euskal gizartearen bere etorkizuna libre eta demokratikoki erabakitzeko eskubidearen eta atxikimendu libreko Estatu Federal nazio anitzaren alde egin zuen. Gutxienez, Ezker Batuaren subira-notasuna eta independentzia argi gelditu dira oraingo honetan.

Datozen hauteskunde hauetara Batasunak ez du aurkezterik izango, segur aski. Legeak eta estatuko gobernuaren jarrera politikoak uzten dituzten zirrikituak txiki-egia dira.

DANI BLANCO

Batasunak errua hiruko gobernuko alderdiei egotzi die hauteskundeak aurreratzeagatik. Harrigarria bada ere PSOEek, Jesus Egigure-nen ahoz, gauza beretsua adierazi du. Gai honetan ere, independentista ilegalizatuen eta konstituzionalista ilegalizatzaileen arteko sin-tonia bitxia agerian agertu da. Edonorentzako gauza nabarmena da, ordea, gobernuak eta PSOEek ez dutela Batasuna legeztatze-ko inon-go asmorik, eta baita ere Batasunak ez duela egin bere esku zegoen guztia. Orain erabaki beharko dute hauteskunde hauetan nola egon presente, zein preziotan eta zeinen kaltetan.

Ezker Batua/Berdeak-entzat datozen hauteskundeetako emaitzak oso garrantzi-tsuak izango dira arrazoi askorengatik: lehe-nengo eta behin, bakea eta normalizazio politikorako aukerak zehaztuko dituztelako eta zer-nolako gober-nua edukiko dugun erabakiko dutelako. Ildo beretik Ezker Batuak, bere "Atxikimendu Libre-ko Federalismo"aren proposame-na denon arteko, hau da, abertza-le, konstituzionalista eta federalisten arteko bizikidetz-a anitzaren alde modu eraginko-rran lan egiten segitzeko berme-tzat hartzen du eta horregatik uste dugu egin beharko den herri-konsultan euskal gizarteak auke-ra izan beharko duela proposa-men honetaz duen iritzia emateko.

Horretaz aparte, gutariko bakoit-zaren bizimodua zuzenean eragi-ten duten arlo ezberdinetako poli-tika publikoen aurrerakoitasuna ala atzerakoitasuna jokoan dago: enplegua, gizarte eskubideak, zer-bitzu publikoak, etxebizitza, osasu-na, gizon eta emakumearen arteko berdinta-suna, inmigratio politika, hezkuntza sistema, hizkuntza politika, ingurumena —euskal Y-a edo Pasaiako kanpo-portua bezalako garraio-azpiegiturak, errausketa...—. Argi da Ezker Batuaren hauteskunde babesaren arabera-koa izango dela ezkerak gobernuan edukiko dituen pisua, indarra eta eragina. ■

Independentista ilegalizatuen
eta konstituzionalista ilegalizatzaileen
arteko sintonia bitxia agerian agertu da.
Edonorentzako gauza nabarmena da,
ordea, Gobernuak eta PSOEek ez dutela
Batasuna legeztatze-ko inongo asmorik,
eta baita ere Batasunak ez duela egin
bere esku zegoen guztia. Orain erabaki
beharko dute hauteskunde hauetan
nola egon presente, zein preziotan eta
zeinen kaltetan

LUPAREN
Igor Elortza

BERTSOLARIA

Ez dut moztuko bizarra

Ez dakit oraindino gogoan izango duzuen, baina arrazoia zeukan Antoniok. Euskaldunok hain beharrezko dugun izaera integratzaileari buruz ez nuen ezer ere esan hemen batu ginen azkenekoan.

Berba eman nion pare bat ardo edan eta gero ekingo niola, baina, Juan Kruzeekin elkartzuz gero eztarrian behera joaten da denbora Plateruenean. Bien bitartean lagun asko inguratzen da mostradorera, hala ere, eta eztabaida interesgarriak sortzen dira ia beti. Oso lantzean behin arrazoia ematen diogu elkarri, eta tak, inoiz norbere mingainetik irtendakoak diruditen gogoetak sartzen dira belarritik. Euskal herri kulturaren arduraz bizi garenontzat azken urteotako kezka nagusia baita mundukoa gureganatzeko modua, eta batez ere, gurea zelan arraio munduratu. Euskaldunak baikara, baina ez oskoldunak.

Aspaldi ari gara inorena gure egiten. Betidanik, ziurrenik. Eta, hala ere, ikustekoa izango zen hainbat txapeldunen arpegiera hain euskalduntzat genuen soinu txikia jotzen ere italiarrak erakutsi zigutela jakitean. Hain gauza naturala izanik, kostatu egiten baitzaigu kultura arteko harremana modu naturalean bizi izaten. Herri ukatu legez, gure nortasuna bereizkeriaz eta arrotza mesfidantzaz begiratzeko joera izan dugu askotan. Soinu txikia ondo geurea genuelarik, gure antzeko herriak edo zapaltzen gintuztenen ihesbidetzat jo genituenak erreferentzia hartuta egin genuen aurrera iragana berrituz. Gitarra *ye-ye*-kin plazaratu

INGO AZKONA

zitzeaigun Euskadiko gaztedi berria, bizarrak luze eta gonak motz. Laurogei eta laurogeita hamargarren hamarkadetan, berriz, mezuak eutsi zion munduan nagusitu diren kultur molde anglosaxoiak guretzat hartzeari. Biserak jantzi eta hitz magikoa ikasi genuen: mes-tizaia. Bitartean, sakoneko aldaketak ari ziren gertatzen.

Eta euskalduntasuna bizitzeko modu asko dago gaur egun, zorionez. Dantza soltea egiten duen morroiarengandik hasita *break* ikus-kizun baterako bideoak jartzen dituen neska-renganaino, adibidez. Koko-lokeria galanta da espainolez emandako kantu eder bat edo Estatu Batuetatik datorkigun pelikula berritzaile bat guretzat kaltegarria dela pentsatzea. Baina ez dakit orain kontrakoa gertatzen hasi ez ote zaigun. Geureari ez ote diogun mesfidantzaz begiratzen, esan gura dut. Ze euskaraz egiten denak merkatua deitzen dugun gudu-zelai horretan babesik gabe aurrera egin dezakeela sinestea ere dezenteko kokolokeria da. Eta ez nabil euskaraz egin delako edo-zer bultzatzeari buruz. Euskaraz egiten denari ona izatea eskatu

behar zaio. Egin dezala aurrera ona bada, diote batzuek. Alperrik eta kalterako dela militantzia. Beharbada neu izango naiz kokoloen... Euskaratik bizi eta euskara aspergarria, luzea eta ezer onik egiteko ezgauza dela dioten zenbaiti buruz berriz, zer esan!

Euskaraz gauza onak egiten direla sinestuta gaudenok ez dugu kosmopolita akonplejatuen diskusiotan galtzeko denbora eta pazientziarik. Arduratuago gabilta egiten dugunaren berri mundura zabaltzeaz, eta has-teko, gure ingurura. Oso tarteka New Yorketik berri pozgarriren bat heltzen bazaigu ere, auzokoak oso gutxi baitaki gutaz. Kostatu egin zaigu hau ere behar den moduan bizi izaten, eta bat-batean, gure artean bizi diren erdaldunak bilakatu dira gure buruhausterik handiena. Beharbada euskara eta euskal kultura erakargarriagoak izan direnean, ez gara honetaz behar beste kezkatu. Etorriko dira nahi badute, edo antzeko zer edo zer izan da

Euskal herri kulturaren arduraz bizi

garenontzat azken urteotako kezka

nagusia baita mundukoa gureganatzeko

modua, eta batez ere, gurea zelan arraio

munduratu. Euskaldunak baikara,

baina ez oskoldunak

Hormaren bi aldeetan gaudenok oso

gutxi baitakigu elkarren berri.

Euskaldunok ere apenas ezagutzen

ditugun erdarazko sorkuntzan ari

diren euskal herritarrek. Erdaldunek

ere, ez dirudi euskaraz egiten

denarekiko interesik dutenik

ez gure pentsamoldea baina bai gure jokaera. Zubiak eraiki beharrean hormak altxatu ditugu, eta orain, guk jarritako adreiluak behintzat geuk bota behar.

Hormaren bi aldeetan gaudenok oso gutxi baitakigu elkarren berri. Euskaldunok ere apenas ezagutzen ditugun erdarazko sorkuntzan ari diren euskal herritarrek. Erdaldunek ere, ez dirudi euskaraz egiten denarekiko interesik dutenik. Aurreiritziak nagusitu dira batzuen gain zein besteengan. Eta zaila izango da horiei buelta ematea. Giro orokorrak bere eragina du honetan ere, zelan ez. Hala ere, gure esku dagoena egitea geuri dagokigu, erdaldunek gutaz izan dezaketen irudi okerra aldatuz. Ateak zabaldu behar ditugu. Gure kezkak gaurko munduari dagozkionak direla jakinarazi, euskaraz gauzak ondo egiten badakigula erakutsi eta hori guztia ezagutzera gonbidatu. Beraien kezka eta lanak ezagutzera hurbiltzeak ere mesede egingo liguke denoi.

Baina giroak giro eta adreiluak adreilu badi-ra horma gainera igotzen direnak ere. Euskara ikasi edo ikasten dutenei buruz ari naiz. Ikasiko luketenei buruz ere bai. Buruan zerbait sartzen lehen urratsetik azken muturreraino jo nahi izaten dugu askotan, eta ez gara akordatzan gertuagokoekin. Guk nahi baino gutxiago baina asko dira beraien kabuz urreratzen zaizkigunak. Horiei ere ez dizkiegu beti lanak erraztu. Ateak inori itxi barik indarrak eta apustuak barrura datozenengan zentratzearen aldekoa naiz ni. Lan emankorra izango delakoa nago. Erakusteko eta ikasteko asko daukagulakoan, eta, lortzeko moduko helburuak jarri ditzakegulakoan, ondoren handiagoen bila jotzeko.

Antoniok denbora beharko dugula diosta.

Juan Kruzek ea bitartean zer edango dudan. ■

Itxaro Borda

A.B.O

Derbya bururatu berri da eta Baionak aise galdu duen arren Biarritzen aurka (16/41) oraindik ere auzo txikiko karriketan sostengatzaileen oihuak entzuten dira, oihu baino orro salbai direnak egia erran. Ostatuen barnetik Baionako errugbi taldearen himnoa oihartzten da *et la penaaa baionaaa* eta hamabost garagardo otoi!

Hilabete honetan guztian solasgai zen derbya: *lekuak badituzu? Agian denbora ona eginen du!* Goizean jadanik aski berotu zaleak, merkatuko saltzaileen erditik ibiltzen ziren, zuriz eta urdinez apaindurik. Anitzentzat partiduen ikusteko aukera bakana telebista izango zen segurki. Baina ez zuen nehork hitzorduen hutsegiteko menturarik. Eta ez zen gehiago Baiona eta Biarritze Top-16ko bi talde profesionalen artean talde bakarraren osatzerik aipatzen.

Garai batean eztabaidatzen zen bi ekipoetarik baten moldatze-ko ahalmena, diru publikoa zuhurki bana eta kiroldegi egokiak plantan jarri asmoz. Debadioa ahulduz joan da, baina zer gerta ere, BABko errugbi arduradunak geroan, super-talde horren izen bila baldin badoaz, hara neure proposamena: Aviron Biaronnais Olympique (Pays Basque, ahanzi gabe)/Arraundi Biarrones Olinpikoa, alegia, euskaraz. ■

HIRUKO TXIKIAN

Joxe Mari Ostolaza

7:35

De la mañana. Goizeko zazpi eta erdiak, alegia, gurean. Egun, tren hartu dudana ordua. Iluna eta hotza oso. Hiru gradu zero azpitik geltokian. Era askotako jendea trenaren zain eta beroki desfilea. Gehienak, elurretara joateko modukoak. Haatik, treneko biztanleak klase bakarrekoak, langileak, zortzitarako lantokietan presente egon behar izaten dutenak. Ez da harrabots handirik entzuten desordu horietan, aski lan da garaiz iristea. Hau ez da Hollywood. Bezperan, atzo arratsean Nacho Vigalondo bat ikusi nuen telebistan, zinemaren hiperrean sariren baten egarri. Jantzi homologatuz bezituak, ez du aukerarik izan prestatura zeraman *sketcha* jokatzeko, bere espektakulo propioa antzetzeko. Pena, Euskal Herri espainolak ez baitu borobildu ahal izan bere presentzia hain kultur gune eraginkorrean, gure etorkizun hurbilerako palanka izan zitekeena, gure zinemak gora egin zezan nazioartekora jaurtikorra gerta litzazukeena. Eta bertan ikusi nuen ere gure Miren Azkarate anderea Julie Roberts baten soinekoaz Nachori babes instituzional beroa erakutsiz. Pozik, bere buruaz harro. Arratsalde, Heleta herrian "Amaren alabak" xiberotar taldea ezagutu nuen. Deus ikustekorik. Talentu apartaz eskaini ziguten berea berrogei bat minutuz. Emanaldi soila bezain artistikoa. Deus ikustekorik. Hemen, goretexak beharrezkoak ziren, bestela hotzak akabatuko gintuen. Heleta ez da Hollywood. ■

Inma Errea

IDAZLEA

Esan edo ez

Dinouart abade frantsesaren *L'Art de se taire, principalement en matière de religion* izeneko liburutxoak 1771n ikusi zuen argia. Liburuan, Ilustrazioko hainbat ideari kontra eginik, isiltasunaren inguruko kontsiderazio moral eta erlijiosoak bildu zituen Dinouartek, atzerakoia bezain harrigarriak: liburu gehiegi argitaratzen zirela zioen, baina berak ez zion uko egin liburuak idazteari, eta irakurleen zein idazleen kopuruak gora egin izana kritikatu bazuen ere, nahikoa ez zela idazten utzi zuen esana. Kontraesanik ez, ordea, haren hitzetan: erretoreak disimulurik gabe adierazi zuen bere ideologiaren gustuko obrak baino ez zituela nahi ikusi argitara emanak.

Guztiarekin ere, *Isiltzearen artea* egungo liburu praktikoen aurrekari bitxia da, bere laburrean. Dinouartek, besteak beste, isiltzeko printzipioak zerrendatu zituen, eta isiltasun motak eta horien zergatiak sailkatu, isiltasuna, betiere, baliabide etiko eta erretorikotzat harturik, baina inongo xede mistikorik gabe.

Naizen kalakari honi liburua- ren izenburuak eman zion atentzioa, berritsuoi izugarri interesatzen baitzaigu isiltasuna. Jende lagunkoi eta irekia zaretenok konprenituko didazue: mintzo ugarikook badakigu, ohartzen gara, astunak izateko arrisku handia dugula, edo indiskretuak, edo, besterik gabe, fidagaitzak. Normalean miresmena baino ez diogu jende isilari, esaten ahalko luketena isilpean iraunarazten dakiten pertsona zuhur horiei. Hiztunok badakigu, ohartzen gara, jende isilak askoz itzal handiagoa duela guk baino, eta ausaz hobe izanen genukeela isiltzea. Dinouartek berak zioenez, “oro har, arrisku handiagoa hartzen da mintzaturik isilik ego- nik baino”, nahiz aldi berean, batzuetan hitz egitea zuhurra dela gaineratu zuen!

Eskarmentuak erakusten du, bestalde, badela munduan besteen isiltasuna eta dis-

MIKEL SAIZ

krezioa izugarri ongi aprobetxatzen dakien jendea. *Mobbing* edo *bulling* fenomenoak ia ezinezkoak dira isiltasunik gabe. Emakume anitzek jasaten dituzten tratu txarrek ere sekretua dute osagarri printzipalenetako bat, haurrei egindako abusuek bezala. Adituek diote: egoera bortitz horiei hitz eginik egin behar zaie aurre, egoerak jendaurrean azalaziz.

Anitzetan gizarteak berak zedarritzen du zerk iraun behar duen isilpean gorderik, zer isildu behar dugun. Euskaldunok gure kulturan arras barneraturik dugu, esaterako, trapu zikinak etxean garbitu behar direla, kanpoan aireratu gabe. Horrek zer onik eta zer txarrik dakarkigun aztertut beharko genuke, agian.

Badira, ordea, adibide orokor- ragoak, mendebleko kulturan txertatuak. Anitz eta anitz emakumeoi dagokigu, eta horietako bat da hilekoaren inguruko isiltasun ozena: emakume anitzek segitzen dute pentsatzen ez dela egokia hilekoaz mintzatzea jendaurrean, batez ere, gizonen aitzinean, eta errefus horrek egungo neskatala anitzengan dirau, ahalke naturaletik haratago.

Demokraziaz mintzatzen denean, sistema politikoaz beste- ko gairik ez da aipatzen. Ez dira eztabaidatzen egunero inork aipatu gabe gure bizitzak mugatzen dituzten kontuak, ez ditugu kolo- kan paratzen afektibitatea edo maitasuna kudeatzeko porrot egin duten manerak, ez zaigu bururatzen jendearen arteko harremanek egokiagoak eta ero- soagoak izan beharko luketela, demokrazia autentikoago batean, ez diogu gure buruari galdetzen nori egiten dion mesede gure ekonomia partikularren berri jendaurrean emateko debeku adierazi gabeko horrek, eta isilik segitzen dugu, otzan, gure sekretutxoak gordeta... Dinouart apaizak herritarrok horrela, isilik, egoteko esaten zuen. Eta guk, bi mende luze geroago, kasu egin hari!

Jende lagunkoi eta irekia zaretenok

konprenituko didazue:

mintzo ugarikook badakigu,

ohartzen gara, astunak izateko

arrisku handia dugula, edo

indiskretuak, edo, besterik gabe,

fidagaitzak. Normalean miresmena

baino ez diogu jende isilari,

esaten ahalko luketena isilpean

iraunarazten dakiten pertsona

zuhur horiei. Hiztunok badakigu,

ohartzen gara, jende isilak

askoz itzal handiagoa duela guk

baino, eta ausaz hobe izanen

genukeela isiltzea

Artea
Araitzbailarako
artistak

❑ *Ezpalak*
❑ *Argitalpenak*
❑ *Winston Arizmendi*

❑ *Denbora-pasak*
❑ *Ihesi*
❑ *Makina bat kontu*

Osasuna
Lo gutxi egiteak
gosea pizten du

ARGIA

erdiko kaiera

kultura eta aisia

Musikan

hasiberriak

Asko dira musikarako grinak bultzaturik elkartzen diren gazte eta ez hain gazteak. Herrietako lokalak bateria eta gitarra gogor astintzen duten lagunez josiak daude. Baina talde hasiberriek musikan jarduteko hamaika zailtasun dituzte, argi dute inork ez diela lagunduko eta autogestioan aurkitu dute irtenbidea. Beraien kabuz bultzatutako elkarteak, gidak eta ekimenak geroz eta ugariagoak dira. Zirkuitu alternatiboetan mugitzen dira egungo doinu berritzaile eta originalenak.

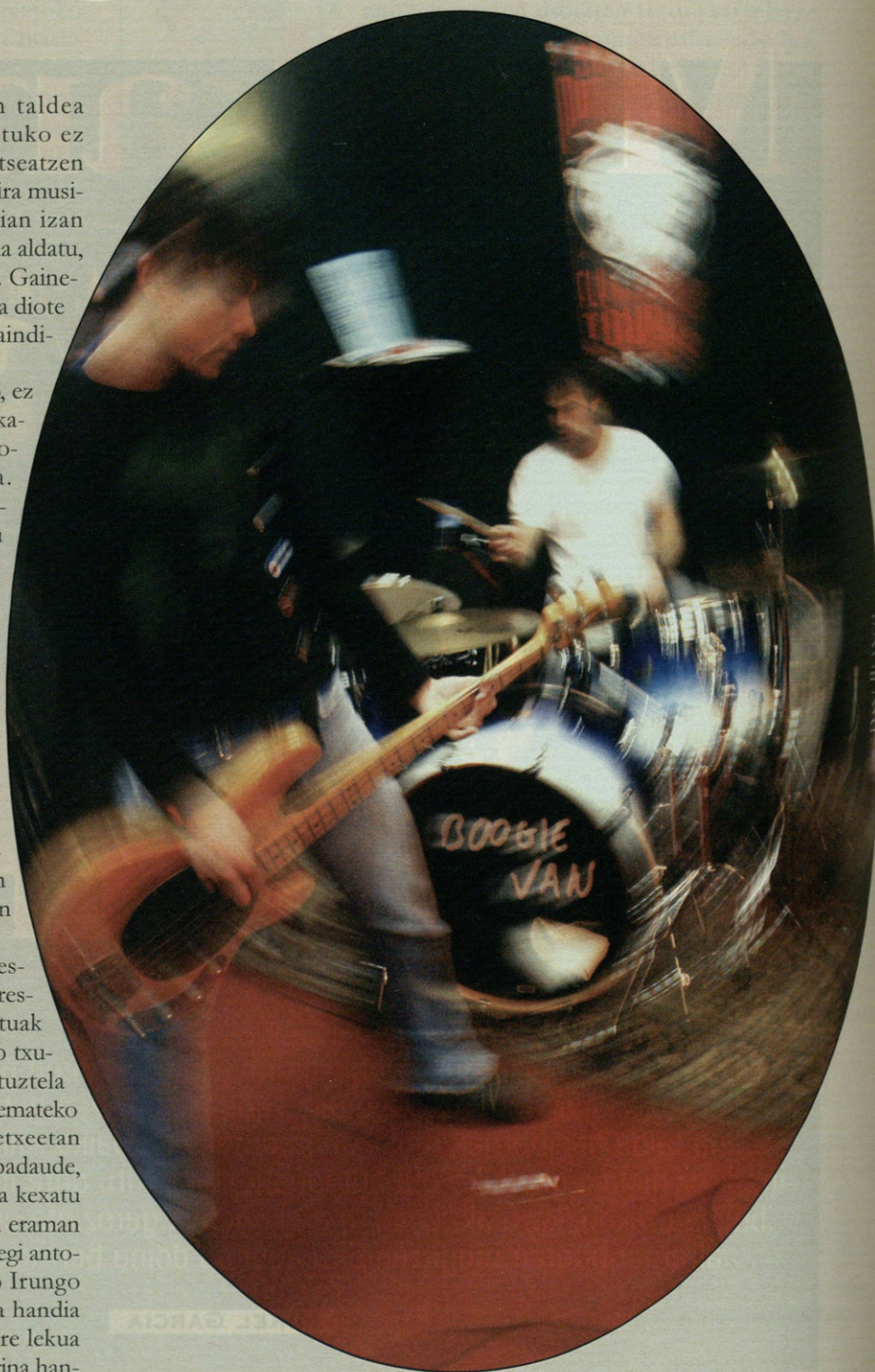
MIKEL GARCIA

Pasioari leku egin nahian

MUSIKA GOGOKO duen lagun taldea osatu, bizilagunak gehiegi gogaituko ez dituen txokoa bilatu eta bertan entseatzeko orduak eta orduak ematea. Horiek dira musika talde handienek ere beren garaian izan zituzten hastapenak eta formula ez da aldatu, baina zailtasunak ugari dira oraindik. Gainera, hasierako uneak gogorrenak direla diote taldeek; hortik aurrera, oztopoak gainditzeko ikasten dute.

Jotzeko lokala topatzea, esaterako, ez da erraza, talde asko baitago eta alokatzen dituzten lekuak gazteen poltsikorako oso garestiak izan ohi dira. Horregatik, herri askotan lokal merkeagoak aldarrikatzeko mobilizatu dira azken urteotan. Irunen, adibidez, iaz lortu zuten Udalak Tunk aretoak alokatzea eta honek hiriko musika taldeei merkeago uztea. Lehen, Tunkeko bost aretoetako bat hogeitaz erabiltzeagatik 96 euro ordaindu behar zen, orain taldeek 60 eurogatik bi hilabetez alokatzen dituzte gelak. Mota horretako lokalek entseatzeko behar den azpiegitura prest dute jada eta ekimen horiei esker gazteek aurrezten duten dirua garrantzitsua da zaletasun honekin aurrera jarraitu ahal izateko.

Maila oneko ekipoa eta musika tresnak lortzea ere oztopo handia da, garestiak baitira. Gainera, askok kontzertuak eskaintzeko zailtasunak dituzte. Areto txukunetan talde ezagunak baino ez dituztela nahi diote hasiberriek eta ezagutzera emateko traba da hori. Tabernetan eta gaztetxeetan oinarritutako zirkuitu alternatiboak badaude, baina hor ere kontaktuak behar direla kexatu zaizkigu batzuk: "Jada ezin da maketa eraman eta jo al daitekeen eskatu, ezin da gehiegi antolatutako gabeko kontzerturik eman", dio Irungo Bort taldeko Alvarok. Izan ere, lehia handia da, talde asko dago eta bakoitzak bere lekua egin behar du. Sekretua musikarako grina han-

dia izatea da, ez nekatzeko eta eragozpenen aurrean ez etsitzeko. Mikel Martikorenak musikan aritzeko lokalak alokatzen ditu Iruñeko Artsaia aretoetan. Bere esanetan, egoera “ez dago ez lehen baino hobeto, ez okerrago. Zaila dago, beti bezala. Azpiegiturak hobeak dira, baina lehia handiagoa da. Batzuetan badirudi taldeek ez dutela benetan beraieran sinesten eta hori beharrezkoa da aurrera egiteko”.

Joana Etxebarria kultura librearen aldeko Gaztesarea mugimenduko kide da. Badaki panorama ez dela samurra baina egoerari aurre egiteko hainbat baldintza baikor gizarteratzen ari dela uste du. “Aldaketa oraindik ez da eman baina bidean gaude: gaztetxe eta gazte mugimendua inoiz baino indartsuago dago eta kultura librearen aldeko eztabaida polita sortu da. Lokalen falta, pirateria, copyleft-a bezalako gaiak azaleratzen ari dira eta hori ona da Euskal Herriko gazteen artean kultura libre eta alternatiboa sustatzeko”.

Taldeak ezagutarazteko gida

Hala, Gaztesareak iaz Musikagida izeneko proiektua abiatu zuen. “Euskal Herrian bada-go kontzertu zirkuitu alternatiboa, espazioak badaude, baina horien arteko antolaketa falta da eta potentzial hori guztia bideratzea bururatu zitzai-gun”, kontatu digu Etxebarriak. *Musikagida* 250 talde ezezagun biltzen dituen argitalpena da, beraien datuekin eta harremanetarako kontaktuekin. Herri komunikabideen eta gaztetxe eta areto ugariren kontaktuek ere gaineratu dituzte, denen arteko harremanak bultzatzeko asmoz. Halako tresna altxorra izan daiteke euren lana ezagutarazi nahi dutenentzat. Etxebarriak esan digunez, emanaldiak antolatzeko hainbatek jada erabili du. Orain, gida digitalizatzea izan-

Argazkietan, Boogie van taldeko kideak Erreñterriako EMTEn lokaletan. Alex eta bere lagunek astean hirutan entseatzen dute.

“Euskal Herrian badago kontzertu zirkuitu alternatiboa, espazioak badaude, baina horien arteko antolaketa falta da, potentzial hori guztia bideratzea bururatu zitzai-gun”

JOANA ETXEBARRIA

go da hurrengo erronka. Nahi duen taldeak bere datuak Internet bidez gaineratu ahal izango ditu eta etengabeko berrikuntzaren aldeko apustua egingo dute. Talde hasiberriekin *Entsegu lokala* izeneko diskoa ere kaleratu dute Gaztesareako kideek. Gainera, bai Gaztesarearen eta bai *Entzun* aldizkariaren Interneteko atarian, talde gazteek edo *maketeroek* beraien abestiak erakusteko txokoa dute.

Iruñeko Artsaia areto ezagunak ere asko erraztu die bidea gazteei. Talde amateurrek bertako instalazio eta ekipamendu musikalak asteko zazpi egunetan egunero 12 orduz zabalik dituzte aloka ditzaten. Ekimena duela hamar urte jaio zen eta negozio pribatua da, baina bokazio publikoa duela esan digu Mikel Martikorena jabeetako batek, erakunde publikoetatik eskaini beharko litzatekeen zerbitzua dela baitio. Artsaiako presioari esker, Foru Erkidegoko Gobernuak

“Gure bizimodua askoz ere zailagoa da berdintasun eskubiderik gabe”

“Gure herria isilik dago, ez du adierazpen-askatasunik”

Errespetatu ditzagun pertsona eta herri guztien eskubideak, eta erabil dezagun

gure hizkuntzan bizitzeko eskubidea

Bizkaiko Foru Aldundia
Leizorik Baita
Diputación Foral de Bizkaia
Departamento de Cultura

gure artean euskaraz

talde nafarrei diru-laguntzak ematea ahalbidetu zen. Gainera, bere aretoak erabiltzeagatik Iruñeko Udalak hiriburuko taldeak ekonomikoki laguntzea ere lortu zuen. Hala, musikara

gerturatu nahi duten gazteek diru-kopuru ez oso handiaren truke entseatu dezakete. Artsaiak balio erantsiak eskaintzen ditu: kontzertuak antolatzen dituzte, aretoei buruzko datu basea eta Musika Modernoko Eskola daukate; halaber, abestiak erregistratzeko aholkularitza juridikoa eta maketak grabatzeko laguntza ematen dute. “Oinarrizko zerbitzuekin laguntzen diegu –dio Martikorenak– baina garrantzitsuena taldeen artean sortzen diren harremanak dira. Hemen musika giroa da nagusi eta ez dago bakoitza bere kasa, mugimendu handia dago”.

Elkarteetan bilduta

Halako ekimenak lagungarriak badira ere, ahalegin handiena taldeek beraiek egin behar dute eta hori zaleek badakite. Horregatik, herri edo zonaldeka antolatu eta aldarrikapenak bateratzeko elkarteak sortzea ohiko bihurtu da. Algortako elkarteak autogestioa bultzatu du eta Gernikako Non dago Iparragirrerren gitarra? kolektiboak entseatzeko lokalak eta aretoak eskatzeko egin-dako lana eziguna da. Erreñterriako Musika Taldeen Elkarteak duela hamalau urte lortu zituen lokalak, herriko haurtzaindegi bat libre zegoela ikusi eta Udalari erabiltzeko baimena eskatuta. 18 taldek dihardute bertan eta talde bakoitzak hilean 60 euroko kuota ordaintzen du azpiegiturak mantentzeko. Aurten, musikariek kontaktuak bila ditzaten

lokaletan Internet zerbitzua ipini dutela argitu digu elkarteko presidente Txema Marinek. Gainera, elkartearen ekimenez bertakoek urtean bitan leku itxuroso batean jotzeko aukera dute eta jaietako emanaldietan ere herriko taldeak eta musikari ezagunak tartekatzen dituzte. “Festetan, egunero gutxienez euskarazko talde bat egon dadin saiatzen gara, euskaraz abesten duten taldeei aukera emateko –dio Marinek–. Gainontzeko emanaldiak talde bakoitzak bere kabuz bilatu behar ditu; zirkuitu alternatiboak badaude, baina panorama zaila dago”. Etorkizunera begira, elkarteak Udalarekin harremanetan dago Oarsoaldea bailarako maketa lehiaketa antolatzeko.

Hondarribiko taldeek ere beraien kabuz bilatu dituzte irtenbideak. Herriko Psilocybe elkarteak duela hamaika urte jaio zen, bertako taldeentzat lokalak eskatzeko xedearekin. Hiru gela lortu zituzten Psilocybe Enea deituriko eraikuntzan eta

egun hamar-hamabi taldek entseatzeko dute hor. Orain, eraikuntzaren beste zatia areto bihurtu nahi dute, emanaldiak eskaintzeko. Elkarteko kide Mikel Ugarteren hitzetan, “guretzat kontzertua antolatzea mugida handia da; kanpoan egin dezakegu soilik, estalkia behar da, generadoreak, eskenatokia..., eta gastu handia da. Beraz, arriskatzeko gara, ez badugu jendea emanaldietara erakartzen, diru asko gal dezakegula”. Orain arte zor-

Goian, Artsaiako lokaletan entseatzeko. Behean, Psilocybe elkarteko kide den Kuraia taldea.

tea izan dute, kontzertuetara jende dezente joan da eta aretoaren aldeko sinadurak bildu dituzte. Horri esker, Udalarekin dituzten bilerak bide onetik doaz eta eraikuntzaren

Ametsaren atzetik

AMETS BATEN BIDEZ bizirik mantentzeko modua da, sortzeko eta adierazteko era, errealtatetik ihes egin eta gozatzeko aukera. Musika jotzea zaletasun dutenen hitzak dira. Gehienentzat musika beharra da eta denbora dezentematen dute entseatzeko, gustura egiten dutelako. Mikel eta bere lagunek 1999an sortu zuten Sei talde nafarra. Euskaraz, gaztelaraz, ingelesez eta alemanez abesten dute eta 2001ean igo ziren lehenengoz taula gainera. Mikelen iritziz, "onena entzuleak konturatu gabe zure musikarekin mugitzen direla ikustea da, sortu duzunaren bidez jendearekin komunikatu ahal izatea". Txemak denbora gehiago darama musikaren munduan. 1982an, berak bezala rocka maite zuten hain-

bat lagunekin bildu, gurasoen diruarekin lehenengo ekipoa erosi eta ametsa egi bihurtzeari ekin zioten. Egun oraindik hard rock gogorra egiten jarraitzen dute T.Dinox taldeko kideek. Maketaren bat edo beste grabatu dute, baina batez ere ondo pasatzeko elkartzen dira. Gurasoak dira eta arrakastarako itxaropenik ez dutela argi du Txemak. Astero hitzordua egin eta entseatzeko pasioa ez dute galdu, ordea.

Alex errenteriarra gazteagoa da, Boogie van taldean gitarra jotzen du eta maketa argitaratu dute. Etorkizunean, diskoetxeren batekin diskoa kaleratu nahi lukete. Ez da samurra, baina itxaropentsu daude, maketarekin 400 kopia saldu zituztelako eta udara arte kontzertu ugari lotu dituz-

telako. Hala ere, orain arte bezala dirurik irabazi gabe jarraitu beharko balu, ez luke musika utziko, hori gabe bizitzeko ez litzatekeela gai aitortu baitigu Alexek. Giro honetan irauteko aholkuren bat ematekotan, gogo ezinbestekoa dela dio. "Ez du kapritxoia izan behar, benetako nahia baizik". Duela gutxi, Donostiako taberna bateko emanaldian Boogie vaneko gitarra joleari anplifikadorea izorratu zitzaion. Sei taldeko Mikelek ere gogoan du nola bateria joleak nahi gabe taldekidearen biolina puskatu zuen eszenatokira igotzear zedela. Urduritasun uneak dira, baina ikasteko eta esperientzia hartzeko ere balio izan diete. Ametsaren atzetik zabiltzanean, ez dago oztopo gaindiezinik.

beste zatian sartzeko eskubidea apirilerako lor dezakete. Gainera, iazko hamargarren urtemugako ospakizunekin DVDa, diskoa eta bideoklipa kaleratu ditu Psilocybek. Tolo-sako Bonberenea gaztetxeak ere zonaldeko musikarien diskoa kaleratua du, Euskal Herriko beste hainbat elkarte egiten ari den bezala. Halaber, Bilboko DDT disko argitaratzaile eta banatzaile kolektiboak, adibidez, 15 urte daramatza autogestioaren aldeko lanean. Beraien artean harremanak mantentzen saiatzen dira, ideiak elkarbanatzeko, kontzertuak eskaintzeko, antolatzeko. Izan ere, "Euskal Herriak sare serioa behar du musikan, Arabako azken herriarik Hondarribiraino. Bestela, gurea bezalako elkarteak eta taldeak ez dira argira aterako", dio Ugartek.

Denentzako lekua

Mugimendua eta lanerako gogo behintzat ez da falta. Azken finean, autogestioa da geroz eta talde gehiagok aukeratu duten bidea. Teknologia berriek asko erraztu diete lana beren kabuz diskoa sortu, ordaindu eta kudeatu nahi dutenei eta egungo baldintza ekonomikoek ere horretarako atea ireki dituzte. Hori

bai, horrek guztiak geroz eta maketa eta talde gehiago ahalbidetu ditu. Hala ere, denentzako lekua badagoela uste du Joana Etxeberriak, eta egungo merkatuaren legeak kanpoan uzten ditueni tokia egin behar zaiela. "Gauza asko sortzen da —dio— baina eztabaidaren muina da nola gizarteratu behar diren sortutako gauza horiek, eta ez besterik gabe sortzea. Antolatzea, hori da gako".

Mikel Ugarteren iritziz, jendea utzikieriak jota dago. Dauden baliabideak ez dira aprobetxatzen eta taldeek zer edo zer grabatzen dute baina ez badiu diskoetxeren batek hartzen, paso egiten dute. "Diskoetxeek egoera txarra dela diote, baina beraiek berdina kobratzen jarraitzen dute: ez dute aurrerapausorik emango eta beraz alternatiba autogestioa da, gure esku dago pauso hori ematea". Horregatik, Psilocybek Psilocybina izeneko zigilu propioa eta alternatiboa sortu berri du. Ugartek azaldu digu taldeei hastapenetan laguntzea dutela xede, baina hortik aurrerako lana beraien esku uzten dutela. "Ez da zigilua guztiz, ez dugu zigilu baten menpe egotarik nahi, taldekideak lanean inplikatzeko eta mugitzea bilatzen dugu".

Dudarik gabe, musikaren merkatu komertzialetik at bizi diren doinu eta erritmoak areagotzen ari dira. Gehienek ez dute arrakasta edo Grammy saria buruan, aisialdia musikari eskaintzea eta jendaurrean jotzea nahikoa dute eta horretarako antolatzen eta beren kabuz bidea egiten ari dira. Pixkanaka, talde txikien lekua geroz eta handiago da. ■

Teknologia berriek asko erraztu diete lana beren kabuz diskoa sortu, ordaindu eta kudeatu nahi dutenei. Hori bai, horrek guztiak geroz eta maketa eta talde gehiago ahalbidetu ditu

Juan Gorriti eskultoreak Araizko bailaraz mintzo denean hurrengo esaldiarekin definitzen du: "Aterik gabeko galeria handia". Jaiotzez araitarra den artista horrez gain, Nafarroako bailara horretan beste hiru euskal artistek topatu dute bizilekua eta lantokia, Jose Luis Zumeta, Iñigo Altolagirre eta Txitxi Orbegozo pintoreek.

ARAITZ BAILARAKO ARTISTAK

Aterik gabeko galeria

ARITZ GARATE

Argazkiak: Aritz Garate

ARAIZKO BAILARA Nafarroaren iparraldean kokatuta dago eta Gipuzkoarekin egiten du muga, Tolosaldearekin zehazki. Malloen itzalera dagoen bailara, Araxes ibaiaren ibilbidean, sei herrixkek ordezkatzen dute: Arribe, Atallu, Gaintza, Uztegi, Azkarate eta Intza. Herri horiek guztiak Araizko udalerria osatzen dute, baina horiez gain geografikoki bailaran kokatuta daude ere Betelu herria eta Azpirotz herriko auzoak diren Errazkin eta Lei-zaeta. Orotara 1.200 biztanle inguru dituen bailara da.

Halaber, txikia bezain ederra dugu bai eta lasaia ere. Bertan belarraren berdea eta baso autoktonoen harizti zabalak dira nagusi. Nekazaritzan du bere ekonomia sostengua, nabarmen ikusten da hori bere zelaetan dauden ardi taldeei so egiten diegunean.

Bailaran zoazela, Tolosaldeetik errepidean gora, Atallu herrixkaren ostean Arribe aurkituko duzu. Arriben, errepidearen ertzean, baserri bitxi bat topatuko duzu, artista baten eskuek landua. Batzarre etxea da, XIV-XV. mendeen inguruan eraikia,

Goitik behera, Juan Gorritiren Batzarre etxea, etxean dagoen eskultura bat eta Mallope galeria.

baina denboraren poderioz abandonatua izan zena. Harik eta Juan Gorriti eskultorea 1972an hura berreskuratzen hasi arte. Batzarre, esan bezala, artista baten eskuek berreskuratu zuten. Gorritiren obrarik nagusia da Batzarre, bere egileak dioenez, etxea izateaz gain eskultura ere baita. Bailarak Gorritiren obregan duen eragina nabarmena da, artistak aitortu duenez behin baino gehiagotan Araitzen topatutako hainbat gauzaren inguruan egin baititu eskultura edo margoak, Balerdi mendiari egini-ko hainbat koadro adibidez. Eskultore horren estiloa *Art Brut* izenez da ezaguna. Bere lanak ikusita, haien estiloa horrela deitzen zela esan zioten Gorritiri Alemaniako aditu batzuek: "Egun hori baino lehenago nik ez nekien nire eskulturak egiteko moduak izenik zuenik".

Etxeak, baina, bazuen lehendik bere historia. Inguruko herrixkek bertan zuten antzinako udaletxetzat har daitekeena. Bazarresagasti zuen izena orduan eta herritarren arteko gatazkak tratatzen ziren han. Etxearen berri Florencio Idoate idazleak ematen du *Rincones de la historia de Navarra* liburuan. Idoatek dioenez,

Araizko bailara famatu egin zen XV. mendean sorginkeria zela-eta. Zazpi herritar epaitu zituzten Bazarresagastin eta ondoren Iruñeko espetxera eraman. Espetxean gosez hil ziren ia denak.

Mallope artisten erakusleihu

Gorritik etxea berreraiki zuenean, Batzarre izenez ezagunagoa zen eta hark izenari men egin zion. Hain zuzen ere, Batzarre etxean batu ohi dira hainbat euskal artista, bertan eraikia dagoen Mallope galerian obrak erakusteko. Galeria horretan Ortiz de Elgea eta Zumeta pintoreak, Ruiz Cabestany keramista edota Koldobika Jaurregi eskultorea bezalako artistek euren obrak erakutsi dituzte. Bailara txikia izanik ere, handik igaro diren artisten zerrenda luzea da oso. Ez bakarrik erakusketak antolatzeko, baita Gorritiren eskutik Araitx bisitatzeko ere, horien artean Mikel Laboa eta Pablo Milanes abeslariak eta Joxean Artze idazlea daude. Horietako batzuk Araitxera joaten dira noiz edo noiz.

Batzarre etxea bera ikusgarria da, etxeak hainbat taila ditu bere euskarrietan eta haren ondoan Gorritik egindako egurrezko meta bat eta garai bat ikus daitezke. Horrez gain, etxearen barnean, margolan ugari dago eta Gorritiren eskulturak aurki daitezke nonahi.

Juan Gorriti araitza-rra da betidanik eta bailarari dion maitasunak beste artista batzuengan eragin du, horietako hiruk han bizilekua edukitzeraino.

Leku magikoa

Artista horien artean ezagunena Jose Luis Zumeta pintorea dugu. Zumetak berak aitortzen du "Gorritiren eskutik" etorri zela bailarara. Hasieran, asteburuak pasatzeko leku lasai baten bila. Hain zuzen ere, Gorritiren seme den Jonek berreraiki zuen errota batera, Gaintza herrixkara. Asteburuko atsedean etxea izan behar zuena margotzeko leku izatera pasa zen gero eta azkenean bizileku bilakatu. Zumetaren ustez, bailara oso leku ederra da, bereziki Uztegi ingurua: "Badu zerbait berezia, magikoa inguru honek". Artistentzako egoki izan daitekeen lekua da, Zumetak nabarmentzen duen lasaitasuna delako nagusi bailaran. Margotzeko oso leku produktiboa dela uste du Zumetak: "Nik nahi dudana ahal dudana guztia margotzea da eta horretarako oso leku egokia

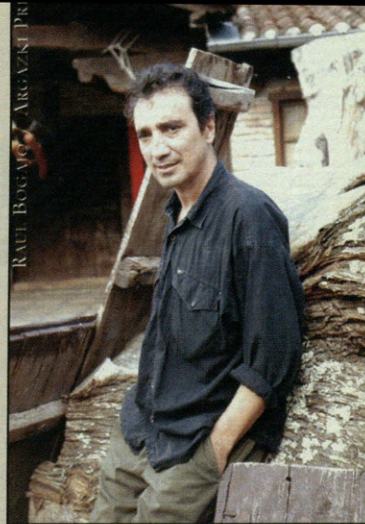
da, lanerako ordu libre asko uzten dizun tokia". Ibilbide zabaleko artistak kolore askoko pinturak egiten ditu, zertxobait abstraktuak baina iradokizun figuratiboekin. Bailarak bere obran eragina izan duela aipatu digu: "Bolada batean mendira joaten nintzen, inguruko txabola batera eta hango basoak margotzen nituen".

Gorritik bailarari dion maitasunaren eraginean ere aurkitu dugu Iñigo Altolagirre margolaria. Bere margotzeko teknika abstraktuaren eta figuratiboaren artean mugitzen da, gehienbat lehenengo erabiliz. "Normalean abstrakzioan nabil beti forma berriak sortu nahian", argitu digu. Bailarak bere obran eragina duela dio: "Batzuetan margotu izan ditut hemengo parajeak nahiko teknika figuratiboan. Hemengo parajeak oso onak dira-eta". Bera baino lehen senide bat, hau ere artista, bailaraz maitemindu zela jakinarazi digu: Remigio Mendiburu eskultorea zena. Altolagirreren hitzetan, nabari daiteke Araizko bailarak sorginkeria antzeko bat eragin diola: "Bailara bezala zoragarria da, hor ditugu Malloak eta Aralar. Bailara honekin txoratuta gelditu gara denok". Gune geografiko moduan ere leku ona dela uste du Altolagirrek. Bailara Iruñea eta Donostia artean kokatzen delako eta horrek mugitzeko erraztasunak ematen dituelako.

Emakume artista bat ere badago Araitzen, Txitxi Orbegozo margolaria. Haren etxea Gorritiren ondokoa da. Tolosarra izanik, jaioterritik gertu zuen bailara ederra ezagutu eta Araitxera bizitzera joan zen bere senarrarekin eta bi seme-alabekin. Kirolaria gimnasia klaseak ematera joan zen

Araitxera eta horrela ezagutu zuen Gorriti. Umeak hazteko leku ezin aproposagoa dela uste du Txitxik, baita artisten lanerako ere: "Artisten lana oso bakartia da, lasaitasuna behar da, eta leku hau oso lasaia da". Aitortzen duenez, bailarak eragin handia izan du bere obran. Artista honek gehienbat pastela erabili ohi du, teknika figuratiboan. Izan ere, pertsonak margotzea gustatzen zaio gehien. Horretaz gain, pintura dekoratiboan eta abstraktuan saiakerak ere egin ditu, baina azken teknika hori gogorra gertatzen zaiola dio.

Sorginkeriarengatik izan zen famatu bailara, baina haren edertasuna izan da hainbat euskal artista sorgintzeko gai izan dena. ■

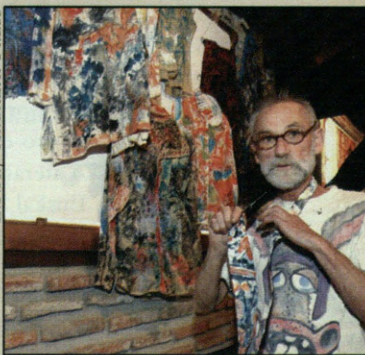
Iñigo Altolagirre.

Txitxi Orbegozo.

Jose Luis Zumeta.

Juan Gorriti.

Ezpalak

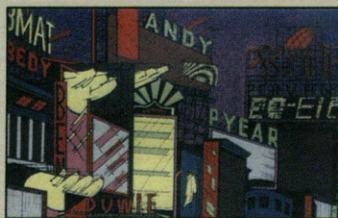
KATIXA GARATE

Lauaxetaren liburu kutunak

ESTEBAN URKIAGA, Lauaxeta, 1937ko ekainean fusilatu zuten tropa frankistek. Etxean liburutegi itzela zuen eta frankistek suntsitzeko beldurrez, EAJko EBBko idazkari izandako Luis Arregik liburu guztien zerrenda egin zuen. 650 izenburu. Liburuak berriz, Baiona bidean jarri zituen. Ordutik geroztik ez da haien berririk izan. Baina, liburuen zerrenda agertu da eta Lauaxeta hobeto ezagutzeko, edo behintzat, bere irakurgai kutunak zeintzuk ziren jakiteko balio izan du. Jon Kortazar literatur kritikariak azaldu du nazionalismoa edo euskara gaitzat ez zuten liburu asko irakurri zuela, adibidez, feminismoari, ekonomiari edo psikologiari buruz. Frantziako poesia eta Espainiako 27ko belaunaldia ere oso gustuko zituen. Kortazarren ustez, Lauaxeta "modernoa" erakutsi digu liburu zerrendak.

70eko pinturak Iruñean

COLECCION CAJA NAVARRAKO pinturen aukeraketa da "Se70tenta" erakusketa. 70eko hamarkadakoak dira guztiak, 22 artisten 45 obra. Dámaso Munarriz Nafarroako Kutxa Fundazioko zuzendariak dioenez, "70eko hamarkada pinturaren jokaleku errebeldea izan zen. Artistetako inor ez zen estetikaren ingurumartik at geratu". Horieta-ko batzuk dira Alfredo Alcáin, Jose Ramon Anda, Joaquín Resano eta Pedro Osés. Iruñeko García Castañón kultur aretoan apirilaren 17a arte dago ikusgai erakusketa.

«Gizartearen egoerak kondizio-natu du herri honetako pro-dukzioa. Egoera normalizatu batean argitaratuko ez ziren produktu asko ateratzen dira eta horretan Euskal Herriko diskoetxeek zeresan asko daukate. Askotan apustu seguruak egiteagatik jarraitzen dute pro-dukto espezifiko batzuk argita-ratzen; merkatuaren gorabehe-rak dira» **Horiexek esan zizkion** *Fran Lasuenek El Diario Vascori*.

Imanol Ortiz film laburren zuzendariak adierazpenok egin zizkion *Diario de Noticias de Alavari*: «Zinema kultura gisa tratatzeari utzi eta entretenimendu eta industria batean bilakatu beharko genuke».

Anariren hitzok jaso zituen Garak: «Ikuskizunaren kulturari bizi gara. Musika ez da zerbait komunikatzeko bitarteko bat, musika ikuskizun bihurtu da».

Jose Antonio Sistiagak honela zioen Berrian: «Gaur egun euskal kultura zer den eta zer ez den erabakitzen dutenek diote-nez, nire lana antzinako gauzak besterik ez dira, eta gazteek eta ordenadorez egindako artea besterik ez da bultzatzen. (...) Gaur Euskal Herrian artea ordenadorez egin behar da eta ez artistak nahi duen bezala».

Jose Antonio Sistiagak honela zioen Berrian: «Gaur egun euskal kultura zer den eta zer ez den erabakitzen dutenek diote-nez, nire lana antzinako gauzak besterik ez dira, eta gazteek eta ordenadorez egindako artea besterik ez da bultzatzen. (...) Gaur Euskal Herrian artea ordenadorez egin behar da eta ez artistak nahi duen bezala».

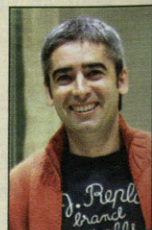
Deabru Beltzak antzerki taldeak *Les diables noirs* kale ikusgarriaren lehen emanaldia eskainiko du maiatzaren 13an, Parisen. Leioa-ko Umore Azokan ere aurkeztuko dute.

Lendakaris Muertos punk taldeak izen bereko estraineko diskoa karrikaratu du Gor diskoetxearekin. Aurretik hamaika kantuko maketa grabatu zuen eta Interneten jarri zuten salgai bi euroren truke. 20.000 ale saldu zituzten.

Jose Ignazio Ansorena eta Joserra Senperena, Kepa Junkera eta Alboka izendatu dituzte Espainiako Musikaren Sarietarako, euskal musikariaren atalean.

Asel Luzarraga *Karonte* nobelarekin irabazi zuen VI. Igartza beka. Hileon Elkar argitaletxeak kaleratuko du.

Jokin Oregi aktore, gidoilari eta zuzendariak Serantes antzerki saria eskuratu zuen iaz *Ezin dut egia esan* lanarekin. Orain Artezblai argitaletxeak plazaratu du antzezlan. Bestalde, Oregiren *Robin eta Hood* haur antzezlan estreinatuko du Gorakadak Durangon, martxoaren 13an.

Artelekuk 18 urte...

Eta Joxe Joan Gonzalez de Txabarri Gipuzkoako ahalhun nagusiak esan duenez, beste hainbeste ere egingo ditu. Donostiako Tabako Fabrikako proiektua gauzatuko dela-eta, Artelekuren patuari buruzko kezka ez da oraingoa. Horregatik, ahalhun nagusiak esan du Tabako Fabrikaren espazioaren definizioak kultur baliabideak aztertzea eskatuko duela eta hor Arteleku giltza dela. Etorkizun hurbilari helduz, 2005eko proiektuak aurkeztu dituzte ahalhun nagusiak eta Artelekuko zuzendari Santi Erasok. Berrikuntzen artean dira *Lupa eta imana* (pinturaren esperientziatik abiatutako arte praktikarako lantegia) eta *Espedizioa* (mendia nortasuna bideratzeko espazio gisa hartzen duen ikerkuntza proiektua).

Iparraldeko Haur Kantu Txapelketa

EUSKAL KANTAGINTZA sendotzea, sorkuntza sustatu eta kantua zabaltea xede dituen txapelketa martxan da. Apirilaren 9an eta 10ean nafarrak Aiziritzen lehiatuko dira. Urtero 50 kantu inguru aurkeztzen dira kanporaketa honetara, eta aurten partehartze handiagoa izango dute. Zuberotarrek apirilaren 17an kantatuko dute, Maulen. Kanporaketa honek ere badu bere berezitasuna, Zuberoatik kanpo oso haur gutxi abesten baitu ahots hutsez. Lapurtarrak maiatzaren 14 eta 15ean entzun ahal izango dira, Hazparnen. Gainera Lapurdin bereziki, eskolatan hurrek txapelketa prestatzen dute. Oraindik erabakitzeke dago herrialde bakoitzeko bi edo hiru kantari pasatuko diren finalera. Txapelketan bakarka, binaka edo taldeka parte hartuko dute, eta sail bakoitzak izango ditu bere sariak. Sari bereziak ere badira, esaterako, sorkuntzari eta ahotsari emandakoak, baita kantu bereziarena eta interpretazio onena epaitzen dituen ere.

Saxoaren eromena: 7 emanaldi Bilbako Distrito Jazz 2005ean

APIRILAREN 16 ARTE era guztietako jazzak astinduko ditu Bilboko Begoña, Deustua eta Rekalde auzoak eta hiria bera. 7 emanaldi izango dira guztira, eta zikloa Victor de Diego Quartet-ek hasi zuen, martxoaren 4an. Bartzelonan bizi den saxofoi-jole bilbotar honek laugarren diskoa aurkeztu berri du: *Oraindik ametsetan* (Gaztelupeko Hotsak). Kantu denak berak sortutakoak dira, eta jazzetik rockerako estiloak batzen ditu, erritmo latinoak ere frogatuz. Bizkor ibilita, Doris Cales Quartet-en feeling-a sentituko duzue apirilaren 16an. New Yorkeko kantaria bakarlari arituko da, eta berak adierazi duenez, "beti interpretatu nahi izan ditudan abestiak" aukeratu ditu. Zikloa itxiko duen azken kontzertua, berriz, didaktikoa izango da, batez ere umeei zuzendutakoa, apirilaren 16an, 11:30ean.

Literatuztaren laugarrena kalean.

Azpeitiko Literaturza taldearen aldizkariak, *Literatuztak*, hotela hartu du gai nagusitzat laugarren alean. Hamahiru idazlek poemak eta narrazioak izkiriatu dituzte hotela aitzaki. Gai beraren inguruko argazkiez lagundu dute argitalpena.

Emakume Idazlearen

Eguna. Munduan diren gainetako 140 PEN Clubek bezalaxe, Euskal PEN Klubekoek Emakume Idazlearen Eguna ospatuko dute, herri eta hirietako liburutendetan emakumeek euskaraz idatzitako liburuei txoko bat eginez, martxoaren 7tik 12ra.

Salsa Kongresua.

Asteburu honetan (hilaren 11tik 13ra) Euskal Herriko I. Nazioarteko Salsa Kongresua egingo da Bilbon eta Donostian. Besteak beste New York, Mexiko, Argentina, Cuba edo Pariseko dantzariak hartuko dute parte, Euskal Herriko ordezkariekin batera. Gauez ikuskizunak eta festak egingo dira. Baita ikasi nahi dutenentzat tailerrak ere. www.salsabastian.com helbidean aurki daiteke xehetasun gehiago.

Arte ikastaroak

Amazonian. Lan egiten duen inguruneak eragina izan ohi du artistarengan. Harreman horretan sakontzeko, Brasilgo Mamori aintzirara hurbilduko da Euskal Herriko eta Kataluniako hainbat artista uda honetan, ekaina eta urria bitartean. Artistok, elkarrekin bizi-tzeaz gain, argazkilaritza, arkitectura, diseinu eta soinu *workshop* edo ikastaroak burutuko dituzte Amazonian.

Argitalpenak

PILAR IPARRAGIRRE

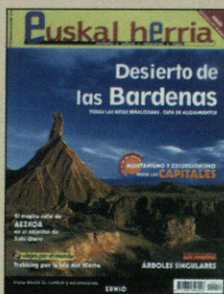

Odolaren mintzoa
Fernando Aire
Xalbador
AUSPOA
311 orrialde
9 euro

Odolaren mintzoa berrituta

Bertsolaritzan zein euskal olerkian gailurtzat jo ohi den Fernando Aire Xalbador zenaren *Odolaren mintzoa* berrargitaratu du Auspoa argitaletxeak. Liburuaren hirugarren argitalpena da hau: aurrenekoa 1976ko azaroan plazaratu zen, Xalbador hil baino pixka bat lehentxeago. Bigarrena, berriz, 1989an. Denak agortu ziren, ordea, eta hirugarren honetan, presaren presaz 1976koan agertu ziren okerrak zuzentzeaz gainera, Urepeleko artzain eta bertsolari handiak etxean gorderik zituen beste bertso batzuk ere gehitu dizkiote, esate baterako Intxauspe diputatuarentzat egin zituenak, hil

baino zortzi egun lehenago Anton Lantzirin urepeldarren ezkon mezan kantatzeko prestatutakoak eta euskaldun gazteriaren egutegian argitaratzeko osatu zituenak. ■

Euskal Herria
Batzuen artean
SUA
132 orrialde
5,15 euro

Aezkoa, Xabi Otero argazkilariren irudi miragarrietan

Euskal Herria aldizkariaren otsaila-martxoko zenbakia irakurtzen duenak makina bat ibilaldi zoragarri egin ditzake, irudimenarekin besterik ez bada ere. Aezkoako bazterretan galdu daiteke, adibidez, Xabi Otero argazkilariren irudi miragarriak lagun dituela. Edota Bardeetan zehar zut eta babesturik dauzkagun berrogeita hamar zuhaitz paregabeen berezitasunak ikuskatu, edota Laudion aurkitzen den euskal gastronomia museoa ezagutu. Eta horiez gain, Donostiatik, Iruñeatik, Gasteiztik zein Bilbotik gehiegi urrundu gabe, hiriburu hauetatik gertu dauden natur gunetara edota menditara egin daitezkeen ibilaldi politen berri ere jasoko du irakurleak. ■

Haurrek ikas dezaten

EITBko Betizu Klubak bereziki gomendatzen duen aldizkaritxo honen bidez, hiruzpalau urte dauzkaten umeek hainbat gauzatzko egiten ikas dezakete. Adibidez, itxuraz berdinak diren bi marrazkien artean dauden aldeak aurkitzen, koloreak bereizten, bakarrik triste aurkitzen diren lagunak elkarrekin lotzen, Artik Jupirengana joateko hartu beharreko bidea erakusten, telebista saiotik hain ezagunak zaizkien irudien izenak osatu eta faltan sumatu duten letraren bat edo beste idazten, Obadelek eta Saturek galdu duten pilota hartzeko zer egin behar duten atzamarrarekin adierazten, hainbat irudi kolore aiposekin margotzen, aldizkarian azaltzen diren untxiei azenario bana eman eta gero soberan zenbat gelditu diren asmatzen... ■

BetiZuok... jolasteko!

Batzuen artean

EITB, BALEUKO,
IBAIZABAL
24 orrialde
5,59 euro

Aisialdiaz gozatzeko aldizkaria

Urtxintxa Eskolak plazaratzen duen *Aisia Biziz* hiru hilabetekariak aisialdiaz gozatu ahal izateko eta gizartean dauden baliabideak deskubritzeko aukera eskaini nahi die irakurleci. Bide batez, aisialdian lan egiten dutenen hausnarketak eta esperientziak ere azaltzen ditu, horretan lan egiteko beharrezkoak diren trebakuntza ikastaroen berri emanaz. *Aisia Biziz*en azken zenbakian, aisialdiko formazioak duen garrantziari buruz galdetu diete Gipuzkoako Urtxintxa Eskolan lanean diharduten Joxe Jimenez eta Agurtzane Etxeberriari, eta baita Bizkaiko EDE elkartearen boluntario eskolaren koordinatzailea den Jose Felix Tomasi ere. Eta gero, aisialdiko hezkuntzaren labirintoan barna abiatzeko jakitea beharrezkoa den guztia berri ematen ahalegindu dira. ■

Aisia Biziz

Batzuen artean

URTXINTXA ESKOLA
54 orrialde
5 euro

**Txikiak baina
bixkorrak**
Iñaki Zubeldia

IBAIZABAL
79 orrialde
7,80 euro

Donostian bizi diren galtzagorri horiek

Zortzi urtetik aurrerako irakurleentzat Iñaki Zubeldiak sortu duen *Txikiak baina bixkorrak* kontakizunean, Donostiako Alde Zaharreko Abuztuaren 31 kalean bizi diren galtzagorriei suertatuko zaizkien gertaerarik gogoangarrien berri ematen da. Lan eta lan aritzeaz gain jostatzen ere ederki dakiten galtzagorri horietako bat da kontalaria. Igeldon hanka-hezurak hautsi eta hilabete pasa behar izan zuen galtzagorri gazte horrek Gorriti jaunaren, emazte Mikaelaren eta alaba Amaiaaren etxean. Denbora horretan irakurtzen eta idazten ikasiko du, eta bere sendatzaileak gizakion umeentzat galtzagorrien historia konta dezan eskatzen dionean, ezin izango dio eskariari uko egin.

tzat galtzagorrien historia konta dezan eskatzen dionean, ezin izango dio eskariari uko egin.

Juan de Landa zine aktore ospetsuari buruzko lana

1894an Mutrikun sortu zen Juan Pisón Pagoaga, *Juan de Landa* izenarekin euskal aktore batek gaur arte zinean sekula izan duen arrakastarik handiena lortu zuen gizona. XX. mendeko 30eko hamarkadan Ameriketara joan zen operan aritzeko asmotan, baina zine izar bihurtu zen eta hogeita zazpi urtez lanbide horretan jarraitu zuen. Jose Miguel de Amezketak haren gainean egindako liburu honetan bere bizitzaren nondik norakoak eta parte hartu zuen filmen zerrenda aurki daitezke, argazkiz aberasturik.

Juan de Landa

José Miguel de
Amezketak

EUSKADIKO FILMATEGIA
261 or. / 12 euro

JOSE MARI ESPARZA ZABALEGI

"Iraganeko estiloari eginiko requiema izan nahi luke"

Zer da *Réquiem para sordos*?

Gorrena egiten dutenei, beren buruak diotena besterik entzuten ez dakiten horiei egindako salaketa da. Haienentzat, Euskal Herrian ez dago gatazka politikorik, "bortxakeria" baizik; ez da go torturarik, "Segurtasun Indarrei eginiko irainak" baizik; Nafarroako Gobernuak ez du euskararekin anker jokatzeko, "gastelaniaren eskubideen alde" baizik. Eta egunkariak ixten dira "prentsa askatasunaren" izenean. Etorkizuna erabakitzeke herriak botoa eman dezala eskatzea "ETAren txantajearekin amore ematea" da. Berriz, milaka hiritarri hauteskundeetara aurkeztea debekatzeko "heldutasun demokratikoa" adierazten du.

Nola egin diezaieke inork aurre aldarrikapen horiei?

Dauzkaten bitartekoak zein zabaltzen duten mezuren zakarra kontuan izanik, alde ikaragarria dago beraien eta gure artean, eta ezin zaie behar bezala erantzun. Beraz, ez da batere harrigarria, autodefentsa gisa guk ironia erabiltzea. Espainiar gizartea haserretzen denean euskal gizarteak barre egiten badu —edo alderantziz—, bi elkarte ezberdinez ari garen seinale. Horregatik ernegatzeko hainbeste ahotsik ahulena ere aurre egiten die. Liburu honetan nik esandako gauzengatik, Sebastián gotzainak "ezjakina eta psikologikoki heldugabea" deitu zidan; Savaterrek, berriz, urdea eta terrorista. Del Burgok, xenofobia...

Eta, zinez, zein da zure liburu honen helburua?

Iraganeko estiloari eginiko requiema izan nahi luke. Mundu guztiak entzungo duen bake eta konponbide doinu osatutako obertura bat sor dedin.

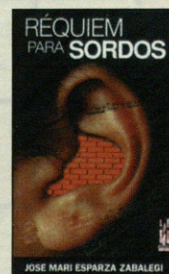

egileari galdezka

Jose Mari Esparzaren artikuluen bilduma

Hamalau urteetan etengabe agertu du bere iritzia Jose Mari Esparzak Euskal Herri-

ko hainbat egunkaritan. Eta hain zuzen ere, iritzi artikuluen horien arteko hautaketa eginez osatu du *Réquiem para sordos* liburua. Altzafalla Kultur Taldeko sortzaileetako eta Txalaparta argitaletxeke zuzendaria denak. Egin egunkarian —Garzon epailearen aginduz itxi zuten arte— plazaratutakoak datoz lehenengo, eta jarraian harrezkerotik *Garan* eta *Diario de Noticias*en argitaratutakoak. Ironia darien idazlan horietatik gehientsuenak Espainiako komunikabide indartsuenetatik espainolkeriaz euskal gatazkaren gainean pontifikatzen aritzen direnei zuzenduak baldin badira ere, Jose Mari Esparzak ez ditu, haatik, bere herritarren, eta are ezker abertzalearen,

Réquiem para
sordos

Jose Mari Esparza
Zabalegi

TXALAPARTA
276 orrialde
14 euro

hainbat jarrera desegoki astindu gabe utzi. *Navarra 1936. De la esperanza al terror, Un camino cortado, Jotas heréticas de Navarra, ¡Abajo las quintas!* edota *Tafallaren Historia* liburuen egilearen ustez, gure herriari benetako bakea ekar diezaiokeen konponbidera iristeko, ikusgune erabat aldaezinak bazterrerara utzi eta nolabait elkar ulertzen saiatu beharra dugu guztiok. ■

Denbora-pasak

LUMA

Hitz gezidunak

	Barazki mota	▼		*	▼		Zatitan egina	▼		Bizkaieraz, hiri	▼		Arabako harana
	Harritua			DEITURA			Nekadura			Sortzetiko gaitza			
		▶		Jatorri atzizkia	▼			▼			▼		▼
	Berri emaile	▶											
	Hika, zaitez												
Suntsitu	▼		Buruaz beste egiteko	▶	▼								
* IZENA			Beltzak										
▶			▼				Tema	▶				Röntgen	▶
							Arazoa					Gazte eder	
Bidea	▶					▼	Urrea	▶			Galioa	▶	▼
Eragin-garria							Ate, hitz elkarketan				Lehor		
▶							▼		Gipuzkoa-ko herria	▶	▼		Ikas eta Ari
									Beldur				
Indioa	▶			Igarle	▶			▼		551	▶		▼
Arlo				Musika nota						Kriptona			
▶			▼		Joan den urtekoak	▶			▼				
					Kontso-nantea								
Izana	▶			▼			X. hila	▶					

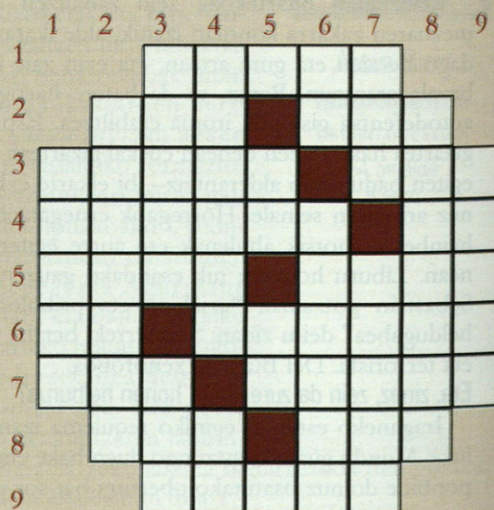
Hitz gurutzatuak

EZKER ESKUIN

1.- Hizki greko baten izena. 2.- Gizon izena. Areago. 3.- Gela handi. Zezen zikiratu. 4.- Poltsikoa. Oso ezaguna da herri hartako aztia. 5.- Larru. Ikasleek osatutako banda. 6.- Atzizkia. Itsasontziaren ezkerraldea. 7.- Una, neka. Haragia. 8.- Isilik! Edo. 9.- Agian, akaso, menturaz, beharbada.

GOITIK BEHERA

1.- Arbaso. 2.- Piztu. 3.- Indar biren arteko berdintasun-egoera. Hizki baten izena. 4.- Geldoa, ahula. Alderantziz, Italiako ibaia. 5.- Bokala. Alkoholen bukaera. Interjekzioa. Bokala. 6.- Galioaren ikur kimikoa. Mendiko ateak. 7.- Jardun. Morea. 8.- Edozein modutan, nolanahi. 8.- Maindirea, mihisea.

Ihesi

Euskal Herria ezagutuz

TESTUA: MARIJO DEOGRACIAS
ARGAZKIAK: ENEKO REDONDO

Kortezubi (Bizkaia)

Oma arbasoen
aterpe

Urdaibai inguruan bada itsaso usaina hartzen duen haran eder bat, gure arbasoek aterpe izan zutena: bertan daude Santimamiñeko kobak. Gure ibilbidearen irteera-leku izango dira. Kortezubira goaz beraz, Oma haranera. Handik ibarra zaintzeko agindua duen Ereñozarrera igoko gara. San Migeli bisita eginda bailara inguratuko dugu: Ereño, Nabarniz eta ibilbidea amaitu aurretik, inguru horretan zeresan ugari sortarazi zuen baso sorgindua bisitatuko dugu. Batzuek diote sasoi bateko haitzuloetan bizi izan ziren haien moduan, baso horretan artearen espresiorik naturalena dagoela. Baliteke horrela izatea; dena dela, Omak berak moduan magia berezia du Ibarrolak margotutako pinu-basoak eta, berriz ere Santimamiñeko haitzuloen oinetan dagoen askaldegira itzuli aurretik, bisita merezi duen lekua dela iruditu zaigu.

Ereño, San Migeletik behera.

San Mames baseliza. Katedrala baino txikiagoa, jakina.

Basondora iristea dugu lehenengo helburua. Bost orduko mendi bueltaren hasiera-puntua dugu bera. Basondo Kortezubi udalerrian dagoen mendi auzoa da; errepide nagusitik pare bat kilometrora dago baina ez dago galtzeko arriskurik, Santimamiñerako bidea ondo markaturik baitago (BI-4244 errepidea). Ingurune karstikoa da eta arte basoak ere badaude.

Autoa aparkalekuan lagata Santimamiñeraino dauden 308 eskailerak igoko ditugu. Lehenengo beroaldia

izan dugu, baina beharrezkoa, zeren hurrengo igoera (150 metro), ermitatik Ereñozarreko San Migelera artekoa, gogortxo izango da.

Aita Barandiaranen omenez

Santimamiñen, San Mames baselizaren izena duten koben ondoan, Aita Barandiaranen omenezko monolitotak zaintzen du ingurua. 1989an Kortezubiko Udalak jarri zuen oroigarria zelai honetan.

Bera agurtuta ekingo diogu Ereñozarrerako bideari, kobaren bazte-

Santimamiñe

Ondoa duen San Mames baselizatik hartu du izena. 1916an aurkitu zuten. Bizkaiko Historiaurreko bizimoduaren arrastorik esanguratsuena da. Madeleine aldiko mar-goak ditu hormetan, 13.000 urte baino gehiago dituztenak.

Bisita orduak

Astelehenetik ostiralera: 10:00, 11:15, 12:30, 16:30 eta 18:00; Asteburu eta jaiegunetan itxita.

rretik ateratzen den bidexka hartuta. Zapaldutako bidezidorra da eta ordu

erdiko igoera den arren, mendia hain piramidala izanik aldapatsua suertatuko zaigu. Horrek badu, baina, abantaila bat: bidean nahastuta ere -lehenengo zatia pinudia babesten duen hesi albotik jarrai genezake-, gora egitea dugunez helburu, batetik edo bestetik bidea gorantz jarraituta Ereñozarreko gailurrera iritsiko garela, San Migel baselizaraino.

Ereñozar itsasotik ia 500 metrora dago eta bertatik dagoen ikuspegiak merezi du honainorako igoera. Urdaibaiko parajeen gaudela gogoratuta,

Zabaleta auzoa: baserri auzo hau Nabarnizko elizaldea eta Ikazurieta (atzean) auzoen artean dago. Argazkia hartuta dagoen lekutik aurrera jarraituta errepidea zeharkatu beharko dugu GR-a hartzeko.

Omako errotak

Badago aukera behin Margoztutako basotik jaitsi ostean, eta Santimamiñeko eskailertara abiatu bitartean, haran horretan dauden errotak bisitatzeko. Errekastotik pista jarraitu eta Olakoerrotaren hormak ikusiko ditugu. Burdinola zaharraren eraikina errota bihurtu zuten behin eta horren arrastoak daude ikusgai oraindik. 1972an laga zitzaion errota erabiltzeari. Pixka bat aurrerago Gokolea errota dago. Behin horra iritsita bidean atzera egin beharko dugu eta Beasakoetxea baserritik gertu Bolinzulo errota dago. Antza Omako errotak auzolanean erabiltzen ziren.

itsasoa ikusiko dugu alde batetik, baina itsasora sartzen den Oka ibaiak sortzen duen padura ere bista-bistara dugu. Arteaga da behean ikusten dugun herria. Gaztelua erreferentzia hartuta eskumarantz, itsaso alderantz, Mundakako itsasadarren edertasunaz gozatuko dugu. Baliteke parajeak, lehenengoz ikusi nuenetik erabat liluratu ninduelako izatea –aitak erama-

Puntu honetan errepidea zeharkatu behar dugu, "Ereñoko kobak" dioen kartelerantz, eta handik gora egin. 700 bat metro gorago ferra itxurako bihurtune handira iritsiko gara. Eskumara ikusiko dugun bidexka hartuko dugu. Horixe jarraitu behar dugu Nabarnizerantz. Errepidearen norabidea jarraitzen du bidexkak, baina mendiz.

ten gintuen umetan Bermeo aldetik itsasadarra ikustera, Izaro parean egiten genuen geldialdian argazkiak egitera, baina ni neu behintzat ez naiz aspertzen ikuspegi horretaz. UNESCOk (Hezkuntza, Zientzia eta Kulturarako Nazio Batuen Erakundeak) Biosferaren Erretserba izendatu zuen 1984an.

Handik zurezko baranda bat erreferentzia hartu eta beheko bidea hasiko dugu. Zementuzko bidera iritsiko gara, ordu laurden-20 minutuan, eta bidea jarraituta Ereñoko elizalde inguruan egongo gara.

Arteaga Ereñozarretik.

Handik, ordu eta erdian gutxi gorabehera, beste bidegurutze batera iritsiko gara. Mendi seinalaz ondo markaturik dagoen bidegurutzea da.

Ibarrolaren eskultura biziak.

San Migel basiliza: 447 metrora dago Ereñozar eta diote XII. mendetik aurrera gaztelua zegoela han. XIV. mendean Alfontso XI.aren setioari aurre egin zion, eta geroago parrokia ere izan omen zen.

Guk ekarriko dugun norabiderantz Ereño markatzen du; ezkerrera Galarrigira jo daiteke; aurrez aurre jarraituz gero Airora iritsiko gara (1,2 kilometro) eta eskumara bi bide ikusiko ditugu: estuenak Ikazurieta-Intxaurra markatzen du (PR-2174, 1 kilometro), baina guk zabalean hartuko dugu, justu gurutze zuri-horiarekin markaturik agertzen dena –normalean hartu beharko ez genukeena, beraz–.

Harrizko bidea da, ehiztariek eta basozainek autoz igotzeko erabiltzen dutena; malda handia dauka, baina gu beherako bidea egiten ari garenez, gaitz-erdi. 15 minutuan Ereñotik Nabarnizera daraman errepidera jaitziko gara; jolasleku txikitxo bat eta autobus galeakua dagoen tokira.

Parez pare, bide baten seinalea ikusiko dugu, errepidea zeharkatuta: GR-98 Astorkigaña (1 kilometro) dio seinaleak eta hain justu guk jarraituko dugun bidetxoa da. Bide horrek Nabarnizko Uribarri auzo ingurutik pasaraziko gaitu eta berriz ere Nabarnizetik Gernikarantz jaitzen den errepidera agertuko gara. Puntu honetara iritsita 1,4 kilometrotan zehar errepide bazterretik jarraituko dugu bidea. Ia-ia haranari 360 graduko bira emana diogula, topatuko dugun bidegurutzean eskumara

dauden bide bietan gorantz egiten duena hartuko dugu, Zigerta baserri-daramana hain zuzen –erreferentzia, autobusa geratzen dela adierazten duen seinalea da, errepidearen ezkerrean dagoena–. Oraindik terrenoz Nabarnizen gaude. 10 minutura dago Zigerta baserria bidegurutzetik. Behin baserrira iritsita pistatxoa jarraituz, Ibarrolaren basora iritsiko gara, pinudiaren goiko aldera.

Baso magikoa

Baso biziduna deitu izan dute, baita sorgindua eta margotua ere. *Land Art* delako joera modernoari jarraitzen diola ere esan dute –horrela deitzen ei zaio zuzenean naturaren gainean egiten den arteari–. Liluratu behintzat egiten du, harritu ere bai, noski. Zuhaitzek, hasierakoez ez, baina basora sartukeran agurtuko zaituztete kolore bizi-biziz margotutako pinuek. Adi jarraitu basoari, frogatu nola begiratu behar zaion aurkituko dituzuen arrastoei. Harri-garria da zuhaitzen enborrek eratzen duten perspektiba; begiak, muxuak, motorrak, pertsonak, ortzadarrak, uhinak, tantoak... Denentzako lekua topatu zuen Ibarrola artistak Omako pinuetan. Susmoa hartu dut Aliziak, gauza harri-

garrien herrialdea lehenengoz bisitatu zuenean sentitu zuenaz. Gutxienez txundituta geratuko zen, ezta!

Omako baserrietan zehar

Ibarrolaren baso magikotik jaitzita Omara iritsiko gara. Errekastoaren paretik harrizko pistara jaitziko gara eta pista jarraituta, beti ere San Migelera begira, eta ordu erdian, Basondo gainerako bidea egiten hasiko gara. Basotik jaitzieran, aurrez aurre Zierre baserriaz egingo dugu topo. Horrela deitzen ei zaio Gernikatik etorrikeran azkene-ko baserria delako. Aurrera jarraituta, ezkerrera hartuko dugu bidea: Beaskoetxe baserria, sasoi batean turismo-baserria zena, topatuko dugu eta parez pare –bidean eskumara– Ibarrolaren baserria, Kurtziñe. Hauetariko baserri batzuen arkitekturan erreparatuz gero, gotiko sasoi-ko arkuak dituztela ikusiko dugu. Omako sasoi bateko eskolatik ere pasatuko gara eta auzoko San Pedro basiliza (XVI. mendekoa) ere ikusiko dugu, kanpai txiki bakarti batekin. Harriz beteriko zelaiek inguratuko gaituzte bide osoan zehar, berriz ere hasiera puntura iritsi arte, Santimamiñe koben oinetara. ■

Makina bat kontu

JOXERRA AIZPURUA

ENTOMOLOGIA

Hegalik gabe hegan egiten duen inurria

AURKITU BERRI DEN inurri planeatzaileen espezieak frogatu du hegalik gabeko hegalaldia posible dela. Hau ez da hegalik gabe hegan egiten duen animalia bakarra, hegan egiten duten urtxintzak, muskerrak eta sugeak egon baitaude. Dena den, inurri planeatzaileek badute desberdintasun bat gainerako animaliekiko: erorketa gidatua egin dezaketela. Txindurri hauek Peruko Iquitos inguruan ikusi zituen lehen aldiz University of Texas Medical Branch-eko Stephen P. Yanoviak ekologoak.

Ekologo hau zuhaitz gainean zegoen 30 metroko altueran, eltxoek ziztatu zain, baina hara zein izan zen bere harridura, inurri sorta batek eraso egin eta beren burua lurrera bota ondoren enborrean lurrartu eta berriro

Inurri hegalaria.

Osasuna

JABIER AGIRRE

Lo gutxi egitea obesitatearen kausa izan daiteke

BEHAR BAINO GUTXIAGO LO egiteak apetitua handitu egiten duela frogatu du AEBetako Chicagoko Unibertsitatean egindako ikerketak. *Annals of Internal Medicine* aldizkari ospetsuan argitaratutako lanean, zientzialariek diotenez loaldia gutxitzeak asaldatu egiten ditu gosea erregulatzen duten hormonaren odoleko mailak eta honek apetitua gehitzen du. Pertsonak, egoera horretan, gehien desio dituen jakiak eduki kaloriko altua duten eta karbohidratoetan aberatsak direnak dira.

Ikerketa horren emaitzekin, loaren galera obesitatearekin lotu nahi izan zuten. Esperimentuan aritutako pertsonak lau ordu besterik ez zituzten lo egin bi gauzez jarraian, eta *leptina* izeneko hormonaren maila %18 jaitsi zen pertsona horietan. Hormona horixe da garunari janari gehiago behar duela "esaten" diona, eta beraz, jaten jarraitzeko irrika eragiten duena. Aldi berean, gosearen sentazio subjektiboa gehitzen duen *grelina* izeneko hormonaren maila ere %28 gehitu zen pertsona horien odolean.

Esperimentuetan aritutako pertsonak gizonezko osasuntsuak ziren, gazteak, borondatez sartu zirenak. Eta esperimentuan loaldi baldintza bereziak jasan

ondoren, beren apetitua %24 gehitu zen, eta gustukoenak janari gozoak izan zituzten –gozokiak, galletak–, gaziak –patata frijituak eta fruitu lehorrak–, eta karbohidrato asko zituztenak –ogia eta pasta–.

Ikerketak hainbat gauza frogatu dituen arren, adituen ustez, oraindik ere argitzeko dago ea bi joera horiek, obesitatea eta lo falta, benetan lotuak ote dauden gizakietan. Lorik egiten uzten ez zaien arratoiek, normal lo egiten duten baina gehiago jaten dute laborategian. Eta ikerketa epidemiologiko ugari erakutsi dute gutxiago lo egiten duten pertsonak gainpisurako joera handiagoa izaten dutela. Chicagoko unibertsitatean orain arte egindako ikerketek beste hainbat zeinurekin lotzen zuten gutxi lo egitea: zahartze-zeinuekin, insulina-erresistentziarekin, eta baita gorputzak infekzioei aurre egiteko duen gaitasuna gutxitzearekin ere.

Loak atsedeen fisiko eta mentala esan nahi du. Lorik ez egiteak ondorioak ditu egunean zehar: nekea, logura, suminkortasuna, hipersentikortasuna. Eta, itxura guztien arabera, baita obesitate-rako joera ere, azken ikerketek frogatu bide duten bezala.

goranzko bidea hartu zutenean.

Inurri-espeziearen izena *Cephalotes atratus* da, zentimetro bateko luzera du eta Erdialdeko Amerikan eta Hego Amerikan bizi da. Yanoviak inurrien mugimendurak hobeto aztertze hankak margotu zizkien eta ikusi zuen airean 180 gradu biraketak egiteko gai zirela.

Zergatik dute portaera hau txindurrik? Ziu-
rennik, ez galtzeko eta, beraz, ez hiltzeko izan-
go da. Inurriak enborrean geratu beharrean
lurrean geratuko balira defentsarik gabe leude-
ke uraren eta depredatzaileen aurrean, beraz,
garatutako abilezia irauteko abilezia dela esan
daiteke.

Bideoz egindako grabaketetan oso argi ikus
daitezke zein itxura hartzen duten planeatzeko
unean, baina lurrartzeko sistemak oraindik mis-
terio izaten jarraitzen du.

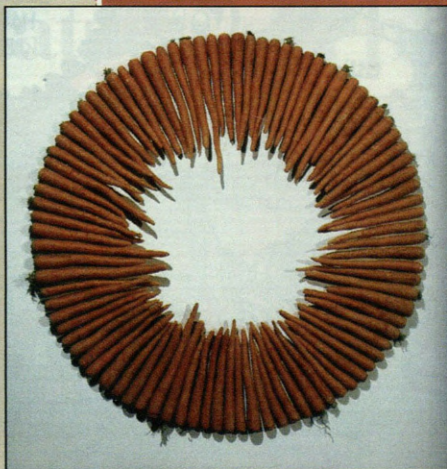
4 metro segundoko abiaduran erortzen dira
eta askotan errebotatu egiten dute enborrean eta
180 gradu biratu ondoren berriro saiitzen dira. ■

landareak

JAKOBA ERREKONDO

mandio@zerain.com

Kanadara bueltaxka

ELIKAGAIEN Ikuskape-
nerako Kanadar
Agentziak ohar bat
argitara eman berria
du. Bertan fruitu eta
barazki zenbaitzuk
dituzten toxina natu-
ralen berri azaltzen
du. Txosten horretan
azaltzen diren fruitu
eta barazki batzuk
oso ezagunak dira
gure dietan. Toxina
natural hauek landa-
reari bere babes
estrategia antolatzen
laguntzen diote eta

zenbait gaitz eta intsekturen aurkako erresistentziaren
parte dira. Beraien ustez, jendeak toxina natural hauek
badirenaren berri izan behar du, eta gizakiarengan sor-
ditzaketen eragin kaltegarriak ekiditeko aholkuak ematen
ditu.

Zianida hezurra duten fruituen hezur horiexen barruko
hazietan —abrikota, almendra, muxika, arana eta gerezia
batez ere— azaltzen da, eta hazi horiek ez jatea gomenda-
tzen da —Napoleon hil omen zuen almendra mikatz haiena
gogoratzen...—. *Zianida* mandioka sustraletan eta banbu
kimuetan ere aurki daiteke. Bi hauek lasai jan ahal izate-
ko egosi edo sutan puska batean eduki beharrekoak dira.

Patatak *solanina* eta *chaconina* alkaloideak ekoitzi
ditzake. Hauek gehiegizko mikatzasuna eta aho-sabaia-
ren berotze handia sor ditzakete. Alkaloide hauek patata
aleak argia hartu eta berdea jartzen denean pilatzen dira.
Patata ilunpe beltzenean mantenduz gero ez da inolako
arazorik izango, eta tartean muturren bat berdetua due-
nik azaltzen bada, ez jan eta kitto.

Garo-puja edo kimuak jateko ohitura duenak ere, luru-
netan edo zuzenean uretan ederki egosi ondoren gozatu
behar dituela jakin beza. Oraindik toxina erabat identifika-
tu gabe dago, baina nobedadea, beherakoa, goragalea,
buruko mina eta abar sor ditzake.

Azenarioak ere mikatz punttua edo "petrolio" gustua
bezala definitzen dutena izan dezake. Berezko gozotasuna
galdu eta gustu txar hauek hartzea etilenoazko giro batean
egoteak eragiten omen du. Frutek heldu edo umatzen
direnean jariatzen duten hormona naturala da etilenoa,
baita azenarioaren gustuaren aldaketa ondorio duten
erreakzio kimikoen sortzaile ere. Beraz, etilenoa hedatzen
duten sagar, madari, banana, muxika, arana, tomate eta
abarrekin batera ez edukitzea gomendatzen dute.

Hala ere, lasai, esaera zaharra gogoratu: pozoirik ez da
eta dena pozoia da, dosiaren arabera. Baita Kanadan ere.

GIZA ZIENTZIAK

Emakumeak eztabaidagai

EZTABAIDA SUTSUA sortu
dute AEBetako Harvard
Unibertsitateko nagusi den
Lawrence Summers ekono-
mialariaren adierazpenek,
esan baitu matematikan eta
fisikan jaiotzez mutilek nes-
kek baino ahalmen handia-
goa dutela.

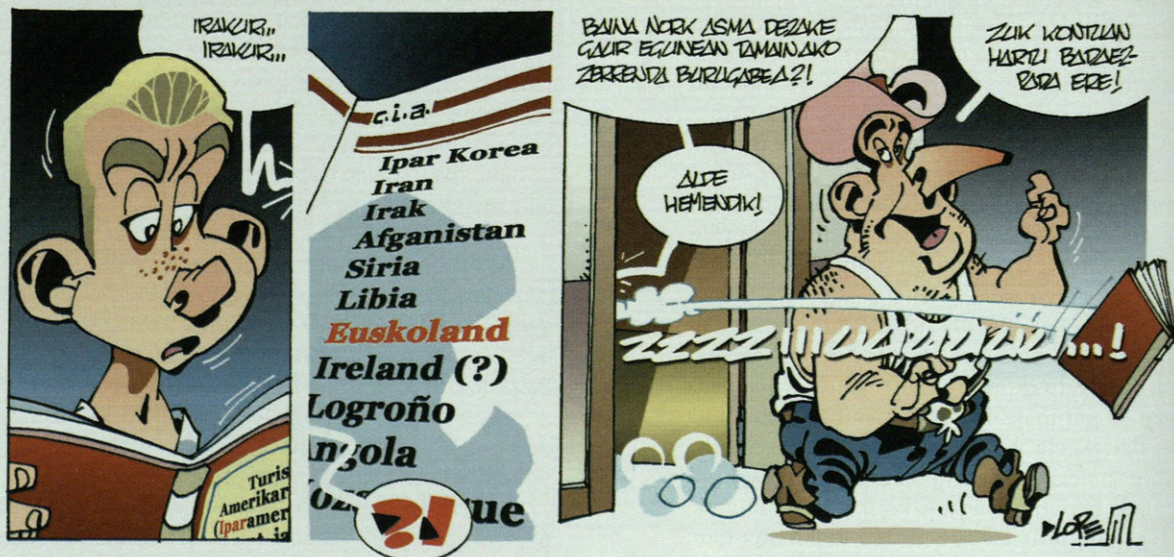

Lawrence Summers.

Orain hilabete egindako adierazpenak badira
ere, gero eta pertsona gehiago sartu da eztabai-
dan. Adibidez, *New York Times*en joan den
astean Michael Cox eta Richard Alm ekono-
mialariak Summersen iritzia aurka azaldu
dira. Azken honek ez duela iritzirik eman adie-
razi du, ikerketa zientifikok frogatu dutena
azaldu baino ez duela egin. Antza denez, hain-
bat ikerketa zientifikok frogatu omen du gizo-
nen eta emakumeen garunek ez dutela berdin
funtzionatzen eta honek eragina du hainbat
ahalmen garatzean.

Hau dela-eta neurobiologoak ere eztabaidan
parte hartzen hasi dira eta oso iritzi interesga-
rriak plazaratu dituzte. Gehienek diotenez, egia
omen da garunen funtzionamendua desberdina
izan daitekeela, baina hain dinamismo handia
dago garunean non desberdintasun fisikoak fun-
tzionalki berdindu baitaitezkeen.

Ea bada nola amaitzen den eztabaida hau,
amaitzen bada, noski... ■

«Erreferenduma ez da oso legitimoa izan, onartu nezake, baina, zer aldatzen du horrek?»

Josu Ortuondo

Deustun jaioa da, 1948an.
Enpresa Zientzietan masterra.
Enpresa pribatuan aritua.
EITBko zuzendari orokorra
(1987-1991) eta Bilboko alkate
izana (1991-1999).
1977an afiliatu zen EAJn,
Deustuko Udal Batzan. EBBko
kide izana da eta 1999tik alderdi
honetako euro-parlamentaria da.
Europako Konstituziorako
Itunaren erreferendumaren
ostean bildu ginen berarekin,
Aukera Guztiak herri ekimena
aurkeztu zen egunean. EAJk
Itunari emandako baietza
argudiatu digu, baita
hauteskundeetan Batasunaren
parte-hartzearen aldeko jarrera
tinkoa agertu ere.

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Dani Blanco

Josu Ortuondok ibilbide profesional oso oparoa dauka. Enpresa pribatuan aritu zeneko oroitzapen onak ditu. Baina, batez ere, politikan aritua da: “Politika lanen artean udaletxearekin geratuko nintzateke. Herritarrengandik hurbilena izanda, presio handia sortzen dizu. Alabaina, berotasun handiena berak ematen dizu. EITBko lanaz gomuta oso ona daukat, sorkuntzaren mundua zinez mundu bizia baita. Europako Parlamentua berriz, mundua behatzeko toki ezin aproposagoa da eta ilusioz ari naiz”, adierazi digu berbal-diaren hasieran. Beste euro-parlamen-

tariakin harremanak izan ditugu hizpide segidan: “Gauza bat da ezberdintasun ideologikoa eta besterik tratatu pertsonala. Bigarrena zuzena izaten da. Batzuekin hurbiltasun handiagoa duzu besteekin baino, eta txantxaren bat ere partekatzen dugu. Abertzaleen arteko harremanak onak dira. Gainerakoan, bereziki joera nazionalistako parlamentari kataluniar, galiziar edota andaluziarrekin adiskidantza bizia daukat”.

Europako batasun politikoa urrun dago euskal herritarrengandik, ezta?

Ez bakarrik euskal herritarrengandik, oro har, Europako dinamikaren beraren ondorioz, urrun dago inongo

herritar ororengandik. Baina arazo hau zuzentzen joango da astiro. Izan ere, lehen aldia da historian europar espazio bateratu politikoa eraikitzen ari garena, atxikimendu librean oinarrituta. Atxikimendu librean oinarritua denez, zaila da tokian tokiko herritarren ekimenen bidez egitea, hartara egileak buruzagiak dira eskuarki. Bestelakoan, historian ahalegin asko izan da baina denak inposatuak. Gogoratu ditzagun, besteak beste, Karlomagno, Napoleon, Hitler...

Hala ere, ez al da munduko interes geopolitiko eta makropolitikoei erantzuteko egitura, herritarren erakundea baino?

Bai noski! Horrela da. Baina ezin da herritarren mesederako erakunde politikorik eraiki mundua aintzat hartu gabe. Besterik pentsatzea, errakuntza, entelekia edo kimera litzateke. Herritarrok munduan bizi gara, munduan interes kontraesankorrak, tentsioak eta problemak daude. Europa herritarrekin eta munduarekin egin behar da, bien uztarketa da. Orain arte, Ikatz, Altzairua eta Erkidego Ekonomikoa erakundeek osatua izan da, hainbat arau eta itunekin. Orain laugarren erakundea integratzea falta da, Energia Atomikoarena. Europa ez da batua oraindik ere. Europako Batasun juridiko-politikoa eraikitzen ari gara eta horretarako Itunari oinarritzko eskubideak gehitu behar zaizkio, herritarren espazioa eraikitzea funtsezkoa delarik.

Itunak badira, akordioak dira beharrezkoak ordea. Espainiako Estatuko erreferendumean, Hego Euskal Herrian, herritarren %60 abstenitu egin da.

Abstentzio altua izan da, euskal herritarrek ez dutelako sentitzen Europako erabakiak euren botoaren arabera hartuak izango direnik. Hori da errealtatea. Etorkizunean joera hori zuzenduko delakoan ziur nago hala ere. Herritarrek oraindik honela pentsatzen dute: "Europar erabakiak estatuak gobernuek hartzen dituzte". Beraz, axolarik ez. Oraintsu arte, egia da, Europako Parlamentuak gaien %30a estatutako gobernuekin ebatzi du. Konstituziorako Itunarekin ordea, Parlamentuak erabakien %100a hartuko du. Hori aurrerapen demokratiko izugarria da.

Artean, zer ekar diezaioke Itunak estatu gabeko herriei?

Batez ere errespetua, baita espazio juridiko-politikoaren lortzeko eskubideen bidea ere, estatuen eskubideez harago doan espazioa. Itunak edozein egitura instituzional eraikitzeko aukera ematen digu, eta hori PPk eta PSOEek -gobernuan dagoenetik apur bat aldatu dena- ez dute begi onez ikusten. Adibidez, gure Estatutu Berrirako Proposamena legeaz kanpokoa dela zabaldu dute

alderdi biek Europan. Argudio hori erabili dute -erreferendumen kanpainan- Ibarretxe geldiarazteko, eta gezurra da. Giscard d'Estaing-ek berak ezeztatu du gezur hori: "Konstituziorako Itunak ez du esku-menik horretan. Euskal arazoa Espainia edota Frantziako egituren barnean erabakiko dela" esan du. Itun honek ezin du estatuen egituretan erabaki, eta aldi berean, herritartasun europarra sortzen duenez, estatu gabeko herriei espazio juridikoa ematen digu, espazio espainolaz eta frantsesaz harago doana. Auzitegi batzuen bermea ematen digu, ez frantsesek edo espainolek osatua, pertsona anitzek osatua baizik.

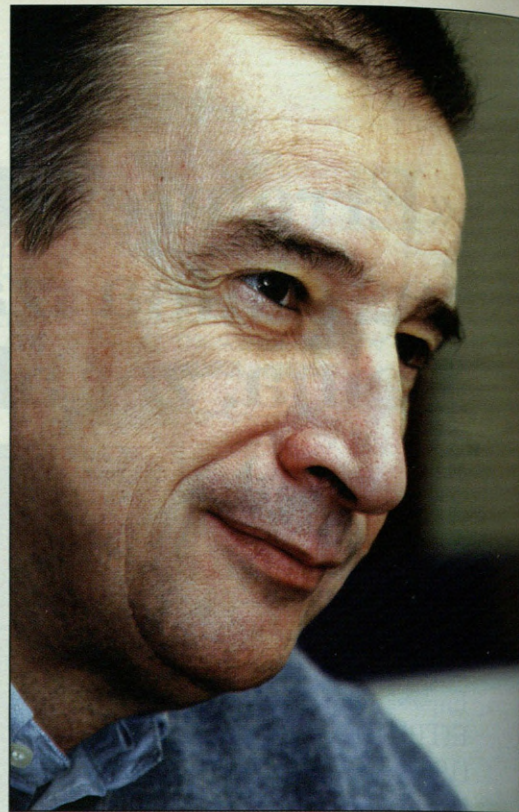
Zein legitimitate dauka erreferendum honek horren parte-hartze apala izanda?

Galdera berebizikoa da, erreferendumeen legitimitatea zehazten duen araurik ez baita inon idatzia. Beraz, nik ez dut erantzunik. Garbi dago, erreferenduma loteslea izan ez denez gero, ez du Ituna legitimitatuko, Espainiako Parlamentuak baizik. Erreferenduma ez

dela oso legitimoa onartu nezake, baina, zer aldaitzen du horrek?

Erreferendumari EAJren baietza ez al da gainerako abertzaleen kontrakarrean ipintzea?

Ez. Kontrakarrean ipintzea litzateke, ikusi izan bagenu Itunak egoera txartu egiten duela. Horrela balitz, Itunari ezetza emango geniokeen. Ordea, gure ikuspegi demokratiko nahiz nazionalistik, baita herritarren ikuspegitik ere, Itun honek egungo egoera hobetzen du. Zergatik esango dugu ezetz? Idealena ez delako? Ituna bidearen bukaera dela ustea akats izugarria da. Hau ez da azkena, etorriko dira Itun berriak. Orain artekoa -Nizakoa deitua- baino hobea al da? Bai. Orduan aurrera. Gauza bera gertatzen da Estatutu Berrirako Proposamenarekin. Honek Gernikako Estatutua

"Europako Itunak edozein egitura instituzional eraikitzeko aukera ematen digu, eta hori PPk eta PSOEek ez dute begi onez ikusten".

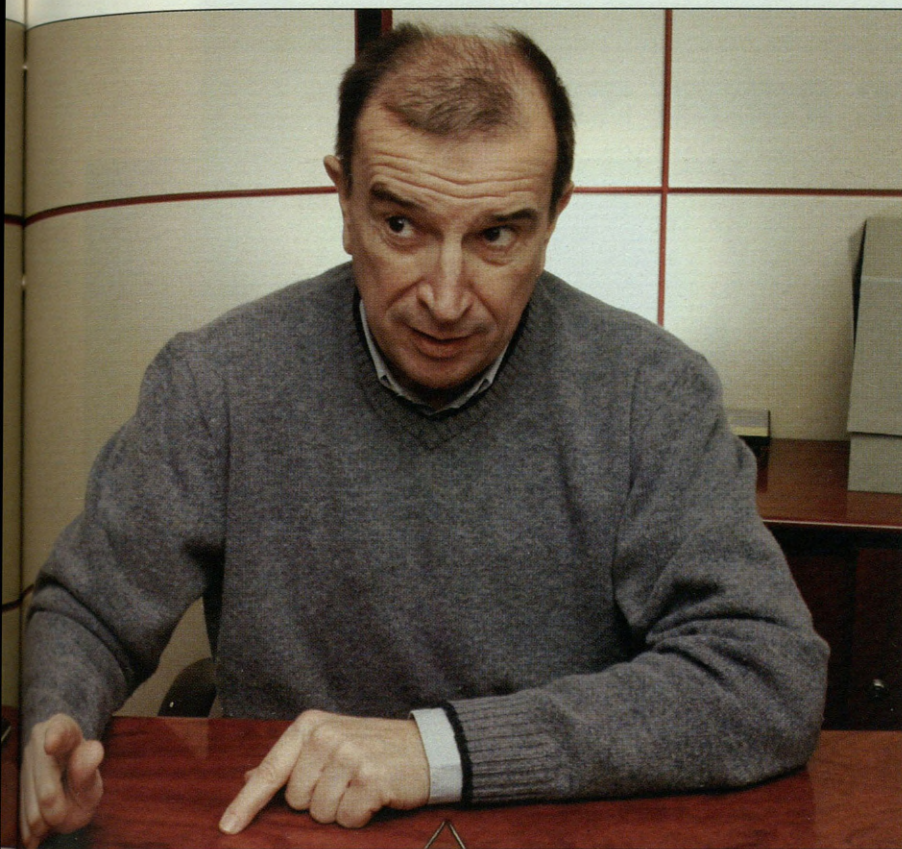
hobetzen du? Bai. Bada aurrera. Hori al da guk nahiko genukeen guztia? Ez. Burujabetasunaren bidean harago doan Estatutua nahi dugu. 2005ean ordea, hau da lortu daitekeena.

Nola bizi izan duzu Ibarretxe Planaren onarpena Europako Parlamentutik?

Errespetu handiz, PPk eta PSOEko parlamentariak berau hiltzaileen botoekin onartu dela esan arren. Nik hauxe esan diet: "Zuen jarrera ez da zuzena ez demokratikoa. Hara -sozialistei bereziki- gobernuan zaudete, ba, hiltzaileak badira sartu itzazue espetxean". Ez, inola ere ez. Batasuneko kideak legebiltzarkideak dira, eskubide osoz. Aurrekontuak edota Lurzoruaren Legea errefusatzeko botoak behar dituztenean onak dira eta bestelakotan hiltzaileak. Europako parlamentarien gehiengoak irtenbide demokratikoa Estatutu Berriaren bidean ikusten du eta auzia Espainiako Estatuaren baitan ebatzi behar dela.

Apur bat atzera eginez: Ibarretxe Planari Batasunaren baietak EAJ tokiz kanpo utzi zuela esan da.

EAJko sektore txiki bat, baliteke. Nik zerbait gertatzea espero nuen, ordea. Ez dut orain esaten. Bozketaren bezperan esan nuen Deustuko Batzokian.

"Batasuneko kideak legebiltzarkideak dira, eskubide osoz".

Orduan zu ez zara EAJn urduri ipini omen zen sektoreko kidea.

Urduri zergatik? Baten bat lekuz kanpo geratu zela? Bai. Ni ez. Aste bat lehena Egiarri esan nion: "Joseba, plana onartua izan daiteke".

Nola ikusten duzu EAJ datorren legealdian aurrean?

Erabat seguru eta ausart. Legebiltzarrean onartutako Estatutu Berria bururaino eramateko prest. 2001ean proiektu hau -tren baten modukoa- aurkeztu genion gizarteari eta bertan joateko billetea eman ere. Trenak helmuga bat dauka, bidaia berean jarraitzen dugu beti ere.

Baina trena bultzatu behar da. Erritmoak eta epeak berealdiko funtsa dute. Kexu den jendea badago. Ibarretxe lehendakariak, berriz ere, erreferenduma egin ahal izateko EAJ-EAK eserlekuen gehiengo erdiestea funtsezko jotzen du datozen hauteskundeetan. Erreferenduma aurreko legealdian burutuko zela agindu zuen Ibarretxek...

Estatutu berriaren testua onartu da eta ez da gutxi alajaina. Hasteko, testua Espainiako Kongresuan izan zen, eta Ibarretxek agerraldi distiratsua egin

zuen, Europan goi-mailako kalifikazioa jaso duena. Espainiako Estatuan aro demokratikoan izan den eztabaidarik onena. Besterik da azken emaitza. Erreferenduma? Hauteskundeak erreferendumaren aurre-saioa izango dira.

Batasuna hauteskundeetan ez egoteak beste alderdien emaitzetan ondorio onuragarriak izan omen ditzake. Nola ikusten duzu afera?

Guk gauza guztien gainetik aukera guztien parte-hartzea defendatzen dugu. Alderdien Legearen aurka gara su eta gar. Batasuna ez egotea PP eta PSOEri interesatzen zaie batez ere. Haiek guri komeni zaigula diote. Baina, ez. 2001eko hauteskundeetako emaitzak kontuan hartzen baditugu, Batasunaren botoak kenduta, PP eta PSOE dira hobekien paratuta ateratzen direnak. Hor dago koska!

Ibarretxe Planak balio al du euskal arazoa gainditzeko? Alderdien arteko mahaia osatzea aipatzen ari da. Batasuna Legebiltzarrean ez badago...

Guk Batasuna Legebiltzarrean egotea eta mahaia osatu dadin nahi dugu. Azken lau urteetan Batasunak parte hartu du eta segi dezan nahi dugu.

Onartezina da gizarteko zati batek beste bere proiektua inposa diezaion. Horrek ez du etorkizunik. Iragana ikusi besterik ez dago.

Zapatero jabetu ote da horretaz? Nola ikusten duzu estatu buru bezala?

Zapatero arazoak kontzientea da. Beste gauza bat da zein irtenbide eman nahi dion. Zapaterok Estatutu Berria errefusatu izatea nahi zuen. Legebiltzarrak atzera bota ostean "herriaren ordezkartza demokratikoak uko egin dio" esango zuen. Batasunaren sostengutza bai harritu zuela Zapatero. Zapaterok Batasunaren erabateko ezetza nahi zuen lehenik, Kataluniako Parlament-ek bere Estatutua onartu zezan gero, ondoren Kataluniarako Estatutua guri eskaintzeko. Eskuduntza bereko Estatutua, noski.

Zapaterok Batasuna kontuan hartu behar duela dirudi. Zer diozu Batasuna eta PSOEren arteko balizko harremanez?

Ez dakit zein den Batasunaren edota bere inguruko jarrera. Edonola ere, nik Aukera Guztiak kandidatura onartua izan dadin eta herritar guztien eskubideak onetsiak izan daitezen nahi nuke. Baina ez ditzatela gero eserlekuak hutsik utzi...

Haiek esan dutena hori da.

Hara, errespetu guztiarekin, onena beren lekua bete eta lanari ekitea litzateke denon onerako. Legebiltzarreko eztabaida politikoari beren ekarria egin beharko liokete. Legebiltzarrean herritar guztien ordezkartzak presentegon behar du beti. Batasunak zer egin nahi duen ez dakit ordea. Hor dago koska! Abenduaren 30ak hiru Bai eta hiru Ez eman zituen. Baietzak erreferendumaren aukera bideratzeko eta ezetzak ez dituelako bere helburu guztiak betetzen. Ez nireak ezta EAJrenak ere! Nik Estatutu Berrian nazionalista baten helburu guztiak sartuko nituzke, baina gizarte honetan ez gara euskal nazionalistak bakarrik bizi. Gizarte anitza da, elkarbizitza ereduak aurkitu behar dugu. Ezin da inposaketa bitartez bizi. Ez alde batekoena ez bestekoena. Konstituzionalistek honela diote: %51 %49ari inposatuko zaio? Orain alderantziz da: %49 %51ari inposatzen ari zaio. Ereduak ez du balio beraz. ■

500 euro baino gutxiago eta 40 lan ordu baino gehiago

Martxoaren 8an ospatu da emakume langilearen nazioarteko eguna, XXI. mendean, oraindik ere, emakumeek bizitzako esparru guztietan jasaten duten diskriminazio egoera gogoratzeko. Artikulu honetan etxeko langileen egoera aztertuko dugu; izan ere, horietatik %77k baino gehiagok astean 40 ordutik gora lan egiten baitute eta %42k ez baitute Lanbide arteko Gutxieneko Soldata (SMI) ere kobratzen.

MARTXOAREN 8A dela-eta, emakumeen mundu martxa egin da eta, bertan, euskal emakume batzuk ere izan dira Euskal Herria ordezkatzuz. Emakume langilearen eguna dela eta, Euskal Herri osoan ere hainbat ekitaldi eta manifestazio egin dira emakumeen eskubideak defendatzeko.

Emakumearen mundu zabalean, esparru batetik bestera eta emakumearen jatorriaren arabera, desberdina da diskriminazioa. Zalantzarik gabe, sektore kaltetuenetan lan egiten duten emakumeek eta sorterrira utzi eta lan eta janari bila alde egin behar izan duten emakume etorki-

DANIEL UDALAITZ

Argazkiak: Dani Blanco

nek jasaten dute diskriminaziorik handiena. Horregatik, erreportaje honetan, etxeko emakume langileek Euskal Herrian bizi duten diskriminazioa jorratuko dugu, gaur egun munduko hainbat herrialdetako emakume asko ari baitira lanean sektore horretan.

Gai honen inguruan, beste hainbatetan bezala, euskal herrialde bakoitzeko oso datu gutxi dauzkagu, eta Euskal Herri osoari dagokio-

nez, askoz ere gutxiago. Horrenbestez, Etxe Langileen Elkarte-Aso-ciación de Trabajadoras de Hogar (ELE-ATH) Bizkaiko elkarteak orain dela hiru hilabete emandako datuetan oinarritu behar izan dugu artikulu hau. Sortu berria den Gaindegia Euskal Herriko Ekonomia eta Gizarte Garapenerako Behategia ere etorkizunean erabilgarria izan daiteke hutsune estatistiko hori betetzeko.

Lan baldintzak hobetuko dituen legea Koadroan zehaztu dugu nolakoa den etxeko langileen lan eskubideen

Espainiako eta Frantziako lan eskubideak parez pare

Euskal Herriko nahiz Espainiar Estatuko etxeko langileen lan eskubideak Frantzia edo Italiakoena baino kaskarra- goak dira. Ikus ditzagun, labur-labur, Frantziako Estatua- rekiko desberdintasun nagusiak eta Euskal Herriko etxe- ko langileen eskaerak.

KONTRATUAK. Espainiako Estatuan ez da derrigorrezkoa eta egitekotan, ez dago edukiarentzako araudirik. Fran- tziako Estatuan derrigorrezkoa da eta lanaldia zehaztu behar du. ELE-ATH Bizkaiko elkarteak kontratua derrigo- rrezkoa izatea eta besteak beste lanaldia zehaztea eska- tzen du.

ANTZINATASUNA. Espainiako Estatuan hirurtekoak %3koak dira, %15era iritsi arte. Frantziako Estatuan, berriz, lehenengo hirurtekoa %3koa da, eta urtean %1eko gehikuntza egiten da, %10era iritsi arte. ELE-ATHk %5eko hirurtekoak eskatzen ditu, %25era iritsi arte.

HILEKO SOLDATA. Espainiako Estatuan 490,80 euroko hamahiru ordainsari izaten dira. Frantziako Estatuan, berriz, kategoriaren arabera hamabi ordainsari: 1.322,14 eurotik 1.392 eurora bitartekoak. Gaueko lanari -gehienez ere hamabi ordukoa izaten da-, benetako lanordu bakoitzak balio duenaren 1/6 eransten zaio. ELE-ATHk gutxieneko soldatako bi aparteko ordainsari eta lanen arabera beste hamabi hileko eskatzen ditu: 588,96, 613,50 edo 638,40 eurokoak. Gaueko lana, lo

egitea barne -gaueko 21:00etatik goizeko 8:00etara-, hilean 674,85 euroekin ordaintzea ere eskatzen du.

ASTEKO LANALDIA. Espainiako Estatuan 40 benetako eta presentziatzko ordukoa da asteoko lanaldia. Muga bakarra lanaldi batetik besterako denbora -8 ordu langile internoentzat eta 10 ordu kanpoko langileentzat- eta asteoko 36 orduko atsedena dira. Atsedenerako denbora hori zatitu egin daiteke: 24 ordu jarraian egin behar dira eta gainontzeko denbora bi aldeek adostu behar dute. Frantziako Estatuan 40 ordu egin behar dira benetako lanaren eta presentziatzko denboraren artean. Asteoko atsedena 36 ordukoa da, eta denbora hori banatu egin daiteke: 24 ordu eta beste lanaldi erdi bat. Bestalde, ezin da bost gau baino gehiago segidan lan egin. Euskal elkar- teak 40 orduko lanaldia eskatzen du. Lanaldia eguneko 11 ordura arte luza daiteke, lanean gaua pasa behar izanez gero, baina 240 minutuko benetako lanetik pasatu gabe. Bost gau baino gehiago segidan lan ezin egin izatea ere eskatzen du. Eta asteen 24 ordu eta beste egun erdiko atsedena ere bai: egun erdia ohiko lanaldi osoaren %50 izango litzateke.

Beste desberdintasun batzuk ere badaude Espainia- ko eta Frantziako Estaturen artean presentzia orduei, aparteko orduei eta langilea hartzen duenak lan kontra- tua amaitzeagatik ordaindu beharreko kalte ordainari dagokienez. Arlo horiek ere hobetzea eskatzen du elkar- te euskaldunak.

egoera. Lehen aipatutako elkarte bizkaitarrak egin duen ikerketako gauzarik adierazgarriena da etxeko langileen %77k asteen 40 ordutik gorako lanaldiak dituela, %15ek asteen 60 ordutik gorakoak, eta horiek guztiek oso soldata txikia daukatela. %42 ez zen Lanbide arteko Gutxieneko Soldata (SMI) kobratzera ere iritsi -txostena egin zenean, 2004an, SMI 490,80 eurokoa zen-. Gaur egun, 2005ean, urteroko gehikuntza aplikatuta, 512,90 eurokoa da SMI. Bestalde, etxeko langile gehienak ez daude Gizarte Segurantzaren sartuta. Etxeko langileen egoera oso larria da, baina orain- dik larriagoa da etxeko langile atzeritarren egoera. Egune- tik egunera gehiago dira gure auzotar askoren etxeetan lanean ikusten ditugun langile kolonbiarrak, ekua- dortarrak, boliviarrak, filipinarrak, errumaniarrak, arabiarak, eta abar. Langileak hartzen dituztenak etorki-

netaz baliatzen dira soldata gutxia- goren truk lan gehiago egin dezaten.

Testuinguru horretan, "lan bal- dintza duinak onartu eta etxeko lana beste edozein lan bezala tratatuko

Legeria berrian sartzeko eskaerak
hauexek dira, besteak beste:

40 orduko lanaldia gehienez ere,
egin beharreko lanen arabera
soldata, hau da, 40 orduko
lanaldiarentzat gutxienez Lanbide
arteko Gutxieneko Soldataren
(512,90 euro) %120koa

duen" legeria eskatzen du ELE-ATHk euskal sindikatu guztien sos- tenguarekin. Beraz, legeriak etxeko langileen lan eskubideak jaso ditzala eta langile horien egoera Gizarte Segurantzaren erregula dadila eska-

tzen dute. Etxeko lanaren kontratua erregulatzea eskatzen dute, eta kontratu hori Gasteizko Legebiltzarrari bidaliko diote, handik Espainiako Gobernuari presioa egiteko, "Euro- pako Batasuneko beste legeekin bat datorren" eta "jasaten dugun diskriminazioarekin bukatuko duen" lege berri bat ezar dezan.

Gutxieneko errebindikazioak

Zehatzago esanda, hauxe da legeria berrian sartzeko eskatzen dutena: asteen 40 orduko lanal- dia gehienez ere; egin beharreko lanen arabera soldata, 40 orduko lanaldiarentzat gutxi- nez SMiren %120koa izango dena; langile internoen kasuan, jatordu eta ostatuarengatik sol- datan deskontuak egitea debekatzea; asteen egun eta erdiko atsedena -24 ordu jarraian eta, segidan edo bana- tuta, beste lanaldi erdi bat-; eta, sek- tore guztietan bezala, kaleratzearen kalte ordaina. ■

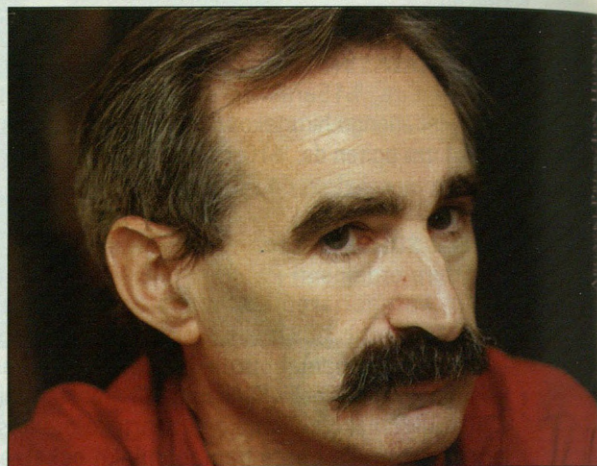
JUAN MARTIN ELEXPURU

«Herri hizkerari eusteko, idazten erakutsi behar litzateke»

35 urtetan egindako lana da *Bergara aldeko hiztegia*. Ez zaio erraza egin Juan Martin Elexpururi, egileak berak hitzaurrean dioenez, "sarea beti zuloz beterik" dagoen susmoa izaten baitu hizkuntza bat liburura ekarri nahi duenak.

Bergara (Gipuzkoa) aldeko eskualdean, Deba Goienan eta Deba Barrenan, antzinatik egin den herri euskara jaso du Elexpuruk. Liburuaren aurkezpenaren ondoko egun zalapartatsuak atzean utzita, lasaia, herri hizkeren bilakaeraz eta etorkizunaz hitz egin dugu bergarar adituarekin.

AINHOA LENDINEZ

BASERRIKO GIZONA da Elexpuru, baina erdal giroan hazi zen. Euskaltzalasunetik ez zuen inguruan eta seminarioetik itzuli zenean, 18 bat urterekin, piztu zitzaion euskararekiko interesa. 70eko hamarkadan ohartu zen gurasoen eta aiton-amonen euskara ezberdina zela oso, aberatsagoa, biziagoa. Hari horri tiraka hasi eta makina bat fitxa betetzen hasi zen, herri hizkerako lekuko ziren hitzekin. 1990ean hasi zen proiektua indartzen. Bergara aldeko lanbideak jasotzeko lan-talde bat sortu zen eta grabazio lanei ekin zieten. 1996-1997 inguruan aurkeztu zuen euskararen gaineko doktorego tesia.

Euskararen etorkizunaren inguruko eztabaidaren zantzuak antzeman dituzte askok era honetako lanetan. Izan ere, galduko diren beldurrez ari gara jasotzen han eta hemen herri hizkerak? Nolako bilakaera izan dute?

Argi dago, belaunaldi aldaketarekin batera, eta gaztelaniaren presentzia izugarriarekin batera eskolan eta abar,

herri hizkeraren transmisioan guraso edo aiton-amonengandik seme-alaben edo ilobengana, gauza asko galdu direla. Gainera eskoletan euskara batua erakusten da. Beraz, herri hizkeraren bilakaeran hiru faktore nagusik eragiten dute. Batetik, gaztelaniak, indar handia duelako gure esparruan. Bestetik, euskara batuak, euskara eta herri hizkerak aldatu egiten dituelako —eta hori ez da inondik ere txarra!—. Eta azkenik, bizimodua bera, aldatu egin delako. Orain dela hirurogei urte esaterako, jendea gehiago bizi zen baserritik edo eskulangintzatik eta lan horiek galdu diren heinean, horiei loturiko lexikoa eta espresioak ere galdu egin dira. Naturarekin ere, lehen harreman handiagoa zegoen, haizea, elur motak, euria eta abar gehiago bereizten ziren eta horri buruzko lexikoa ere bai. Aldaketa etengabea dago hizkuntzan.

Erabileraren araberako sailkapen bat egin duzu hiztegi lan honetan. Zer aztertu duzu zehazki?

Bergara aldeko hiztegia, herri hizkeraren adierazle

Bertako hitzak, jendearen ahotan edo oroi-menean bizirik dauden hitzak jaso dira hiztegi honetan. Autoreak berak lanaren hitzaurrean hau dio: "Bertakoak diogunean zera esan nahi dugu: *igande* edo *zalantza*, adibidez, ez direla sartu, nahiz eta jende gehienak ulertu, badakigulako hitz horiek behealdekoak direla eta eskualde honetan *domeka* eta *duda* esaten direla".

Lanbide zaharren inguruko hitzak, animaliak eta landareak, eguraldiaren lexikoa... Adinekoen euskara jaso da gehienbat, eta kalekoena baino baserritarrena gehiago. Aho hizkuntzatik jaso dira lekukotzak. Hasieran, Bergaran aitona Balbino Elexpuru (1888-1973), aita Jose Ramon Elexpuru (1913-1982) eta ama Klementa Arregi (1934) izan

zituen lekuko nagusi Juan Martinek. Ondoren, Bergarako hogeita hamar bat lagunen grabazioak aztertu dituzte. Antzuola, Elgeta, Oñati eta Arrasateko lekukoek zinta batzuk entzun dituzte, Otxandio eta Elorrioko bizpahiru ere bai.

Sarrera lexiko bakoitzean hainbat informazio jaso du egileak:

sarrera mugagabea, azentua, kategoria gramatikala, zein lekutan esaten den, aldaerak, landare eta abereen izen zientifikoak, esanahia, adibideak, jakingarriak, azpisarrerak, sinonimo eta antonimoak, eta horren guztiaren osagarri, irudiak. Gaztelania-euskara hiztegitxo bat ere erantsi dute, eta orobat Bergarako deklinabidea eta aditza.

Hari horretatik, liburuan mailaketa bat egin da, asko erabiltzen diren hitzak, gutxiago erabiltzen direnak... sailkatzeko. Hitzak lau kategoriatan sailkatu ditugu. Berba bakoitzari a, b, c edo d letra jarri diot aldameneari. D letra dutenak esaterako, gutxien erabiltzen direnak dira, arkaikotzat edo jotzen dira ia, eta Bergarako adineko jendeak, hiztun onek erabiltzen dituztenak dira. Batzuek gainera erabili ere ez dituzte egiten, gogoratu egiten dituzte bakarrik. Gazteek ere jaso dute herri hizkera, eta adinekoek beste ez jakin arren, ez dute inondik inora lagun artean euskara batua egin nahi, artifiziala begitatzaz zailak.

Bilduma lan hauek guztiak lagungarri dira oso, baina praktikan nola irauaraz genezake herri hizkera?

Herri hizkerari eusteko, herriko euskarari idazten erakutsi beharko litzateke, herri euskarari ere modu zuzen batean egiten. Bestela, ez bada ez erakusten, ez irizpiderik markatzen, hizkuntza gero eta sakabanatuago egongo da, batek modu batera esango du gauza bat eta besteak bestera. Gainera, erabili erabiltzen da herri hizkera, eta asko, idazteko

orduan ere bai. Esaterako, herriko lagun bati gutun bat edo mezu bat idazteko normalean ez dugu euskara batuan idazten, edo etxean telebista itzaltzeko esanez ohar bat jartzeko ere herri hizkerari idazten dugu. Esparru piloa daude euskara batuari ez dagozkionak, eta horiek ere erakutsi egin behar dira.

Hala ere, euskara batuak lagundu egiten dio herri hizkerari?

Euskara batua ezinbestekoa da, hil edo bizikoa, hizkuntza nazionala da, komunikatzeko tresna, kultura eta administrazio tresna. Hori ez dut zalantzan jartzen. Bere egunean euskara batua bultzatu eta indartu izan ez balitz, hilda geundeki. Baina une honetan beste gauza bat planteatzeko ordua dela uste dut. Euskalki zentraletan, gipuzkeran, ez dakit zenbateraino, baina Bizkaiko eta Nafarroako esparruetan, euskara batua eta herri hizkerak guztiz bateragarriak direla erakutsi behar da, eta horren araberrako irakaskuntza aplikatu. Euskara batua eta herri hizkerak biak zuzen erabili daitezkeela, eta bata besteari laguntzen diola erakutsi behar da. Bata ondo jakiteak besteari mesede

egiten diola. Izan ere, zer da ba euskara batua? Euskalkia, ezaugarri fonetikoak, aditzak eta bestelako ukitu batzuk eginda.

Euskararen eta zehatzago herri hizkeren bilakaerari irakaskuntzak garrantzia handia duela esan duzu. Bergara aldeko hiztegia didaktikoki zabaltzeko asmorik badago?

Hiztegi bat, berez, didaktika aldetik eta gauzak ikasteko ez da izaten tresnarik onena, oso handiak direlako, letra txiki izidatzia eta oso garrantzitsua den hitz baten ondoan inportantzia gutxioko beste bat ageri delako. Dena dela, nik uste dut hiztegi hau erraz irakurtzen dela. Horregatik, hemen jasotako arekin material didaktikoa egin daiteke. Esaterako, landareen inguruko hitzak hartu, bakoitzaren argazkiak, ezaugarriak eta abar eta sailkapen bat egin daiteke. Adjektiboekin ere berdin, gutxiesgarriak edo mespretxuzkoak, erabilienak... Ondoren, horrekin guztiarekin material didaktikoa presta daiteke. Hiztegi bat oinarri hartuta, oso gauza politak egin daitezke eskolarako eta euskaltegiarako, eta egin behar direla uste dut. ■

Babeslea: Hernaniko Udala

Hernaniko Udala

Lehen, orain eta beti Euskararen alde

www.hernani.net

Bero-beroan

Kataluniako ispilua dantzan

Kataluniako hiruko Gobernuak bere lehen urtemuga ospatu eta gutxira etorri da bigarren krisi handia. Lehena Carod Rovirak ETArekin izandako bileraren haritik sortu zen eta hura gaingitu ondoren gobernu hura ezerk gutxik hondo-ratu ahal izango zuela pentsatu zuten hiruko kideek. %3ko diru sarien aferak, ordea, berriz jarri du kolokan Gobernu edo, hobeto esanda, honen helbururik garrantzitsuena, Estatutuaren erreforma. Hauteskundeak aurreratzearen aldeko ahotsak entzun dira Katalunian, baina halakorik inori ez zaiola komeni aipatu da, ez Gobernuko kideei, ez CiUri ere. Kataluniako bide bereziari etorki-zunik ikusten ez ziotela aipatu zuten zenbaitzuek hirukoa osatu zenean, eta PSC-ERC baino, CiU-ERC gobernu hobesten zuten ahots horiek -Xabier Arzalluzek, esate baterako-. Estatutuaren erreforma geldotzeko Maragall presidentearen jokaldi makiabeli-korik ere ikusi izan du batek baino gehiagok aferra honetan. Baina giltzak ERCren eskuetan jarraitzen du, eta pentsatzekoa da giltza hori Estatutuaren erreformarako eta bere interesen arabera mugituko duela. Estatutuaren erreformak bere bidea darama eta hauteskundeak oraindik urruti dira, eta gainera ERCK CiU higitzen jarraitu dezake iragan hurbi-leko halako kontu ilunekin. Pentsa liteke, beraz, hirukoak krisi handi hau ere gaingituko duela; beste kontua da, Estatutuaren erreforman nola eragingo duen. Laster ikusiko ditugu honi buruzko zantzuak, atzeratuta dabilzan Estatutu proposamenaren lehen zirriborroak aurkezte-ra-koan, zenbait aste barru.

JON HERNÁEZ / ARGAZKI PRESS

Foro zabalagoetarako aurrekaria

2003ko uztailaren 4an Donostiako Miramon Parke Teknologikoan Nazio Ertabidagunearen lehen bilera publiko hura egin zenean gutxik pentsa zezaketen talde hark halako garapena izan zezakeenik. Oraingoaz, hilaren 5ean Bilbon aurkeztutako Gatazkaren Konponbiderako Oinarrizko Hitzamen Demokratikoa izan da foro horrek utzi duen emaitzarik esanguratsuena. EAJ ezik, alderdi eta gizarte eragile abertzaleak bildu ditu bere baitan, eta orain ikusi behar-ko da datozen hilabeteetan beste norbait erakartzeko ahalmenik izan-go duen. Ez dirudi hori samurra izango denik, baina foro honek balio dezake beste foro zabalago baten aurrekari gisa. Eta balio dezake, halaber, iraganari eta eragile bakoitzaren historiari uko egin gabe, etorkizuna bide politikoetara bakarrik bideratzeko. Bitxikeria baino gehiago da lehenbiziz halako akordio mota batean Euskal Preso Politikoen Kolektiboa eta Iheslarien Kolektiboa izatea: hor izateko borondatea izan dute eta gainerakoek hau onartzeko prestutasuna.

Zer da...

SOCADÉ

SOCADÉ, Euskadiko Garapenerako Kapitaleko Sozietatea, Euskal Herriko arrisku-kapitala kudeatzen duen SGECRren mendeko zazpi sozietateetatik garrantzitsuena da. Eusko Jaurlaritzak sektore estrate-gikoetan inbertitzeko duen instru-mentua da SGECR. Partizipazio guztien 114 milioi euroen erdiak baino gutxiago, 50 milioi euro inguru, SOCADÉren bitartez egiten dira. Eusko Jaurlaritzak sozietate horren %40 dauka eta gainerako %60 hiru foro aldundiena da. 2002ko abenduan, SOCADÉk 47 milioi euro zeuzkan inbertitzeko, eta lehengo AHVren oinordeko den Acería Compacta de Bizkaia (ACB) konpainian partizipatzen du. Hala-

ber partizipatzen du enpresa haue-tan: Alfalan S.A.n, (bertako presi-dente exekutiboa Francisco Egea da, Lan eta Justizia Saileko kon-teilari ohi sozialista; Mungiako Consonni kooperatiban, (material elektrikoa fabrikatzen du eta MCCn integratuta dago 1999tik); Iparlat S.A.n, (presidente exekutiboa Jose Manuel Goikoetxea da, Nekazaritza Saileko EAJko kon-teilari ohi); eta Vitoria Integrated Air Services S.A.n. Azkenik, Eusko Jaurlaritza, SOCADÉren bitartez, Industria de Turbo Propulsores S.A.ren kapitalean sartu zen eta 13,2 milioi euro inbertitu zituen. Horrela bereganatu zuen haren kapital sozialaren %5,3aren kon-trola.

Daniel Udalaiz

823 ziurtagiri

EUSKARAREN Gizarte Era-kundeen Kontseiluak 2004. urtean Bai Euskarari Ziurtagiria lortu edo berritu zutenak omendu zituen joan den astean Donostiako Kursaal Jauregian. Orain, 823 enpresa, saltoki eta entitate dira ziurtagiria dutenak. Iaztik hona ziurtagiria lortu dutenen kopurua %32 igo da. Xabier Mendiguren Kontseiluko idazkari nagusiak esan du helburua epe motzean 823ko kopuru hori bikoiztea dela. Ekitaldi berean kanpaina berria jarri zuten abian: *Euskarari bai? Hartu zure konpromisoa.*

KONTSEILUA

2004. urtean Bai Euskarari Ziurtagiria lortu edo berritu zutenak Donostiako Kursaallean.

Justo Mari Mokoroaren esapideak Interneten

AITA JUSTO MARI MOKOROAREN 92.147 esapideak Interneten jarri dituzte www.hiru.com webgunean. Aspaldi hasi zen Mokoroa Euskal Herrian erabiltzen diren esapideak jasotzen. 1931. urtean ekin zion lanari eta ehun koaderno betetzeko astia eta gogoa izan zuen. 1990. urtean Eusko Jaurlaritza, Etor eta Labayruren arteko hitzarmenari esker, *Ortik eta Emendiek* izenburupean, bi tomotan, argitaratu zuten lan guztia. Zortzi urte geroago paperetik euskarri digitalerako saltoa egin zuen bildumak eta CD-ROMa atera zuten. Orain, sarean dira dantzan 90.000tik gora esapide.

Nafarroako Gazte Sozialistak eta euskararen inguruko diskurtso propioa

JOAN DEN LARUNBATEAN PSNren bilkuran aurkeztu zuten izen hau zuen txostena: *JSN y el euskera: para evitar la apropiación interesada de nuestro patrimonio lingüístico* (*JSN eta euskera: gure ondare linguistikoa interesen arabera nork bere egitea saihesteko*). Nafarroako Gazte Sozialistek Hizkuntza Politikako Zuzendaritza Orokorren kontzeptua kendu eta Hizkuntza Politikako Nafarroako Bulegoa sortzea proposatu dute. Zuzendaritza Orokorra "ospe txarra" omen du eta erakunde berria "benetako adituek" osatu behar omen lukete. Bestalde, zonifikazioa berregituratzea proposatu dute eta euskarari koofizialtasuna onartzearen aldekoak dira.

Hizkuntza koofizialik ez kongresuan

FRANTZIAKO LEGE BILTZARREAN bota zuen segidakoa, martxoaren 1ean, Jose Luis Rodríguez Zapatero Espainiako Gobernuako presidentek: "Gaztelaniaren Espainia handia da, baina oraindik handiagoa da katalanaren, galegoaren eta euskararen Espainia gehitzen badizkiogu". Esanak esan, Madrilo Diputatuen Kongresuko presidente Manuel Marinek ERCKo Joan Tarde diputatuari katalanez hitz egiten segitzea debekatu zion. Otsailean adostu zuten katalanez, euskaraz edo galizieraz parte-hartze laburrak egin eta gero itzultzeko aukera. Manuel Marini orde, luzeegia iruditu zitzaion Tarderen hizketaldia eta alderdien artean lortutako adostasuna bertan behera utzi du. Katalanez, euskaraz edo galizieraz hitz egiteko alderdiek berriz jarri beharko omen dute ados.

BATEA

Aukera Guztiak plataformari dagokionez dena dago airean oraindik, eta hauteskundeetako kanpaina bete-betean sartuta, egunotako aktualitate politikoa horretan zentratuko da, ea partehartzea ahalbideratuko zaion ala ez. Ez bazaio uzten, Batasunaren botoa baliogabeen zerrendara bideratuko da berrir; partehartzea ahalbideratzen bazaio, aldiz, Batasunaren botoa zerrenda horretara bideratuko litzatekeela pentsa liteke, nahiz eta gero legealdian zehar hori nola borobilduko litzatekeen irudikatzea ez den erraza. Edozein modutan, lau urteko tartea legoke egoera konpontzeko, eta legealdian zehar Batasunaren partehartzeari ate bat zabaltzea izan liteke oraingo jokaldia- ren muina.

Maiatzaren 29an egingo da Frantzia Europako Konstituzioaren erreferenduma eta Espainian izandakoa baino zalapartatsuago aurreikusten da, ia alderdi nagusi gehienetan ezezkoaren eta baiezkoaren aldeko sektore handiak direlako. Ipar Euskal Herriko alderdi abertzaleen artean EAJk bakarrik eskatuko du baietza.

Gaur egun ezin ei da finantzatu Abiadura Handiko Trenaren proiektua

Alvaro Amann Jaurlaritzako Garraio eta Herri Lanen sailburuak, urteroko bere ohiturari jarraituz, "Y" tren proiektua 2010erako eginda behar duela esan du, baina oraingoan, urrats bat gehiago eman eta lanen hasiera iragarri du uda ostera. Hauteskunde kutsu agerikoa du iragarpenak, eta hala leporatu diote alderdi eta gizarte eragile desberdinek. Edozein eratan, ez da argitu garrantzitsuena, ea nola finantzatuko den proiektu osoa. Aditu askoren arabera, ez dago horretarako dirudik, ez Jaurlaritzan eta diputazioetan, ezta Espainiako Gobernuan ere, honek dagoeneko 2010era arteko bere diruak konprometituak baititu, eta konpromiso horietan ez baitago aurreikusia EAEko "Y" proiektuarena.

Net Hurbil

PELLO ZUBIRIA

Teheranen ere Ikea nahi dute kopian bederik

Ikea altzarigileak munduan dituen 190 saltokietatik bakar bat ez dago Iranen. Baina hemen ere modan jarri dira bere produktuak. Teheranen dirua dutenek atzeritik inportatutako Ikea altzariak erosten dituzte. Hainbeste ez dutenak bertako artisauek egindako kopiekin konformatzen dira.

TXISTULARIEN DOINUZ eta aurrekuarekin inauguratu dute gure artean Barakaldoko Ikea, hainbeste esames eragin eta euskarari ematen dion tratuagatik polemikaren bat ere piztu duena. 60 milioi eurotako inbertsio hori gureganatu, eta hemengo kontsumitzaile askok amestu du lehen baino coolagoa izango dela diseinu suediar horiek etxean sartuz.

Gauza bera nahi dute Iran islamiarrean ugaltzen ari den eta atzerriko modak erosi nahiko lituzkeen klase ertaineko herritarrek ere. Baina Ikeak ez du oraingoz interesik Iranen saltokirik irekitzeko. Eta ondorioz, hemengo herritarrek Suediako altzari famatuak eskuratzeko modu irudimentsuagoak antolatu dituzte.

Iranen horrelako tresneria eskuratzeko erarik zabalduena bertako arotzei Ikearen modeloak kopiaatzeko eskatzea da. Artisauak bestelako zereginetan ikusten ditugun Mendebaldekoan begietan sinesgaitza dirudi, baina horretan ari dira Teheran eta beste hiri-tako hainbat arotz.

Izan ere, globalizazioaren ikurreta-ko bat den Ikearen erredizak baino lehen katalogoa iritsi zen Iranera. Urtero berritzen den liburu famatu horren 5.000 kopia saltzen dira urtero Iranen. Baimenik gabe inprimatutako kopiak dira noski, eta Ikea multinazionala saiatu da Teherango auzitegietan horien zirkulazioa eragozten. Baina gaur arte ez du lortu.

Eskutik eskura zirkulatzen duten kopia horiek zabaldu dute moda. Mendebaldeko tresna horietako bat nahi duen herritarrek katalogoa begiratu egiten du eskaria. Nori? Ingaruko artisau bati. Teherango kasuan, eskariak altzari bihurtzen dira gehienetan hiriburuak ofizialeentzako sortu duen Jarjud industrigunean. Ikearen baimenik gabe eta inolako copyright-tik ordaindu gabe artisau irandarrek egindako ohe, mahai edo aulki. Horrek guztiak nola funtzionatzen duen deskribatu du Cyrus Shayegeh kazetariak Beiruteko *The Daily Star* egunkarian.

Teherandik 30 kilometrotara hiriburuko Udalak (hiri barruko kutsadura izugarria arintzeko) eraiki duen Jarjud industri poligonoa bisitatu du kazetariak. Han aurkitu ditu atarian Ikea dioten afitxak dauzkaten artisauak. Hauetako gehienak duela urte gutxi arte altzari tradizionalak eginez bizi ziren, gurasoengandik jasotako usadioak eta estetika landuz. Etena 1988an gertatu zela dio Cyrus Shayegehek.

Urte horretan bukatu zen Irak-Iran gerra odoltsua. Ondoko urteetan, herritarrek antzinako gauzen memoria garratza alde batera uzteko irrikaz bizi omen ziren, eta bizimodu berri baten ilusioa emango zieten berrikuntzez gosetu omen ziren. Aldi berean, Teherango herriko etxea apartamentuz osatutako eraikinak

hasi zen altxatzen, bestalde. Eta hauek hornitzeko, antzinako altzari handi eta zaharkituak baino gehiago, txiki eta modernoagoak bilatzen zituen jendeak.

Horrela hasi omen ziren Mendebaldeko modak hedatzen Teherango karriketatik, eta horien eskutik iritsi ziren Ikearen katalogoak. Liburuaren ondoren, dendak etorriko ziren: dozena erdi bat Ikea denda (Suediako multinazionalarenak ez direnak eta bere frankiziarik ere ez daukatenak) daude Teheran eta beste hiri txikiagoetan. Horietan saltzen diren produktuak hein batean atzeritik inportatuak dira.

Bertako ofiziale askok aldiz Ikearen katalogoetan azaltzen diren altzarien kopiak egiten dituzte, lehendik ere kopiak egiten trebeak direnez. Tailerrean duten katalogoan hautatzen dituzte bezeroek etxera eraman nahi dituzten trasteak, eta artisauek bertan egin. Horrela, atzeritik inportatuta (eta bidaia luzearekin garestituta) dendek saltzen dituzten altzari originalen oso antzekoak prezio laurdenean ematen dituzte zurgin hauek.

Jainkoa eta copyright eskubideak

Altzari suediarren modarekin gertatzen denak islatzen ditu Persia zaharrean gaur egun gertatzen ari diren kontraesan eta aldaketak. Tartean

Ezkerretako bi argazkiak Teheranen atereak dira. Goian Maryam Asari pilotua ageri da, rally baten promozioa egiten, eta behekoa (jazkeraz legalitatearen mugan dabil emakume aberats hori) Indiako *The Telegraph* egunkariak plazaratu zuen. Lerroon ondoan, frankiziarik gabe Teheranen Ikea saltzen duen komertzio bat. Behekoan, Saudi Arabian Ikea megadendaren inaugurazioan hildako gorpu bat daramate langileek. Eta lerroon azpian, Teherango Bobby Sands karrika: iraultzaaren ikurretako bat bihurtu zuen Londresko gobernuaren kexuak.

daude nazioarteko merkataritza ituen betebeharrak eta gobernu islamiar batek kudeatzen dituen gizartearen garapena.

Ikeak Iranen bere frankizia ez saltzea argudiatzen du esanez, bere produktuen marka eskubideak ez direla errespetatzen; auzitara jo du baimenik gabe bere izena eta produktuen diseinuak erabiltzen dituztenak zigor ditzaten, baina orainokoa ez du irabazi. Eta hau gertatu da Irango legeek eta auzitegiek ez dituztelako onartu jabego intelektualari eta marka komertzialei buruzko nazioarteko legeak.

1980etan, Iraultza islamiarraren ondorengo beroaldian, lege horiek onartzea Mendebaldeko kapitalismoa onartzearekin parekatzen zen. Gero,

ordea, denborarekin gauzak pixkanaka "bere onera" (hala esan beharko dugu Inperioaren garaioan) etorri dira hemen ere, eta joan den abenduan sinatu zuen Iranek Madrilgo 1989ko Ituna, Marken Nazioarteko Erregistratzeari dagokiona.

Teherango gobernuak Munduko Merkataritza Erakundearekin negoziaketak ireki nahi ditu, gaur Estatu Batuek blokatzen dituztenak. Hori hala da Irango agintek ulertu duela beharrezkoak dituen inbertsio atzerritarrek eskuratu nahi baditu, lege horien arrastoan sartu beste erremediorik ez daukala.

Enpresa irandar handienek ere kalkulu bera egin dute. Cyrus Schayeghek idatzi duenez, argitaletxe handienek, esate baterako, ez dituzte

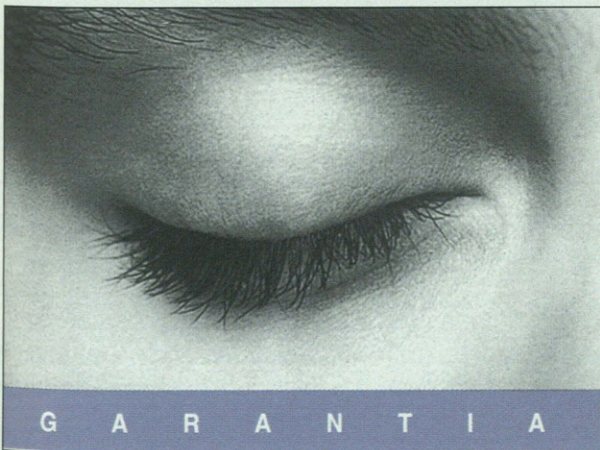
gehiago plazaratuko baimenik gabe atzerriko hizkuntzetatik itzultako liburuak. Eta duela hiru urte, lehenbiziko aldiz, Teherango liburu azokan zenbait obra copyright eta guzti azaldu omen zen.

Hori ordea etorkizunari begira hasitako bide luzearen lehen urratsa baino ez da. Estatuak lanak izango ditu (eta horretarako denbora luzea beharko du) copyright eta marka komertzialen legeak ekonomia osoan orokortzen, aldaketa handiak ekarriko baititu honek milaka komertzio txiki, lantegi eta artisauen artera.

Bitarte horretan, Ikea izena daraman Teherango Jam-e-Jam auzoko dendak markako altzari autentikoak behar ditu bezero aberatsentzako (zurgin irandarrek egindako kopiak aski ez dituztenentzako), eta bertako zuzendariak aitortu dio kazetariari sarri joaten dela abioiz Alemaniara eta Dubaira (Arabiar Emirerri Batuak) erosketa handiak egitera. Hamburgene edo Dubain bezero normalen prezioetan erosten ditu komertziantek altzariok, eta bidaiaren kostuak gehi dendariak behar duen irabazia erantsita, tresna garestiak bihurtzen dira.

Schayeghek idatzi du akaberan: "Hasieran Suedia sozialdemokratan langileen esku altzari kalitatezko eta ongi diseinatuak jartzeko asmoarekin sortutako tresnak, Iran bezalako herrialde batera eramaten direnean oso jende gutxi eskuratzeko modukoak bihurtzen dira". Amigo, baina horrela funtzionatzen du modak. ■

<http://www.argia.com/nethurbil>
helbidean, gai honi buruzko informazio gehiago eta Interneteko loturak.

**Konfiantza
delako
garrantzitsuena**

Egunez egun
zure konfiantza
geureganatzen dugu,
etengabe produktu
berriak eta
zerbitzu berriak
bilatzearen bidez.

**ZINKUNEGI
MULTIOPTICAS**
ZERBITZU OPTIKOETAN 1a
Hernani, 4 - DONOSTIA

Zahietan zuhur, irinetan ero

Gauza bat esaten zaigu eskuineko belarria eta oso bestelakoa ezkerrekora. Bizimodu jakin batera bultzatzen gaituzte, eta gero zaplatekoak eman biziera horren ondorioengatik.

Gehiegizko kontsumoa omen dugu EAEn, gure proportzioan bi planeta eta erdi beharko omen lirateke. Baina, normala! Gau eta egun horretaraxe bultzatzen gaituzte, orde! Zertan oinarritzen da, ba, gure ongizatea, gure aurrerapena, gure ekonomia osoa? Nola neurtzen da, ba, gure hazkundera, gure Barne Produktu Gordina, "aurrera doan herria" garen ala ez? Zer da, ba, gure kultura eta gure aisialdia —asteburuak, oporrak, turismoa...— mugitu eta gastatu, eralgi eta xahutzea baizik?

Bestalde, badirudi hemen gibel-handiak garela denok eta bonbillak piztuta, txorrotak zabalik eta motorrak martxan utzita oheratzen garela! Ura aurrezteko, hondakin gutxiago sortzeko, automobila gutxiago erabiltzeko eta energia gutxiago erretzeko ematen zaizkigun aholkuak, ondo, bai, baina txikikeriak iruditzen zaizkit, eta ganorazko ezer gutxi egin dezakedala sumatzen dut, bizimodua erabat aldatu edo beste mundu batera joan gabe, behintzat.

Azkenaldian dei gehiegixto egiten dio Administrazioak —Ingurumen Sailak, EVE-EEEk, IHOBEk...— gizabanakoaren kontzientzia ekologistari; eta ez nago horren aurka, herritarren ohitura txarrak zuzentzea beharrezko eta lagungarri baita; baina lan pedagogiko horretaz gain, eginkizun garrantzizkoagoak eta zailagoak badituzte gobernuek.

Auto partikularren gehiegizko erabilera kritikatu aurretik, gure bizimoduak eskatzen duenari erantzungo dioten garraio publikoak jarri behar dira —edo bestela, gure bizimodu osoan aldaketa sakonak planteatu erroretik—. Garraio publikoa lastertasunez,

DANI BIANCO

erosotasunez, prezioz... ona denean, jendeak laster ikasten du erabiltzen —adibidez: Metroa Bilbon—. Baina, salbuespenak salbuespen, auto partikularren erabilera lehenesteko dago pentsatua azpiegiturasare osoa. Eta ez adarrik jo esanez Abiadura Handiko Trena hori konpontzera datorrela. Interes handia balego autoaren erabilera murrizteko, oso bestelako tren-sistema diseinatuko zen.

Eta zahietan hain zuhur diren horiek... zer diote egunero Frantziatik Espainiara edo Afrikara —eta bueltan— erdi-erditik igarotzen zaizkigun milaka kamioiez? Badago hori kontrolatzeko gaitasunik? Ala gehituz

joango da erremediorik gabe? Gure ekonomia jendearen eta merkantzien joan-etorri etengabe oinarritzen da. Tamaina zentzugabea, gainera, errentagarritasunaren izenean. Interesgarria oso *Le Monde Diplomatique*-ren urtarileko dossierra energiaz: "Los estragos del movimiento perpetuo" (14-15 orr.). Bertan kontatzen da nola batzuen irabaziak gehitze aldera, garraiolariak ia esklabo bihurturik, produktuek milaka kilometro egiten dituzten eskulan merkearen bila, horrek energia, ingurumen eta gizartean dituen ondorio guztiekin. Nik neuk euskaratzen ditudan ipuin asko Txinan (!) inprimatzen dira, gero hemen saltzeko.

Gobernuek ezer askorik ezin dutelako edo ez dutelako egin nahi... ematen du herritarren gain bota behar dutela beren ezintasuna, horrela erantzukizunak sakabanatu eta lausotuz. Kontsumitzaileak ibili behar du bilgarri gutxieneko jogurtak aukeratzen, eta gobernuek ez dute ahalmenik ekoizleei ontziratze-arauak emateko? Erosleak ibili behar du etxetresna elektrikoaren kontsumoari begira, eta gobernuek ez dira gai horien fabrikatzaileei, autogileei, etxegileei, eta abarri, energia aurrezteko neurriak ezartzeko? Ala lobby indartsuegien aurrean gaude horiei ezer agintzeko inork? ■

Interesgarria oso

Le Monde Diplomatique-ren

urtarileko dossierra energiaz:

"Los estragos del movimiento perpetuo" (14-15 orr.).

Bertan kontatzen da nola

batzuen irabaziak gehitze aldera,

garraiolariak ia esklabo

bihurturik, produktuek milaka

kilometro egiten dituzten eskulan

merkearen bila, horrek energia,

ingurumen eta gizartean dituen

ondorio guztiekin. Nik neuk

euskaratzen ditudan ipuin asko

Txinan (!) inprimatzen dira,

gero hemen saltzeko

Gaurkotasunaren

Euskal Herriaren

Kulturaren

Aisialdiaren

Pentsamenduaren

ERAKUSLEIHOA

Jaso ezazu astero etxean eroso eta kioskoan baino merkeago.

Eta gainera, harpidetza orain egiten baduzu, opari hauetako bat aukeratu ahal izango duzu.

Aukeratu zurea.

Mokogorri
puzzleak

Munduko
ipuinak

"888 txiste"
liburua

1500. urteko
Europako mapa

% 25eko
beherapena
ikasle bazara

(Urtebeteko harpidetza: Hego Euskal Herria 123€ · Ipar Euskal Herria 149€)

Izen deiturak:

Helbidea: Posta kodea: Herria:

Telefona: e-posta:

N.A./I.F.K.: Jaioteguna:

Ordainketa mota (markatu x batez):

Bankuz ☐ Tranferentziaz KOMUNIKAZIO BIZIAGOA S.A.L-ren kontura 3035 0036 14 0360048647 ☐

Entitatea Sukurtsala ☐☐☐☐ K.D. ☐☐ Kontu zenbakia ☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐

Ordainketa epea: Urtean behin ☐ Urtean bitan ☐

DATA: SINADURA:

Bete zure datuak eta bidali: ARGIA · 142 PK · 20160 Lasarte-Oria

943 37 15 45 • www.argia.com • harpide@argia.com

ARGIA

ANALISIA, INFORMAZIOA ETA ENTRETENIMENDUA

A man and a woman are standing together, looking towards the camera. The man is in the background, wearing a light-colored checkered shirt, and is holding a newspaper. The woman is in the foreground, wearing a patterned top, and is smiling. They are standing in front of a blurred background that appears to be a city street or a public space.

Egunak baditu milaka aurpegi

Guztien berri emateko, goizero
Manu Etxezortu (Goiz Kronika),
eta Susana Mujika (Faktoria).

Analisiak, elkarrizketak, eztabaidak
eta erreportajeak ikuspuntu
guzti-guztiak bilduz.